

TÜRKİYE'DE ÇOCUĞA YÖNELİK AYRIMCILIK

Güncel Bir Değerlendirme Raporu

2021 • ANKARA

TÜRKİYE'DE ÇOCUĞA YÖNELİK AYRIMCILIK

Güncel Bir Değerlendirme Raporu

RAPOR GRUBU

Cankız Çevik, Ebru Ergün, Esin Koman, Ezgi Koman

TASARIM

Fatih Zorcan

FİSA Çocuk Hakları Merkezi • 2021 • Ankara

Kavaklıdere Mh. Bestekar Sk. 39/7 Çankaya ANKARA

Bu rapor Sivil Toplum Destek Vakfı tarafından desteklenen

'Çocuğa Yönelik Ayrımcılığa Karşı Stratejik Yaklaşım'

adlı proje kapsamında hazırlanmıştır.

GİRİŞ

Çocuk hakları çalışmaları eşitlik, özgürlük ve barış çalışmalarıdır. Ancak haklarına erişen çocuklar eşit, özgür ve barış içerisinde yaşayabilirler. Bu yüzden de çocuk hakları çalışmalarının amacı her bir çocuğun sadece çocuk olmaktan kaynaklı sahip olduğu hak ve özgürlüklere eşit bir şekilde erişmesi böylece kendini gerçekleştirmesinin sağlanmasıdır.

Çocukların yaşadıkları hak ihlallerinin görünür kılınması da temel çocuk hakları çalışmalarından biridir. Hak ihlallerini görünür kılmaktaki amaç eşitlik, özgürlük ve barış içerisinde bir yaşam çabasında; mağdur hikâyelerinin altını çizerek bu çabada umutsuzluk yaratmak değil aksine bu ihlalleri ortaya çıkaran tarihsel, toplumsal, ekonomik, politik sebeplere ışık tutmak ve çözüm önerileri geliştirmeye dair olanak yaratmaktır.

Elinizdeki bu rapor, Türkiye’de çocukların yaşadıkları, maruz bırakıldıkları ayrımcılığı görünür kılmayı hedefliyor. Amacımız her tarihsel dönemde değişebilen, artan ya da azalan ya da biçim değiştirebilen çocuğa yönelik ayrımcılığa dair güncel bir değerlendirme ile raporlanması oldukça zor bir alan olan ayrımcılıkla ilgili devletin yükümlülüklerini bir an evvel yerine getirmesine katkıda bulunmaktadır.

Rapor aynı zamanda çocuğa yönelik ayrımcılığı farklı öznelerle konuşarak güncel bir değerlendirme sunarken bu konuda çalışan, çalışmak isteyen sivil toplum örgütlerine ve bireylere de gösterecekleri çabalara destek olmayı amaçlıyor.

Raporu hazırladığımız bu süreç ne yazık ki dünyanın pek çok açıdan içinden geçtiği karanlık bir dönem. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra en büyük nüfus hareketlerinin yaşandığı, yoksulluğun, çatışmaların, ırkçılığın arttığı, otoriter ve muhafazakâr rejimlerin güçlendiği, eşitsizliklerin derinleştiği bu döneme COVID-19 küresel salgını da eklenince insanlık onuru, eşitlik, özgürlük gibi değerlere olan ihtiyaç çok daha görünür, çok daha hissedilir oldu.

Böylesi bir süreçten çocukların muaf olması elbette düşünülemez. Hatta bu tür süreçlerin ne yazık ki en çok etkileneni her zaman çocuklar olur.

Umarız ki yaşadığımız bu karanlık dönem tüm insanlık adına ortak bir aydınlanmaya doğru bir yol oluşturur. Ve umarız ki bu rapor da bu yolun ilerlemesine küçük de olsa katkı verir.

Raporun hazırlanmasında deneyimlerini, düşüncelerini, tanıklıklarını bizimle içtenlikle paylaşan görüşmecilerimize teşekkür ederiz. Ayrıca bu raporun yazılmasına vesile olan “Çocuğa Yönelik Ayrımcılığa Karşı Stratejik Yaklaşım” projemizi destekleyen Sivil Toplum İçin Destek Vakfı’na da bu desteği için bir kere daha teşekkür etmek isteriz.

BÖLÜM 1

İNSAN HAKLARI VE ÇOCUĞA YÖNELİK AYRIMCILIK

I. ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI HUKUKU TEMELİNDE AYRIMCILIK ve AYRIMCILIK YASAĞI

Ayrımcılık bir kişi ya da gruba, diğer kişi ve gruplardan farklı ve eşitliğe aykırı muamele edilmesi şeklinde tanımlanmaktadır. İnsan hakları açısından bakıldığında bu muamele birçok hak ihlalinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ayrımcılık insan hakları fikrinin temelini oluşturan “haklar ve onur bakımından eşit olarak doğmak” yaklaşımına aykırı olarak bir kişiyi ya da grubu ırkı, anadili, etnik kökeni, cinsiyet kimliği, dini inancı, felsefi düşünce vb. nedeniyle “doğrudan, dolaylı, açıkça ya da örtülü olarak, eşitliğe aykırı ya da eşitliği sağlamaktan kaçınan bir şekilde, onun bazı haklarını kullanmasını geciktirici, engelleyici ya da ortadan kaldırıcı muamele halidir”¹. Bu yüzden de temel hak ve özgürlüklerin kişi ve gruplar tarafından tam olarak kullanılmasının önündeki en önemli engellerden biri olan ayrımcılık uluslararası devlet toplulukları tarafından üretilen insan hakları belgelerinde yasaklanmıştır.

1
Türkiye’de Çocuğa Karşı
Ayrımcılık Raporu - 2013,
Gündem Çocuk Derneği,
Temmuz 2014, Ankara

Ayrımcılık yasağı ve ayrımcılıktan korunma hakkı uluslararası ve ulusal sözleşmelerde en yaygın yer alan bir hükümdür. Yasalar önünde eşitlik ve hiçbir ayırım gözetilmeksizin yasalar tarafından eşit koruma, insan haklarının korunmasıyla ilgili temel ve genel ilkeler bütünüdür.

Ayrımcılığı yasaklayan tüm bu sözleşmeler, ilgili maddeler ve ilgili mekanizmaların temelini elbette BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi oluşturur. 1947 tarihli BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 1. maddesi şöyledir:

“Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdanla donatılmışlardır, birbirlerine kardeşlik anlayışıyla davranmalıdırlar“

Bu madde insanların neden eşit olduklarını ve bir fikir olan insan haklarının gerekçesini açıklar.

BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi 2. maddesinde ise bu fikir temelinde herkesin tüm hak ve özgürlüklere sahip olduğuna vurgu yapar.

“Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya başka bir görüş, ulusal ve toplumsal köken, doğuş veya benzeri başka bir statü gibi herhangi bir ayırım gözetilmeksizin bu beyanname ile ileri sürülen tüm hak ve özgürlüklere sahiptir.”

BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi 2. maddesinde ise ayrımcılık yasağına ve bu konuda devletlerin yükümlülüklerine yer verir:

Madde 2.1:

“Bu Sözleşmeye taraf her devlet, bu sözleşmede tanınan hakları ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya diğer bir fikir, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğum veya diğer bir statü gibi herhangi bir nedenle ayrımcılık yapılmaksızın, kendi toprakları üzerinde bulunan ve egemenlik yetkisine tabi olan bütün bireyler için güvence altına almayı ve bu haklara saygı göstermeyi taahhüt eder.”

BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi de ayrımcılık yasağına ve devletlerin bunu güvence altına alma yükümlülüğüne 2. maddesinde yer verir. 3. maddesinde ise tüm haklardan eşit yararlanma hakkını tanımlar:

Madde 2:

“Bu Sözleşmeye taraf olan devletler, bu sözleşmede öne sürülen hakların ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi ya da başka bir görüş, ulusal ya da

toplumsal köken, mülkiyet, doğuş ya da başka bir statü gibi herhangi bir ayırım gözetmeksizin uygulanacağını güvenceye bağlamayı üstlenir.”

Madde 3:

“Bu sözleşmeye taraf devletler, bu sözleşmede öne sürülen tüm ekonomik, toplumsal ve kültürel haklardan erkeklerle kadınların eşit olarak yararlanma hakkını tanır.”

Her türlü ırk ayrımcılığının ortadan kaldırılması amacıyla hazırlanan BM Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi de ayrımcılık yasağı tanımını ve devletlerin yükümlülüklerini 1. ve 2. maddelerinde ele alır:

Madde 1:

“1. Bu sözleşmede, ‘ırk ayrımcılığı’ terimi, siyasî, ekonomik, sosyal, kültürel veya toplumsal yaşamın herhangi bir alanında, insan hakları ve temel özgürlüklerin tanınmasını, uygulanmasını, bu hak ve özgürlüklerden yararlanılmasını ortadan kaldırmak veya zayıflatmak amacıyla ya da etkisine yönelik, ırk, renk, soy ya da ulusal veya etnik kökene dayalı her türlü ayırım, dışlama, kısıtlama ya da tercih anlamındadır.

4. Sadece insan hakları ve temel özgürlüklerden eşit şekilde yararlanmalarını sağlamak amacıyla, özel bir korumaya ihtiyaç duyan belli ırk veya etnik grupların veya bireylerin uygun gelişimini temin amacıyla yönelik özel önlemler, bu gibi önlemlerin sonuçta farklı ırk grupları için ayrı haklar sağlanmasına yol açmamaları ve önlemler amacına ulaştıktan sonra sürdürülmemeleri kaydıyla, ırk ayrımcılığı olarak görülmemelidir.”

Madde 2:

“1. Taraf devletler ırk ayrımcılığını kınar ve uygun her imkânla ve gecikmeden, ırk ayrımcılığının her türünün ortadan kaldırılması ve tüm ırklar arasında bu anlayışın geliştirilmesi politikası izlemeyi üstlenir ve bu amaçla,

a) Her taraf devlet, bireylere, birey gruplarına ya da kurumlara karşı hiçbir ırk ayrımcılığı eyleminde veya uygulamasında bulunmamayı ve ulusal ya da yerel tüm kamu yetkilileri ile kamu kurumlarının bu yükümlülüğe uygun hareket etmelerini sağlamayı üstlenir.

b) Her taraf devlet, herhangi bir kişinin veya teşkilâtın ırk ayrımcılığını himaye etmemeyi, savunmamayı ve desteklememeyi üstlenir.

c) Her taraf devlet, yerel ulusal ve hükümet politikalarını gözden geçirmek, nerede bulunursa bulunsun, ırk ayrımcılığı doğuran veya devam ettiren yasa- ları veya düzenlemeleri değiştirmek, kaldırmak veya geçersiz kılmak amacıyla etkin önlemler alır.

d) Her taraf devlet, koşullar gerektirdiği takdirde yasal düzenle- meler yapmak dâhil, tüm uygun yöntemlerle, herhangi bir birey, grup veya örgüt kaynaklı ırk ayrımcılığını yasaklayacak ve bu tür ayrımcılığa son verecektir.

e) Her taraf devlet, gerektiğinde, bütünleşme amaçlı örgüt ve ha- reketler ile ırklar arasındaki engelleri kaldırmaya yönelik diğer araçları teşvik etmeyi, ırkçı bölünmeyi güçlendirebilecek her şeyi caydırmayı üstlenir.

2. Taraf Devletler, koşullar gerektirdiğinde, belli ırk gruplarının ve bun- lara mensup bireylerin, insan hakları ve temel özgürlüklerden tama- men ve eşit şekilde yararlanma- bilmelerini garanti altına almak ama- cıyla, bu gruplar ve bireylerin uygun gelişimlerini ve korunmalarını sağlamak için, sosyal, ekonomik, kültürel ve diğer alanlarda özel ve somut önlemler alacaktır. Bu önlemler, alınış amaçları gerçekleştirik- ten sonra, hiç- bir şekilde, farklı ırk grupları için eşit olmayan ve ayrı haklar sağlanması sonucunu doğurmayacaktır.”

BM Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi de benzer şekilde kadınlara karşı ayrımcılığın tanımına ve devletin yükümlülüklerine yer verir:

Madde 1: Kadınlara karşı ayrımcılığın tanımı:

“Bu sözleşmenin amacı bakımından kadınlara karşı ayrımcılık terimi si- yasal, ekono- mik, sosyal, kültürel, kişisel veya diğer alanlardaki ka- dın ve erkek eşitliğine dayanan insan haklarının ve temel özgürlüklerin, medeni durumları ne olursa olsun kadınlara tanınmasını, kadınların bu haklardan yararlanmalarını veya kullanmalarını engelleme veya hü- kümsüz kılma amacını taşıyan veya bu sonucu doğuran cinsiyete dayalı herhangi bir ayırım, dışlama veya kısıtlama anlamına gelir.”

Madde 2: Hukuki alanda tedbirler alma yükümlülüğü:

“Taraf devletler kadınlara karşı ayrımcılığın her biçimini yasaklayıp her türlü vasıtayla ve hiç vakit kaybetmeden kadınlara karşı ayrımcılığı tasfiye etme politikası izlemeyi kabul ederler ve bu amaçla aşağıdaki konularda taahhütte bulunurlar:

- a) Erkeklerin ve kadınların eşitliği prensibini henüz ulusal anayasalarına veya diğer ilgili mevzuatlarına içselleştirmemişler ise, bu prensibi içselleştirmeyi ve yasalar ve diğer uygun vasıtalarla bu prensibin pratik olarak uygulanmasını sağlamak;
- b) Kadınlara karşı her türlü ayrımcılığı yasaklayan ve gerektiği takdirde yaptırımlar getiren gerekli mevzuatı çıkarmak ve diğer tedbirleri almak;
- c) Kadınların haklarını erkeklerle eşit bir biçimde koruyacak hukuki mekanizmalar kurmak ve yetkili ulusal yargı yerleri ile diğer kamu kurumları vasıtasıyla herhangi bir ayrımcılık karşısında kadınların etkili bir biçimde korunmasını sağlamak;
- d) Kadınlara karşı ayrımcılık niteliğindeki bir eylem veya uygulamadan kaçınmak ve kamu kurum ve kuruluşların bu yükümlülüğe uygun davranmalarını sağlamak;
- e) Herhangi bir kişi, kurum veya kuruluş tarafından kadınlara karşı ayrımcılık yapılmasını önlemek için gerekli her türlü tedbiri almak;
- f) Kadınlara karşı ayrımcılık oluşturan mevcut yasaları, hukuki düzenlemeleri, gelenekleri ve uygulamaları değiştirmek veya kaldırmak için gerekli her türlü tedbiri almak;
- g) Kadınlara karşı ayrımcılık oluşturan bütün ulusal ceza hükümleri kaldırmak.”

2006 yılında kabul edilen BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme engelli kişilerin tüm hak ve özgürlüklerden tam ve eşit şekilde yararlanmasını teşvik etmeyi amaçlar. Sözleşmenin ikinci maddesinde ise engellilere yönelik ayrımcılığın tanımına, üçüncü maddesinde ise sözleşmenin dayandığı ilkelere yer verilir:

Madde 2:

Tanımlar

İşbu Sözleşme'nin amaçları açısından;

“İletişim” erişilebilir bilgi ve iletişim teknolojisi dahil dilleri, metin gösterimini, Braille alfabesi kullanarak ve dokunarak iletişimi, büyük harflerle baskıyı, yazılı, işitsel ve erişilebilir çoklu medyayı, sade dili, işitsel okumayı, beden dilini, diğer tür, biçem ve araçlarla gerçekleşen iletişimi içermektedir; “Dil” sözlü dili, işaret dilini ve sözlü olmayan diğer dilleri kapsamaktadır;

“Engelliliğe dayalı ayrımcılık” siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya başka herhangi bir alanda insan hak ve temel özgürlüklerinin tam ve diğerleri ile eşit koşullar altında kullanılması veya bunlardan ya-

rarlanılması önünde engelliliğe dayalı olarak gerçekleştirilen her türlü ayırım, dışlama veya kısıtlamayı kapsamaktadır. Engelliliğe dayalı ayırmacılık makul düzenlemelerin gerçekleştirilmemesi dahil her türlü ayırmacılığı kapsar.

“Makul düzenleme”, engellilerin insan haklarını ve temel özgürlüklerini tam ve diğer bireylerle eşit şekilde kullanmasını veya bunlardan yararlanmasını sağlamak üzere belirli bir durumda ihtiyaç duyulan, ölçüsüz veya aşırı bir yük getirmeyen, gerekli ve uygun değişiklik ve düzenlemeleri ifade eder.

“Evrensel tasarım” ürünlerin, çevrenin, programların ve hizmetlerin özel bir ek tasarıma veya düzenlemeye gerek duyulmaksızın, mümkün olduğunca herkes tarafından kullanılabilir şekilde tasarlanmasıdır. “Evrensel tasarım” gerek duyulduğu takdirde bazı engelli grupları için ihtiyaç duyulan yardımcı cihazların tasarımı zorunluluğunu da dışlamayacaktır.

Madde 3:

Genel İlkeler

İşbu Sözleşme'nin dayandığı ilkeler şunlardır:

- a) Kendi seçimlerini yapma özgürlükleri ve bağımsızlıklarını da kapsayacak şekilde, kişilerin insanlık onuru ve bireysel özerkliklerine saygı gösterilmesi;*
- b) Ayrımcılık yapılmaması;*
- c) Engellilerin topluma tam ve etkin katılımlarının sağlanması;*
- d) Farklılıklara saygı gösterilmesi ve engellilerin insan çeşitliliğinin ve insanlığın bir parçası olarak kabul edilmesi;*
- e) Fırsat eşitliği;*
- f) Erişilebilirlik;*
- g) Kadın-erkek eşitliği;*
- h) Engelli çocukların gelişim kapasitesine ve kendi kimliklerini koruyabilme haklarına saygı duyulması.*

Avrupa İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerinin Korunması Sözleşmesi'nin 14. maddesi ise sözleşmede tanımlanan hak ve özgürlüklerden yararlanmanın ayrımcılık yapılmadan sağlanmasına yer verir. Bu madde AİHS uyarınca tanınan haklardan ve özgürlüklerden yararlanılmasında cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi ya da başka bir

inanç, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa mensup olma, servet, doğum veya diğer bir statü gibi herhangi bir nedenle ayırım yapılamayacağını düzenler. Bu maddede yer alan “herhangi bir nedenle” ifadesi ayrımcılığın hiçbir nedenle yapılamayacağı güvence altına almıştır.

Madde 14:

“Bu sözleşmede tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensup olma, servet, doğum veya herhangi başka bir durum bakımından hiçbir ayrımcılık yapılmadan sağlanır.”

Aynı sözleşmenin 12 nolu protokolü ise genel olarak ayrımcılık yasağını tanımlar:

Madde 1: Genel ayrımcılık yasağı:

“Yasayla düzenlenen herhangi bir haktan yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal ya da başka görüş, ulusal ya da toplumsal köken, bir ulusal azınlığa mensup olma, mülkiyet, doğum ya da diğer statüler gibi herhangi bir temelde ayrımcılık yapılmaksızın güvence altına alınacaktır.”

Hiç kimse, herhangi bir kamu otoritesi tarafından, 1. fıkrada belirtilen gerekçelerle ayrımcılığa tabi tutulmayacaktır.”

Sadece sözleşmeler değil sözleşmelerden sorumlu ilgili BM komiteleri de ayrımcılık yasağını gündemlerine almış ve taraf devletler için ayrımcılık yasağı temelinde uygulama standartlarının oluşmasını sağlamıştır.

I.1. Ayrımcılık Yasağının Kapsamı

Ayrımcılık yasağı kapsam olarak uluslararası mevzuatta oldukça ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Bu kapsam içinde; insanların, ırkları veya etnik kökenlerinden dolayı ayrımcılığa uğramamaları; dinleri, vicdani kanaatleri veya inançlarından dolayı ayrımcılığa uğramamaları; cinsiyetleri, cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimliklerinden dolayı ayrımcılığa uğramamaları; fiziksel veya zihinsel durumları yahut engellilik durumlarından dolayı ayrımcılığa uğramamaları; yaşlarından dolayı ayrımcılığa uğramamaları yer almaktadır.

İnsanların yoksul oldukları için ya da mülteci-sığınmacı oldukları için ayrımcılığa uğramamaları da yine bu kapsam içinde güvence altına alınmıştır.

II. ÇOCUĞA YÖNELİK AYRIMCILIK YASAĞI

Ayrımcılık yasağı öncelikle BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin de temel ilkelerinden biridir. Ayrıca Sözleşmenin ikinci maddesi çocuğa yönelik ayrımcılık yasağını ele alır:

1. *Taraf Devletler, bu Sözleşme'de yazılı olan hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, kendilerinin, ana-babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin tanır ve taahhüt ederler.*
2. *Taraf Devletler, çocuğun ana-babasının, yasal vasilerinin veya ailesinin öteki üyelerinin durumları, faaliyetleri, açıklanan düşünceleri veya inançları nedeniyle her türlü ayırma veya cezaya tâbi tutulmasına karşı etkili biçimde korunması için gerekli tüm uygun önlemleri alırlar.*

Bu maddenin ilk paragrafı Taraf Devletler'in, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin geri kalan bölümünde özetlenen haklarla ilgili temel yükümlülüklerini belirlemektedir. Buna göre Taraf Devletler, hiçbir ayırım yapmadan, kendi egemenlik alanlarındaki bütün çocukların Sözleşme'de yer alan haklarını "tanır ve taahhüt ederler".

"Ayrımcılık yasağı", BM Çocuk Hakları Komitesi tarafından, Sözleşme'nin bütününe uygulanması açısından temel önem taşıyan genel bir ilke olarak da ayrıca tanımlanmıştır. Komite, ayrımcılığın hangi ölçülere ulaştığının izlenebilmesi açısından ayrıştırılmış veriler toplama gerekliliğini genel yorumlarında ve ülke sonuç gözlemlerinde de sıklıkla dile getirmiştir.

BM İnsan Hakları Komitesi, bu konuyla ilgili bir Genel Yorumu'nda, "ayrımcılık" kavramının şöyle açıklanabileceğini belirtmiştir:

"İrk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da diğer görüşler, ulusal ya da toplumsal köken, maddî varlık, doğum ya da başka herhangi bir statü temelinde uygulanan; böylece insanların bütün haklardan ve özgürlüklerden eşit bir şekilde yararlanabilmelerini engelleme amacını taşıyan ya da fiilen bu sonucu doğuran herhangi bir ayırım, dışlama, kısıtlama ya da tercih..."

Ayrımcılık yasağı çocuklar için, özellikle belirli bir gruba üye çocuklara yönelik tutum ve muamelelerde meşru farklılaşmaları engellemez. Örneğin, BM İnsan Hakları Komitesi genel yorumlardan birinde Devletler'in, ayrımcılığın sürmesine neden olan ya da

katkıda bulunan koşulların azaltılması ya da ortadan kaldırılması amacıyla çoğu kez olumlu girişimlerde bulunmak zorunda kalacaklarına vurgu yapmaktadır.

BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin Önsözü'nde de "dünyanın her ülkesinde özellikle güç koşullarda olan çocuklar vardır ve bu çocuklara özel bir dikkat gösterilmesi gerekir..." denmektedir. BM Çocuk Hakları Komitesi de konuya bu açıdan yaklaşarak, dezavantajlı ya da olumsuz koşullardaki gruplara özel dikkat gerektiğini sürekli vurgulamıştır.

II.1. Devletlerin Çocuğa Yönelik Ayrımcılıkla İlgili Yükümlülükleri

Devletlerin çocuk hakları açısından üç temel yükümlülüğü vardır. Bunlardan ilki devletlerin bizzat kendisinin, çocukların hakkını ihlal etmemesidir. Örneğin bir kamu görevlisi olan bir polisin herhangi bir gösteri sırasında "orantılı" ya da orantısız güç kullanarak çocukları öldürmemesi, yaşam hakkını güvence altına almasıdır. Ya da bir başka kamu görevlisi olan doktorun görevini ihmal etmeyerek çocuğun tedaviye erişimini geciktirmeyerek, çocuğun tedaviye erişimini güvence altına almasıdır. Özgürlüğünden yoksun bırakılarak, tutuklanmış bir çocuğun kurumda infaz koruma memuru tarafından işkenceye maruz kalmaması, okuldaki bir öğretmenin çocuğa şiddet uygulamamasıdır.

İkinci yükümlülük ise devletlerin çocukların haklarını üçüncü kişilerin ihlalinden korumasıdır. Yani bir babanın çocuğuna şiddet uygulamasını, bir çocuğun bir çatışmada yaşamını kaybetmesini, asker olarak yer almasını, yakınları tarafından cinsel şiddete maruz bırakılmasını, evlendirilmesini ve çalıştırılmasını engellemesidir.

Üçüncü yükümlülük ise devletlerin pozitif yükümlülüğüdür. Yani çocukların hak ve özgürlüklerinin yaşama geçmesi için devletler gerekli düzenlemeleri yerine getirmekle yükümlüdür. Örneğin çocukların örgütlenme özgürlüğünü kullanabilmeleri için dernekler kanununda değişiklik yapması, trafik kazalarında ölmesinler diye iyi bir mühendislik planlaması gerçekleştirilmesi, gelişim hakları yaşama geçsin diye çocuk dostu kentler kurması, bilgi edinme özgürlüğü için medyaya erişimlerini sağlaması gibi.

Çocuğa yönelik ayrımcılığın önlenmesinde de yükümlülük sahibi devletlerdir. Her devlet, kendi sınırları içinde yurttaşı olan ya da olmayan çocukları ayrımcılığa karşı korumakla yükümlüdür. Bunun için öncelikle devletlerin hem kamu idaresinin uygulamaları hem de mevzuat yoluyla ayrımcılık yapmaması gerekmektedir. Üçüncü kişilerin gerçekleştireceği ayrımcılıktan çocukları koruması ise devletlerin bir diğer yükümlülüğüdür. Ayrıca ayrımcılığı ortadan kaldıracak her türlü önlemi, gerekiyorsa pozitif

düzenlemeleri yerine getirmesi, yasal koruma mekanizmaları kurması ve işletmesi, önleyemediği bir ayrımcılık gerçekleştiğinde ise onu cezasız bırakmaması devletin ayrımcılığın önlenmesine dair yükümlülükleri arasında yer almaktadır.

Devletlerin çocukları ayrımcılıktan koruyacak yasal koruma mekanizmasını kurması ve bu mekanizmaları işletmesi çok önemlidir. Bu yükümlülük aşağıdaki şekilde ayrıştırılabilir.²

- İnsan haklarına dayalı mevzuat oluşturma ve uygulama
- Henüz taraf olunmayan uluslararası sözleşmelerin onaylanması, taraf olunan sözleşmelerin uygulanması
- Etkin ve bağımsız ombudsmanlık sistemi
- Bireysel başvuru mekanizmalarının güçlendirilmesi
- Ayrımcılık yasağı için etkin yasal altyapı kurulması
- İnsan hakları eğitimi
- Çocukların hakları konusunda güçlendirilmesi

III. ÇOCUĞA YÖNELİK AYRIMCILIK

Çocuklara yönelik ayrımcılık kavramı, yetişkinlerin maruz kaldığı ayrımcılık kavramında çok farklı değildir. Ancak genel ayrımcılık kavramından farklı olarak ele alınmasını gerektirecek çocuklara özel ayrımcılık örüntüleri bulunmaktadır. Gündem Çocuk Derneği tarafından 2016 yılından hazırlanan “Ayrımcılıkla Mücadelede Sivil Toplum İçin Kolaylaştırıcı Rehber”de bu örüntüler dört temel kategoride ele alınmaktadır:

“a. Toplumda Yerleşik Olan Çocuk Algısının Ayrımcı Sonuçları: Toplumda var olan çocuk algısı, kültürel ve tarihsel kökleriyle, çocuğa karşı ayrımcılığın en önemli kaynaklarından birisidir. Bunun açıklaması da her birimizin genel olarak çocuklukla ve kendi çocukluğumuz ile olan ilişkimizde ve bunun toplumsal görüntüsünde yatar.

Bu algının ilk görünümü çocukluğa bakışta ortaya çıkar. Buna göre çocukluk bir insan için hayatındaki geçici bir dönemdir. Yaşanır ve geçer. ‘Orta yaşlı, beyaz, varlıklı erkek’ ideali üzerine örülü ataerkil toplum düzeninde çocukluk bir an önce aşılması gereken ve varış noktası (başarısı!) yetişkinlik olarak görülen bir süreç, neredeyse kabakulak gibi kaçınılmaz bir *hastalık* olarak algılanır. Çocukluktan çıkmak ise bir nevi *sınıf atlama* gibidir. İnsanlar yetişkinliğe varmak üzere motive edildikleri bir ortamda ‘atlattıkları’ çocukluklarını hemen unutmaya ve bir çocukları olana kadar da bir daha düşünmemek üzere geride bırakmaya programlanmış gibidirler.

Bu algının devamı olarak toplumun yetişkin bireylerinin çocuklukla bir sonraki karşılaşması kendi çocukları sayesinde olur. Bu yeni karşılaşma ise maalesef genellikle yukarıda bahsettiğimiz çarpık çocuk algısının yeniden üretilmesi ile sonuçlanır. Ço-

²
Çocuğa Yönelik Ayrımcılıkla Mücadelede Hukukçular İçin Kolaylaştırıcı Rehber, Gündem Çocuk Derneği, Ankara, 2016.

cuğun doğduğu andan itibaren ev düzeninin değişmesi, kıyafet seçimi, kimin bakacağı, arkadaşlık seçimi, yeteneklerinin geliştirilmesi, eğitim sürecinin tasarlanması, meslek edinmesine kadar.

Çocukluk ile ilgili bu çarpık algı çocukların bir nevi eksik insan kabul edilmesi sonucunu doğuruyor. Çocuklara yaklaşım ve muamele de ‘çocukların eksik insan olduğu’ kabulü ile şekilleniyor ve kaçınılmaz olarak ayrımcılıkla sonuçlanıyor. Bu ise insan haklarının temelini oluşturan eşitlik kavramını ihlal etmenin ötesinde yok sayan bir durum ve ayrımcılık ile mücadelede hedef alınması gereken en temel alanlardan birisi.

Çocuklukla ilgisini kendi çocukluğu ile ya da çocuğunun çocukluğu ile sınırlı tutan ve çocukluğa geçicilik atfeden bu yetişkin yaklaşımının bir diğer sakıncası ise kişiler için geçici olan çocukluğun toplumlar için kalıcı ve sürekli olduğunun es geçilmesidir. Çocukluk kişilerin yaşamında geçiciyken insanlık için sürekli dir. Çocuklar büyüyüp yetişkin olsalar da çocukluk toplum için kesintisiz bir şekilde sürer. Bu gerçeğin farkındalığındaki yaygın eksiklik konu çocuklar olduğunda yapılabilenlerde bir geçicilik, özensizlik, süreksizliği mazur göstermekte ya da yapılmayanların görünmesini engellemektedir. Çocuklara yönelen ayrımcılığın ortaya çıkışının ve görünmezliğinin arka planında çocukluk ile ilgili bu çarpık algı yatmaktadır.

b. Çocukların Ayrımcılığa Karşı Savunmasızlığı ve Yüksek Kırılganlıkları: Çocuklar toplumsal değer yargılarının bir yansıması olarak yasal olarak sınırlandırılmış katılım ve örgütlenme hakları nedeniyle yaşadıklarını ifade etmede önemli sorunlarla karşılaşıyorlar. Oy veremeyen, örgütlenemeyen, hak arayamayan çocuklar karar alıcıları etkilemede etkisiz kalıyor. Toplumun üçte birinden fazlasını oluşturmalarına rağmen toplumsal kaynaklardan faydalanma oranları çok düşük ve siyasetin de öznesi konumunda değiller. Hak ihlaline uğrayan bir çocuğun hakkını arayabilmesi, ihlal ile ortaya çıkan zararın tazmin edilebilmesi ve benzer ihlallerin tekrarının engellenmesi ne yazık ki yetişkinlere bağlı. Bu da çocuğa yönelik ayrımcılığın çok yüksek bir oranda cezasızlıkla sonuçlanmasına ve ayrımcılığın engellenmesinin de çok uzun zaman almasına neden oluyor.

c. Çocuklara Karşı Ayrımcılığın Zincirleme Sonuçları: İnsan yaşamının gelişimsel olarak çok özel bir dönemi olan çocukluk evresinde maruz kalınan bir hak ihlali, bu döneme özel gelişimsel fırsatların kullanılmasını engellediği ya da geciktirdiği için yetişkin bir bireyle karşılaştırıldığında telafisi çok daha zor hatta imkansız sonuçlar ortaya çıkabiliyor. Diğer yandan çocukluk dönemindeki bir ayrımcılık kaçınılmaz şekilde zincirleme pek çok hak ihlalini peşi sıra getirebiliyor.

d. Çocuklara Karşı Ayrımcılık Alanlarının Çeşitliliği ve Derinliği: Politik, ekonomik ve sosyal olarak yetişkinlere bağlı / bağımlı bir yaşam süren çocuklar, bağlı / bağımlı oldukları yetişkinlerin ya da içinde oldukları toplumsal sınıfın, kesimin ya da grubun

yaşadıklarının etkilerinden de muaf değiller. Dolayısıyla yukarıda bahsi geçen ayrımcılık kaynaklarının yanı sıra çocukların yakın çevresinden, yani ailesinden başlayarak, üyesi olduğu toplumsal sınıf, kesim ya da gruptaki yetişkinlerin durumlarından, maruz kaldıkları hak ihlali ve/veya ayrımcılıktan misli ile etkileniyorlar. Bu da çocukları tehdit eden ayrımcılık alanlarını hem çeşitlendiriyor hem de derinleştiriyor.”³

³
Çocuğa Yönelik Ayrımcılıkla
Mücadelede Sivil Toplum İçin
Kolaylaştırıcı Rehber, Gündem
Çocuk Derneği, Ankara, 2016.

BÖLÜM 2

TÜRKİYE'DE ÇOCUĞA YÖNELİK AYRIMCILIĞIN GÜNCEL DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde Mayıs 2020- Kasım 2020 tarihleri arasında Türkiye'de çocuğa yönelik ayrımcılığın güncel bir değerlendirmesini yapmak ve etkili stratejiler geliştirilmesine olanak sağlamak amacıyla; belirli bir ayrımcılık alanı ve/veya çocuk hakları üzerine çalışmalar yürüten sivil toplum örgütü temsilcisi, gazeteci, avukat, çocuklarla ilgili hizmet üreten meslek uzmanları (psikolog, eğitimci, sosyal hizmet uzmanı) ve ebeveynlerle yapılan görüşmelerin değerlendirilmesi yer almaktadır.

I. YÖNTEM, KAPSAM ve SINIRLILIKLAR

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de çocuğa yönelik ayrımcılığın güncel bir durumunu ilgili öznelerinin görüşleri, bilgileri, gözlemleri ve tanıklıkları temelinde ortaya koyarak çocuğa yönelik ayrımcılığın önlenmesinde yükümlülük sahibi devlet başta olmak üzere bu alanda çalışmak isteyen kişi ve kurumların çocuğa yönelik ayrımcılığa karşı strateji geliştirmelerine yardımcı olabilmek ve ilham vermektir.

Çalışmanın başlangıcı tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de yaşanan Covid-19 küresel salgınına denk gelmiştir. Bu nedenle salgın koşulları dikkate alınarak çalışma içerisinde gruplarla bir arada yapılacak görüşmeler, çevrimiçi bireysel görüşmelere dönüştürülmüştür. Ayrıca çalışma kapsamında planlanan 13-18 yaş arası çocuklarla yapılacak atölyeler de yine salgın koşulları nedeniyle iptal edilmiştir. Çocuklarla ayrımcılık gibi derinlemesine konuşulması gereken bir konuyu çevrimiçi yapmanın çocuk gelişimi ve çocuk hakları açısından doğru olmadığı düşüncesiyle ne yazık ki çalışmaya işin gerçek uzmanlarının görüşleri, sesleri katılamamıştır. BM Çocuk Hakları Komitesi’nin de belirttiği gibi çocuk haklarıyla ilgili uzman olan çocukların bu çalışmada yer alamaması çalışmanın en önemli sınırlılığını oluşturmaktadır.

Mayıs 2020’de başlayan çevrimiçi yüz yüze görüşmeler Kasım 2020 tarihine kadar devam etmiştir. Çalışma kapsamında psikoloji, eğitim, sosyal hizmet alanında 6 meslek uzmanı, 5 avukat, 5 gazeteci, 10 sivil toplum uzmanı, 11 ebeveyn ile toplamda 37 kişi ile görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca iki görüşmeciden de yazılı olarak görüşleri alınmıştır.

Görüşmelerde, görüşmecilerden son dönemde sık karşılaştıkları çocuğa yönelik ayrımcılık türlerini; bu ayrımcılık türlerinin nedenlerine ve çocuklar üzerindeki etkilerine ilişkin görüş, gözlem ve tanıklıklarını ve ayrımcılığın önlenmesi için önerilerini paylaşımları istenmiştir.

Neticede görüşmelerden elde edilen bulgular dört başlık altında değerlendirilmiş ve raporda aktarılmıştır.

Raporda yer alan bulgular literatürde yer alan çocuğa yönelik ayrımcılık türlerinin, ayrımcılığın nedenlerinin ve etkilerinin tamamını içermemektedir. Görüşmelere katılan gruplar da çocuğun haklarıyla ilgili tüm özneleri kapsamamaktadır. Ancak tüm bu görüşme notları ve değerlendirmeler, izlenmesi ve raporlanması oldukça zor bir alan olan çocuğa yönelik ayrımcılığa dair güncel bir değerlendirmeyi mümkün kılabilir.

Görüşme notlarının değerlendirilmesinde ve kategorilendirilmesinde 2016 yılında KHK ile kapatılan Gündem Çocuk Derneği tarafından 2014 yılında yayımlanan “Türkiye’de Çocuğa Yönelik Ayrımcılık 2013 Raporu” temel alınmıştır.

II. GÖRÜŞME NOTLARI ve DEĞERLENDİRMELERİ

II.1. Sık Karşılaşılan Ayrımcılık Türleri

Çalışma kapsamında tüm görüşmecilere sık karşılaştıkları ayrımcılık türleri sorulmuştur. Her görüşmeci çocukların maruz kaldığı ayrımcılığa zaman zaman tanıklık

ettiğini, zaman zaman da ayrımcılığı gerçekleştiren taraf olabildiğini belirtmiştir. Görüşmecilerin sık karşılaştıklarını belirttikleri ayrımcılık türleri, bu türlere ilişkin gözlemleri ve deneyimleri aşağıda verilmiştir.

A. Yaş Ayrımcılığı

“Yaş ayrımcılığı; çocuğa karşı yaş ayrımcılığı çocuğa ya da bir grup olarak çocuklara sadece çocuk oldukları için eşitlik ilkesine aykırı olarak yapılan haksız uygulamaları içerir.”⁴

Yaş ayrımcılığı görüşmecilerin en sık karşılaştıkları ve gözlemledikleri ayrımcılık türü olarak dile getirilmiştir. Neredeyse görüşmecilerin tamamı çocukların yetişkinlerden farklı olarak hak ve özgürlük sahibi bireyler olarak görülmediğini, hatta yaşamın pek çok alanında görünmez olduklarını vurgulamıştır.

Bunun kanıtı olarak görüşmeciler çoğunlukla çocukların fikirlerinin sorulmamasını, herhangi bir durumu, düşünceyi, eylemi sorgulamasına, ona ilişkin söz söylemesine izin verilmemesini, bunda ısrar ettiğinde de çocukların fiziksel ve/veya sözel şiddete maruz kalmalarını göstermektedir. Ayrıca çocukların deneyimlerinin “ama o yapamaz ki, ama o bilemez ki, o çocuk daha, ne anlar” gibi ifadelerle yok sayıldığını ifade etmişlerdir.

Yaş ayrımcılığının çocuklara yönelik ayrımcılığın da temelini oluşturduğunu belirten görüşmeciler, bunun yetişkinlerin elinde güç bulundurmasını ve bu gücü çocukların üzerinde test edebilmesini sağladığını özellikle vurgulamıştır. Ev içinde de bu algının yerleşik olduğu ve ebeveynlerin bunu zaman zaman bile isteye yaptıkları da ayrıca eklenmiştir. Ev içinde yetişkin ve çocuk arasında kurulan ilişkinin güç ilişkisi üzerinden kurulduğunu bunun kendi çocukluk deneyimlerindeki gibi devam ettiğini belirtmişlerdir.

Görüşmecilere göre; çocukların yaşlarından dolayı günlük hayatta pek çok konuda “bilgi eksikliklerinin olduğu ve bir konuya yeterince hakim olmadıkları” algısı yaş ayrımcılığının bir gerekçesi olarak sunulmaktadır. Bu algıyla birlikte gelişen, çocukların yetişkinin bakımına muhtaç, yetişkinlerin dünyasında yaşayan ve yaşamın öznesi olamayan varlıklar olduğu düşüncesinin yansıdığı her alan, her eylem çocuğa yönelik farklı ayrımcılık biçimlerini oluşturmaktadır. Görüşmecilerin ortaklaştıkları, çocukların sadece çocuk oldukları için ayrımcılığa maruz kalmalarına ilişkin yorumda bulunan bir meslek uzmanı şunları söylemektedir:

“Yoksul çocuk olmak tabii ki dezavantajlı bir durum ama çok zengin çocuk olmak da öyle. Çünkü neredeyse bazı çocukların helikopterle okula geldiği okullarda da çalıştım ve orada da çocukların sıkça ihmale uğradığını gördüm. Dolayısıyla çocuk olmak kendi başına bir dezavantaj ve ayrımcılık nedeni bizim kültürümüzde”.

⁴
Yaş Ayrımcılığı: Kanun Önünde Eşitlik Ve Çocuk Hakları Politika Belgesi, İnsan Hakları Ortak Platformu, Ankara, Mart 2012.

Bir görüşmeci ise yaş ayrımcılığının diğer “kırılganlık” yaratan durumlarla birleştiğinde çocuklukta ayrımcılığın şiddetinin arttığını vurgulamaktadır. Sivil toplum alanından bir görüşmeci gözlemlerini şöyle aktarmaktadır:

“Hâlihazırda bütün çocukların uğradığı, çocuk olmaktan kaynaklı ciddiye alınmama, fikirlerinin dinlenmemesi durumu farklı bir çocuk olduğunuz zaman, örneğin gayri-Müslüm bir çocuk ya da engelli bir çocuk olduğunuz zaman daha da şiddetlenebiliyor. Katmanları derinleşebiliyor. Bu kadar korumacı bir toplum olmamıza rağmen gözden çıkarılması en kolay olan çocuklar haline geliyor. Bahsettiğim kırılganlık gruplarına dahil olmayan bir çocuk bile günlük yapıda ayrımcılıklardan birisini mutlaka yaşarken farklılığa, saklayamayacağı ya da diğerlerinin öğrenmesinin kolay olduğu bir özelliğe sahip olduğu zaman ayrımcılık şiddetleniyor”.

Yetişkinlerin çocuklara ilişkin “eksik insan”, “tam olmamış” algısının çocukların kendi aralarında da görülebildiğini belirten sivil toplum alanından bir diğer görüşmeci şunları aktarmaktadır:

“Çocuklar erginliğe, yetişkinliğe ‘erememiş’ oldukları için çocukluk temelde yetersizlik unsuruymuş gibi algılanıyor. Bu algı kendi aralarında da görülüyor. Örneğin çocuklar kendilerinden daha küçük yaştaki çocuklara ‘Sen yetersizsin, ben senden iki yaş büyüğüm’ gibi ayrımları dile getirebiliyor. Bu hem yaşla hem de bizim tanımladığımız çocuk statüsüyle ilgili...”

Medyada Yaş Ayrımcılığı

“Adultism (yetişkinlik) olarak da adlandırılan yaş ayrımcılığı çocukları yok sayan, yetişkinlerin çocuklara karşı elinde tahakküm bulunduran, onları şekillendirmeye çalışan bir yaklaşımdır” diyen bir meslek uzmanı görüşmeci çocuğun maruz kaldığı yaş ayrımcılığının görüldüğü önemli bir alanın medya olduğunu dile getirmektedir.

Görüşmeciler medyada çocukların temsilinin yetişkinlerden farklı olduğunu, çocukların medyada ya hiç yer bulamadığını ya da çok az bulabildiğini dile getirmektedir. Bu yer alma şeklinin de genel olarak yaş ayrımcılığını besleyen bir çocukluk algısına sahip olduğu belirtilmektedir. Görüşülen bir meslek uzmanı, bu konuyu şöyle vurgulamaktadır:

“Çocuk dizileri, filmleri dışında her şeyde çocuklar hep fazla sesini çıkarmayan, masum, yetişkinlerin ne kadar iyi ya da kötü olduğunu göstermekle yükümlü figüranlar oluyor”.

Aynı alanda çalışan bir diğer görüşmeciye göre ise medyadaki çocuk temsili yetişkinler tarafından kurgulanan dünya içerisinde nesneleştirilen, araçsallaştırılan, sayısallaştırılan ve birer nesneye dönüştürülen çocukların maruz kaldığı genel algının bir yansımasıdır.

Yargıda ve Sağlık Sisteminde Yaş Ayrımcılığı

Yaş ayrımcılığının çok açık görüldüğü bir başka alanın yargı olduğu bazı görüşmeciler tarafından özellikle belirtilmektedir. Yargı süreçlerinde çocukların sadece çocuk oldukları için ayrımcı muameleye maruz bırakıldığı görüşmeciler tarafından dile getirilirken, görüşülen bir avukat yürüttüğü davalardaki gözlemlerini şöyle aktarmaktadır:

“Davalarda her ne kadar çocuğun üstün yararının gözetildiği bir karar mekanizması işletilse ya da işletileceği iddia edilse de aslında kritik noktalarda; ne çocuğun görüşü ne de çocuğa faydası olacak bir düşünce dikkate alınmaksızın çocuk aleyhine kolaylıkla karar verilebiliyor. Çocuğun velayeti, barınacağı yer, okulu gibi herhangi bir konuda ‘yasal çerçeve budur’ deniliyor. Çocukların genellikle bir sosyal çalışmacı ile görüştürülerek fikrinin alındığı iddia ediliyor. Ancak dosyadaki raporlara rağmen bu süreç olması gerektiği gibi; çocuğun hakiki duygusunu, ihtiyacını ortaya çıkarmak amacıyla değil daha çok prosedürü yerine getirmek amacıyla yapılıyor”

21

Yargı gibi sağlık sistemi de yaş ayrımcılığının görüldüğü bir alandır. Ruh sağlığı alanında çalışan meslek uzmanı bir görüşmeci çocuk danışan başvurduğunda ya da hasta olduğunda sağlık sistemi içerisinde bilgilendirme süreçlerinden kendi kararlarını vermeye kadar yetişkinlerden farklı muameleye uğradığını belirtmektedir. Örneğin çocukların destek aldıkları uzmanıyla gerçekleştirdiği görüşmelerinde, yaptığı paylaşımlarının tamamının ebeveynlere aktarılması gibi özel hayatın gizliliğinin ihlal edildiği görülebilmektedir.

Salgında Yaş Ayrımcılığı

Yaş ayrımcılığı bazı alanlarda olduğu gibi bazı dönemlerde daha derin yaşanıyor, şekil değiştiriyor ya da daha görünür olabiliyor. Bir gazeteci, Covid-19 küresel salgın sürecinde yaş ayrımcılığının çok derin yaşandığını gözlemleriyle şöyle aktarmaktadır:

“Küresel bir salgın oldu. Devlet bir karar alıyor, bu kararın içerisinde çocuklar ne kadar var? Çocuklar ne kadar özne olarak düşünülüyor? Temel soru bu. Eğer çocuklar; yetişkinler gibi ülkede yaşayan diğer vatandaşlar gibi öncelikli olarak düşünülmesi, harekete geçilmesi ve söz sahibi olması gereken özneler olarak algılanmıyorsa ayrımcılığa maruz kalıyor”.

Bir meslek uzmanı ise salgın sürecinde yaş gruplarına göre gerçekleştirilen kısıtlamaların/düzenlemelerin nasıl ayrımcılığa yol açtığını şöyle aktarmaktadır:

“Neticede bir arada yaşamayı zorlaştıran her şeyi ayrımcılık olarak tanımlayabiliyorsak, aslında çocuklara oy hakkı vermememizi de bir ayrımcılık olarak görüyorum. Onların dahil olabileceği bir mekanizmayı geliştirmek yerine onları doğrudan yok sayıyoruz. Salgın döneminde de benzeri oldu, orada çocuklarla birlikte 65 yaş üstünü de yok saydık. Yani toplumda sadece 20 ile 65 yaş arası insanlar yaşıyormuş gibi davrandık. Ve çocukların yaşamı kesintiye uğramasın, haklara erişimi devam etsin diye uygun mekanizmalar kurmaya bile çalışmadık”

Çalıştırılma Koşullarında Yaş Ayrımcılığı

Sınıf ve ekonomik temelli ayrımcılığın yansıması olarak çocuk işçiliğini gösteren bir gazeteci bu konudaki yakın tanıklığını aktarmıştır. Görüşmeci çocuk ve yetişkin arasındaki çalışma koşullarının farklılığını; güvencesizlik, az ücret alma, daha uzun süre çalıştırılma, şiddete maruz kalma gibi yetişkinlerden farklı muamelelere örnek vererek açıklamaktadır. Bu durumun çocukların uğradığı ayrımcılığın etkilerini çok daha fazla derinleştirdiğini şöyle eklemektedir:

“Kimi işler için çocukların parmakları daha uygun, bu yüzden çalıştırılıyorlar. Dahası çocuklar çok daha savunmasız, güvenliksiz görülüyor. Hiçbir şeye itiraz edemiyorlar ki. Yetişkinler kimi taleplere diklenir falan ama çocukların öyle bir şansı da yok. Bir diğer nokta yetişkinlerden düşük ücrete çalıştırıyorlar. Lonca sistemi uygulanıyor aslında; bir yerde baba, ağabey, amca çalışıyor ve bu kişiler yanlarında 30 çocukla geliyorlar ya da parça başı iş alıyorlar. Böyle olunca mesele zaten usta-çırak ilişkisinin ötesine geçiyor. Burada bir de akrabalık ilişkileri söz konusu olduğundan kazandıkları parayı da ailenin en büyükleri alıyor. Çocuklara para da verilmiyor. Çalışma ortamlarının getirdiği hayati tehlikelere çok girmiyorum bile”.

B. Çocukların Bireysel Farklılıkları Temelinde Ayrımcılık

“Çocuğun yaşıtlarına göre fark edilebilir şekilde uzun boylu, kısa boylu, kilolu, zayıf olması, gözlük kullanması, estetik farklılık ya da deformasyonlarının olması, bu farklılıkların herhangi birinden kaynaklı ayrımcılık riskine karşı korunmaması çocuk için bir ayrımcılık kaynağıdır.”⁵

Görüşmeciler çocukların sadece çocuk olmalarından kaynaklı maruz kaldıkları yaş ayrımcılığının yanı sıra sahip oldukları farklı fiziksel ve gelişimsel özellikleri, mizaçları temelinde de ayrımcılığa maruz kaldıklarını belirtmektedir. Çocuklar bu özellikleriyle etiketlenebilmekte ve bu etiketlenme çocukların gerçek ihtiyaçlarının ve potansiyellerinin görünmez olmasına yol açmaktadır.

Çocukların yaş ayrımcılığından kaynaklı kendilerini ifade edecek olanaklara sahip olmadıkları belirtilirken bazı çocukların gelişimsel özelliklerinden dolayı kendisini bildik ve beklenen yöntemlerin dışında ifade etmek istediklerinde ayrımcı muameleye uğradıkları belirtilmektedir. Örnek olarak kendisini genel bir ifade biçimi olarak sözel yolla ifade edemeyen bir çocuğun fiziksel olarak ifadesine de izin verilmediği paylaşılmıştır. Çocukların mizacıyla ilgili olarak yaşanan ayrımcılığı, sivil toplum alanından bir görüşmeci şöyle anlatmaktadır:

“Bir çocuk hareketliyse onu hemen ‘hiperaktif’ şeklinde etiketliyoruz. Bunlar çok popüler tanımlamalar ve bunu oldukça kolaylıkla kullanarak çocukları etiketleyebiliyoruz. Halbuki bir çocuk biraz daha fazla hareketliyse bu onun spora ihtiyacı olduğu anlamına gelebilir. Ya da yetişkinlerin normal sınırlarını zorlayan bir durumunun olması onun aslında, öğrenme gücüne sahip olması anlamına gelebilir”

Hiperaktivite tanısı konmuş bir çocuğun ebeveyni olan görüşmeci ise çocuğunun maruz kaldığı ayrımcılığı şöyle aktarmaktadır:

“Kendi çocuğum hareketli mizacı ve dikkat eksikliği hiperaktivite tanısından kaynaklı kendisini regüle edemediği durumlarda bulunduğu ortamdaki kişiler tarafından kabul edilmiyor”.

Çocuklarda görülen bireysel farklılıklar fiziksel özelliklerde de görülebilmektedir. Bir ebeveyn bazı öğretmenlerin bazı çocukları kilolu ya da zayıf olmak, yoksul görüntülü olmak, banyo yapmamış olmak, bitlenmek gibi durumları nedeniyle bu çocukları diğer çocuklardan ayırdığını, onlara farklı davrandığını gözlemlediğini belirtmektedir. Bu konuyu dile getiren ebeveyn bir görüşmeci bu tür durumlarda ayrımcılığa maruz kalan çocukların rahatsızlık duymalarının yanı sıra hiyerarşiyi de içselleştirdiklerini vurgulamıştır.

Fiziksel özellikler temelindeki ayrımcı bir muamele örneği bir başka görüşmeci tarafından verilmektedir. Görüşmeci bir öğretmenin bir çocuğa “şişko” diye seslendiğine tanık olduğunu ve bu özelliği dolayısıyla baskı ve ayrımcılık yaptığını gördüğünü paylaşmıştır.

Sivil toplum alanından bir görüşmeci de çocukların fiziksel özelliklerine göre maruz kaldığı ayrımcılığın çocukları bireysel gelişimlerine göre değil toplumsal ve genel geçer değerlere göre değerlendirilmesi anlamına geldiği vurgulamaktadır. Bu durum BM Çocuk Hakları Sözleşmesi yaklaşımına da aykırıdır. Meslek uzmanı olan bir görüşmeciye göre başarı kavramının genel geçer tarifi de çocuklar arasında ayrımcılık alanı oluşturabilmektedir. Görüşmeci bu konudaki gözlemlerini şöyle aktarmaktadır:

“Eğitim sistemine dahil olan bütün çocuklar için söyleyebiliyoruz. Çalışkan, zeki, başarılı, tembel gibi tanımlamalarla ve başarıya odaklı bakış açısıyla hareket edilmesinin ciddi ayrımcılık vakalarına neden olduğunu söyleyebilirim.”

C. Toplumsal Cinsiyet Temelli Ayrımcılık

“Görünürlüğü ve yaygınlığı çok olan toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılık çocukların cinsiyetleri ve toplumdaki cinsiyet rolleri beklentileri gerekçe gösterilerek eşitliğe aykırı muameleye maruz kalmalarıdır”

Görüşmecilerin tamamı çocukların sıklıkla maruz kaldığı ayrımcılık türü olarak toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılıktan söz etmiştir. Çocukların bu ayrımcılık türüne evde, okulda, sokakta yaşamın her alanında uğradığı vurgulanmıştır.

Görüşmeciler toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılığın yansıması olarak; kız çocuklarına ev işleri ve kardeş bakımı gibi sorumlulukların verilmesini, kız ve oğlan çocuklarına cinsiyetlerine özgü davranış yakıştırılması yapılmasını (cinsiyet rolleri), cinsiyetten kaynaklı eğitim haklarının ellerinden alınmasını, LGBTİ+ çocuklara cinsiyet kimliğinin dayatılmasını, çocukların fiziksel görünümünden dolayı doğrudan kız ve oğlan şeklinde cinsiyet ataması yapılmasını örnek göstermişlerdir.

Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığın yansımasıyla ilgili verilen bir diğer örnek de çocukların kültürel ya da dini gerekçelerle çocuk yaşta evlendirilmesidir. Çocuk evlilikleri özellikle kız çocuklarının maruz kaldığı ve evlendirilmeleri durumunda eğitim, sağlık, yaşama, toplumsal hayata katılım vb. hak ve özgürlüklerine erişimlerinin engellendiği bir ihlal türüdür. Görüşmeciler çocuk evliliklerinden kız çocuklarının yanı sıra oğlan çocuklarının da etkilendiğini ayrıca belirtmiştir. Bir görüşmeci “yasa dışı” yapılan çocuk evliliklerinde özellikle gebeliği gizlemek amacıyla başkaları üzerinden kayıt yaptırılarak sağlık hizmeti alındığına, böylece çocukların pek çok alanda kayıt dışı kalarak ayrımcılığa maruz bırakıldıklarına dikkat çekmektedir.

Oğlan çocuklarının yaşadığı ayrımcılık olarak dile getirilen bir diğer başlık da kesimsel ayrımcılık⁶ olarak çocuk işçiliğidir. Bu konuyu vurgulayan görüşmeciye göre sınıfsal ve ekonomik temelli ayrımcılık olan çocuk işçiliği genellikle oğlan çocuklarının maruz kaldıkları bir ayrımcılık türüdür.

Aynı görüşmeci çalışmak zorunda kalan oğlan çocuklarının ayrıca eğitim ortamında akranları, öğretmenleri ve yöneticiler tarafından “ötekileştirildiklerini” de ayrıca dile getirmektedir.

“Kız Davranışı, Oğlan Davranışı”

Görüşmeciler çocukların kız ya da oğlan olmalarına göre kendilerinden bazı davranış kalıplarının beklendiğine ilişkin gözlemlerini de belirtmişlerdir. Bu konuda, görüşülen bir ebeveyn yaşadıklarını şöyle aktarmaktadır:

“Çocuğumun erkek olması ve benim ona olan yaklaşımım nedeniyle kimi zaman kamusal alanda diğer insanlar bize müdahale ediyor. Örneğin bir marketten çocuğum toz bezi alacakken ‘A dur onu annen alsın, erkek toz alır mı?’ gibi toplumsal cinsiyet rollerinin inşasını güçlendirecek uyarılarla karşılaşabiliyoruz.”

Bir diğer ebeveyn ise kız çocuklarının geleneksel rollere ilişkin karşılaştıkları ayrımcılığı şöyle vurgulamaktadır:

“Kız çocuğu cici olacak, sağlıklı olacak, söz dinleyecek, kibar olacak, saygılı olacak. Erkek çocukları ise daha başına buyruk, daha haylaz, daha kendi istediği gibi hareket eden olabilir... Tanımlamalar da böyle yapılıyor ve böyle bir tip belirleniyor. Bu tür beklentiler, tanımlamalar özellikle kız çocukları için ayrımcılık yaratıyor”

Toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin beklentilerin kız çocuklarının oynadıkları oyundan kıyafetlere, kullandıkları kelimelerden izledikleri filmlere kadar yansıtıldığı ve bunun sonucunda kız çocuklarının tüm hak ve özgürlüklerinin etkilendiği de görüşmeciler tarafından vurgulanmıştır.

Görüşülen bir gazeteci ise kız çocuklarının maruz kaldığı toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılığın geçmiş dönemlere göre azaldığını ve bunun nedeninin güçlenen kadın hareketi olduğunu şöyle anlatmaktadır:

“Özellikle kız çocuklarına yönelik olanı söylemek ilk anda hemen aklıma gelmedi düşününce, çünkü eskiye nazaran biraz daha iyiyeye gittiğini düşünüyorum. Bunun da nedeni tamamen kadın hareketinin daha fazla sesini yükseltiyor olması”.

Görüşmeciler arasında yer alan bir meslek uzmanı ise benzer şekilde kız çocuklarının yaşadığı toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılığın azaldığını ancak yine de kendi deneyimlerine dayalı olarak devam ettiğini şöyle belirtmiştir:

“Çalıştığım alanlardan biri eğitim alanı. Çocukların eğitim alanında ayrımcılığa maruz kaldığını söyleyebilirim. Özellikle de kız çocuklarının. Günümüzde bu hala var. Eskisi gibi kız çocukları okumasın değil ama hala var biliyorum, bizzat kendi deneyimlerimden, tanıklıklarımın. Kız çocuğu okula gitse bile ‘misafir gelecek bugün, okula gitmesin bana yardım etsin, temizliğe yardım etsin’ gibi düşüncelerle eğitimi kolaylıkla yarıda kesilebiliyor”.

Toplumsal cinsiyet ayrımcılığının kesişimsel olarak mülteci kız çocuklarında çok daha derin yaşandığı da görüşmeciler tarafından vurgulanmıştır. Görüşmecilere göre mülteci kız çocukları özellikle ev içi şiddete daha açık durumdadırlar.

D. Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği

“Çocuklar sahip oldukları cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği sebebiyle ayrımcı muameleye maruz kalmaktadırlar. Türkiye’de, çocukların da yetişkinler gibi farklı cinsel yönelimlerinin ve cinsiyet kimliğinin olduğu kültürel ve dinsel normların baskısı ile görmezden gelinen ve üzerine neredeyse hiç konuşulmayan bir konudur. Bu görmezden gelme ve beraberinde ortaya çıkan baskı, ayrımcılığın temel kaynaklarından birisidir.”⁷

26

Görüşmecilerin son dönem sık karşılaştıkları bir ayrımcılık alanı da cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğidir. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği alanında çalışmalar yürüten bir sivil toplum temsilcisi bu alandaki ayrımcılığın çocukların yaşam hakkı ihlaline ve fiziksel şiddete varacak düzeyde yaşandığını belirtmektedir.

Meslek uzmanı bir görüşmeci de çocukların cinsiyet kimliği ya da cinsel yönelim temelinde akran zorbalığına maruz kalabildiklerini belirtmiştir. Görüşmecinin bu konudaki deneyimi şöyledir:

“Zorbalığa maruz kalan bir çocukla çalışmıştık. Kendisini ‘erkek’ olarak tanımlıyordu. Ancak bazı ilgi alanları, tutumları, konuşma biçimleri sebebiyle çocuklar arasında alay sebebi olmuştu. Tabii bu çocuk saçına sprey sıkın, renkli boyayan ve aslında kendini keşfetme sürecinde oldukça yol almış ve bunu da baskılamak istemeyen bir çocuktu. Ve dönem olarak ilkokul dönemindeki bir çocuktan söz ediyorum. Oldukça da cesur bir çocuktan bahsediyorum. Ama işte tam da bu sebeple mahallede oyun dışında kalıyor, arkadaşsız kalıyordu. Okulda da fiziksel, sözlü ve psikolojik şiddete maruz kalıyordu. Bu konuda aile de öğretmen de tepkisiz kalmıştı. Etkisiz elemanlardı. Bu da çocuk açısından durumun daha da kötü bir noktaya gelmesine sebep olmuştu.

⁷
Türkiye’de Çocuğa Karşı
Ayrımcılık 2013 Raporu,
Gündem Çocuk Derneği,
Ankara, Temmuz 2014

E. Sınıf ve Ekonomik Temelli Ayrımcılık

“Çocuklar ailelerinin sınıfsal konumundan ve ekonomik durumundan dolayı dezavantajlı duruma düşebilirler. Bu durum çocukların bazı haklarını (eğitim, sağlık, gelişim, beslenme, barınma vb.) kullanabilmelerini tehlikeye atabilir, geciktirebilir ya da ortadan kaldıracaktır. Ayrıca çocukların ailelerinin ekonomik durumu, sınıfsal farklılıkları onların okul ortamında, sokakta ayrımcı muameleye maruz kalmalarına sebep olmaktadır.”⁸

Çocukların ebeveynlerinin sınıfsal konumu ve buna bağlı olarak ekonomik durumlarının çocukların haklara eşit şekilde erişimlerinde farklılıklar yarattığı görüşmeler sırasında vurgulanmıştır.

Sivil toplum alanından bir görüşmeci ebeveynlerin ekonomik durumlarının özellikle salgın gibi kriz durumlarında çok daha derinleştiğini şöyle açıklamaktadır:

“Ebeveynlerin ekonomik farklılıkları çocuklar için büyük bir ayrıma neden oluyor. En temel gıda maddelerine dahi erişmekte güçlük çeken çocuklar var. Bunu en çok Covid-19 salgın döneminde gördük. Online eğitim sistemi, ekonomik durumu iyi olan çocuklarla diğer çocuklar arasında büyük farklılıklar yaşattı”

27

Ebeveyn bir görüşmeci sınıf temelli ayrımcılıkla ilgili olarak sınıfların birbirini algılama şeklinin çocuklara da yansıtıldığını şöyle aktarmaktadır:

“Örneğin bir kapıcı çocuğu. Böyle bir kavram var örneğin. Hala var... Bizim çocukluğumuzda da vardı. Şimdi de... ‘O çocuklarla oynamamak gerekir’ algısı hala yetişkinler arasında yerleşik...”

Bir diğer görüşmeci de sınıf temelli ayrımcılıkla ilgili verdiği örnekte yoksul çocukların erken büyümek zorunda bırakılmasını ya da çalışmak zorunda kalmasını vurgulamıştır. Ebeveyn olan bu görüşmeci oturdukları semtte bu tür ayrımcılıkla çok sık karşılaştığını belirtmiştir. Çocuk işçiler üzerinden bu ayrımcılığın çok net bir şekilde açığa çıktığını belirtmiş ve şöyle devam etmektedir:

“Örneğin biz rahat rahat evimize giderken apartmanın yanındaki çöp tenekesini karıştıran, içine girmiş kâğıt toplayan çocuklar var. Bu çocuklar her alanda ayrımcılığa maruz kalıyor..”

Yetişkinlerin sınıf temelli ayrımcı zihniyetinin çocuklara da yansıdığını söyleyen bir ebeveyn böylelikle çocukların da kendi aralarında ayrımcı pratik geliştirdiklerini bir örnekle açıklamaktadır.

“Oyun oynamak için Can Yücel Parkı’na gidiyoruz ve oraya kâğıt toplayan, çöp toplayan çocuklar da geliyor. Yetişkinler bu zihniyeti çocuklara aktardığı için oradaki çocukların da ayrımcı tavırlar sergilediğini görebiliyorsun. Kağıt toplayan, çöp toplayan çocuklar aslında parktaki çocuklarla oynamak istiyor. Ancak parktaki diğer çocuklar onları -gözlemediğim kadarıyla- kıyafetinden, konuşma biçiminden dolayı bir ‘öteki’ olarak görüyor. Böyle olunca çocukların ilişkilene biçimleri de farklı oluyor. Örneğin çocuklar oynamak istiyor ve ellerine geçirdiklerini diğerlerine atarak dikkat çekmeye çalışıyor. Bu sefer diğer çocuklar ellerine bir şey alıyor ve onlara atıyor. Daha küçük çocuklarda bu böyle olmuyordur, benim bahsettiğim 7 yaşından büyük çocuklar. Yani biraz daha anne babanın neler söylediğini dinleyen ve kendi fikrini şekillendirmeye başlamış olan çocuklarda görülüyor. Örneğin benim oğlum da daha küçük yaşlarda gezilere gittiğimizde dünyanın birçok yerinde farklı çocuklarla oynadı ve böyle davranmadı ama bu yaşlarda görebiliyorum. Toplumsal cinsiyet farkındalığı gibi sınıfsal farkındalık da bu yaşlarda oluşmaya başlıyor”.

Sınıf ve ekonomik temelli ayrımcılığın yansıması olarak çocuk işçiliğini gösteren bir gazeteci bu konudaki yakın tanıklığını şöyle aktarmaktadır:

“Sayacılık yani ayakkabı işçiliği yapan, tekstilde çalışan ve atık kâğıt toplayan, tarım işçiliği yapan ve dilendirilen çocuklarla çalışma, onları gözleme imkânı buldum. Tekstilde en kalın kumaş kottur ve orada ortacılık yapan, bu kumaşı kesmeye çalışan çocukların zaman içinde parmaklarındaki kemik yapısı deforme olur. Sayacılıkta ise gördüm ki deriyi kesmek çok daha zor, berbat bir iş. Her iki sektörde de merdiven altı, kayıt dışı işçilik içerisinde 8-9 yaşında olan çocuklar var. Bu çocukların diğer çocuklardan farklı olarak kemik yapıları değişmeye başlıyor”.

Sınıf ve ekonomik temelli ayrımcılığın sık yaşandığı bir alan da eğitim. Sivil toplum alanından bir görüşmeci Türkiye’de anayasal olarak hak olan nitelikli eğitimin; sadece parası olan ailelerin çocuklarının alabildiği bir duruma dönüştüğünü şöyle anlatmaktadır:

“Örneğin herkes imam hatip okulları hakkında konuşuyor ama kimi mahallelerde çocukların gidebileceği tek okul imam hatip. Başka okul yok. Yaptığım haberlerde bu okullardan mezun olan kişilerden kimisi isteye-

rek gitmiş, kimisi ise başka bir imkânı olmadığı için oraya gitmek zorunda kalmıştı. Bu kişilerin bir kısmı, okul sonrasında iş hayatına girdiğinde de -bunu bir mağduriyet hikayesi olarak anlatmıyorum ama- gittiği okul nedeniyle ayrımcılığa maruz kalabiliyor. Neticede herkes özel okula gidemiyor. Böyle bir düzende ayrımcılığa maruz kalmamak için orta üst sınıf olmak gerekiyor ama artık yoksul kesim genişlediği, yoksul nüfus arttığı için bundan da söz edemeyiz”.

Yargıda ve Adalet Sisteminde Sınıf Temelli Ayrımcılık

Görüşülen bir avukat yargısal süreçlerde çocukların ebeveynlerinin sınıfsal konumlarının ve ekonomik durumlarının çocukların nasıl bir muameleyle karşılaşacağını, hakkında nasıl bir karar çıkacağını belirleyebildiğini dile getirmiştir. Görüşmeciyi tanıklığını şöyle anlatmaktadır:

“Özellikle ailesi ve tabii ki kendisi alt gelir grubu üyesi olan çocukların sınıf ayrımcılığına maruz kaldığını düşünüyorum. Bu çocuklara ilişkin örneğin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı da mahkemeler de çok daha hızlı, kolay ve keskin kararlar verebiliyor. Tabii ki kimi durumlarda çocukları korudukları da olabiliyor. Ancak orta ve üst gelir sınıfına ait çocuklar için bu kadar hızlı karar veremiyorlar. Hem çocuğun hem de ailesinin görüşleri, her alanda olduğu gibi alt gelir grubundaki çocuklarınkinden çok daha önemliymiş gibi ele alınıyor”

29

Bir başka avukat da benzer ayrımcı pratiğin hapisanelerde yaşandığını söylemektedir:

“Hapishaneler alanında çalışıyorum. Yine orada da çocukların ailelerinin onları ne kadar ziyarete geldiği, özel avukatlarının olup olmadığı ve avukatlarının onları ne kadar ziyaret ettiği ve hapishanenin bulunduğu coğrafyanın çocuğu olup olmadığı çocukların neler yaşayacağını belirleyebiliyor. En basiti görüşçüsü olan çocuk dayak yemez. Çünkü görüşçüsü bunu görebilir ya da o şiddet görüşçüsüne, avukatına iletilebilir. Ama iki senedir hiç görüşçüsü olmayan, avukatı olmayan bir çocuğun infaz koruma memurlarının eline kalması bir ayrımcılık göstergesi.”

Yargıda yaşanan ayrımcılığın benzer bir örüntüsü eğitimde de görülüyor. Görüşülen bir ebeveyn okullarda sosyo-ekonomik düzeyi iyi, çocuğunun eğitim süreciyle daha ilgili olan ebeveynlerin çocuklarının öğretmenler tarafından diğer çocuklara oranla daha fazla desteklendiğini, diğer çocukların ise potansiyellerinin ve ihtiyaçlarının görmezden gelindiğini belirtmektedir.

Bir diğer ebeveyn de ekonomik ve sınıf temelli ayrımcılığın eğitime yansımalarına ilişkin gözlemlerini şöyle aktarmaktadır:

“Ailenin maddi gelir durumu yerindeyse o çocuk kayırılıyor, bunun farkındayım. Bir de aile ilgisizse çocukla çok ilgilenmiyorlar... Bazı aileler gerçekten ilgisiz. Öyle olunca öğretmenin ilgisi de sıfıra düşüyor. Çocuğa bakıp da kapasiteyi, yeteneği gözlemleyip o alanda yeteneklerini geliştirecek herhangi bir çalışma yapmak yerine onun ailesi zaten ilgilenmiyor diyerek çocukları bir de böyle eliyorlar. Bir sınıfta yirmi çocuk varsa beşi ‘öğretmenin çocuğu’ oluyor. Geri kalan on beşi bir yerden bir şekilde ayırt edilip ötekileştiriliyor. Ama genellikle ekonomik durumu düşükse en başta elenen çocuklar onlar oluyor. Bir çocuk ne kadar haylaz, yaramaz ve sorun çıkarıyor olursa olsun ailesi varlıklıysa ve okulla, öğretmenle bir şekilde ilişki içindeyse, o çocuk problem yaşamıyor. Sosyal ilişkilerinde diğer çocuklar arasında popüler bile oluyor. Benim bu bahsettiğim 6-10 yaş arası çocuklar. Büyüdükçe daha farklı yerlere gidiyordur. Ama çocuğun önündeki yetişkin hangi yolu izliyorsa çocuklar da o yolu izliyor”.

F. Mülteci/Göçmen Olma Durumuna Bağlı Olarak Ayrımcılık

“Çocukların mülteci olmak zorunda olması ya da göçmenlik durumu nedeniyle çocukların hak ve özgürlüklere erişiminin önünde eşitliğe aykırı muameleye maruz kalmasıdır.”

Görüşmecilerin sıklıkla karşılaştıklarını belirttikleri bir diğer ayrımcılık alanı da mülteci ya da göçmen olma durumuna bağlı olarak yaşanan ayrımcılık olmuştur. Özellikle 2011 yılında yaşanan Suriye'deki savaş sonrası Suriye'den gelen mülteci çocukların yaşadıkları tüm görüşmecilerin gündemindedir.

Sivil toplum alanından bir görüşmeci çocukların mülteci olmalarının, başka bir ülkeye göçmek zorunda kalmalarının yaş ayrımcılığı ile birleştiğinde çok daha büyük zorluklar ortaya çıktığını aktarmaktadır. Görüşmeci, çocukların yeni dahil olduğu toplumun diline hakim olmamasının pek çok olanağa erişimlerinde onları ayrımcılığa maruz bıraktığını belirtmektedir:

Meslek uzmanı bir görüşmeci kendi meslektaşlarının ve toplumun, mültecileri kendi içinde de ayırdıklarını belirtmektedir. Görüşmecinin gözlemleri şöyledir:

“Yani biz, göçmen ve mülteci çocukları bile kendi içinde ayırıyoruz. Örneğin ikincil koruma sınıfına sahip Afgan çocuklarını diğer göçmen çocuklardan ayırıyoruz ve farklı uygulamalara maruz bırakıyoruz”

Görüşülen bir ebeveyn, son beş yılda özellikle mülteci çocukların çalıştırıldığına ilişkin tanıklığını şöyle aktarmaktadır:

“Her gün yanlarından geçiyorum; çocukların hiçbir fiziksel güvenliği yok, saldırıya uğrayabilirler. Pandemi koşullarında sağlık önlemleri de yok. Zaten çalıştırılıyor, okula gidip gitmediğini bilmiyorum, ama oyun hakkını erişemiyor”.

Mülteci çocuklar BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde yer alan tüm hak ve özgürlüklere sahiptir ve sınırları içinde buldukları devletlerin çocuk hakları yükümlülükleri her bir mülteci çocuk için de geçerlidir. Ancak görüşülen bir gazeteci; bir çocuğun mülteci olmasının onun hak ve özgürlüklerinin bir “lüks” olarak görülmesi algısıyla yaygın olarak karşılaştığını belirtmektedir. Görüşmeciyi gözlemlerini şöyle aktarmaktadır:

“Örneğin Suriyeli bir çocuğun okula gitmesi zaten lüks olduğu için okula gidemeyişi eğitim hakkı ihlali olarak ele alınmıyor. ‘Buraya gelmiş, bir de okula mı gidecek?’ düşüncesi çok yaygın. Benim sosyal medyada en çok linçe maruz kaldığım konu Suriyeli mülteciler oluyor. Sadece ‘Suriyeliler insandır’ yazsan bile küfür yiyorsun, ölüm tehdidi alıyorsun. Üstelik bu çok da kimsenin umurunda değil. Çünkü bu devlet eliyle körüklenen bir ayrımcılık aslında”.

Mülteci çocukların kendilerini en güvende hissetmeleri gereken eğitim ortamında, okullarda da ayrımcılığa uğradığı bir görüşmeciyi tarafından vurgulanmıştır. Görüşülen bir avukat, çocukların okulda maruz kaldıkları ayrımcılığın çocuklar tarafından algılanışını şöyle aktarmaktadır:

“Çocuklar sınıfta yaşadıklarını ayrımcılık olarak tanımlayabiliyorlar. Önsezi gibi olabiliyor. Bir vaka olarak hatırlıyorum. Bir öğretmen karne hediyesi olarak çocuklara kalem veriyor. Sadece birkaç Suriyeli çocuğa vermiyor. Çocuklar bunu anlamıyor. Ve üzülüyorlar. Öğretmen kalmadı diyor ve üzülen çocuk bunu ayrımcılık olarak tanımlamıyor. Sadece bana kalmadı diye düşünüyor. Ama o bir ayrımcılık ve buna çok maruz kalıyorlar”.

Mülteci çocukların maruz kaldığı ayrımcılığın bir diğer boyutu da çocuk işçiliği. Görüşülen bir gazeteci Suriye Savaşı'ndan sonra Türkiye'de çocuk işçiliği sayısının arttığını dile getirmiştir. Ancak bu konuda rakamlar belli değildir. Resmi kayıtlar yoktur. Ancak emek alanında habercilik yapan bu görüşmeciyi Suriyeli mültecilerin gelişiyi birlikte çalışanların demografik olarak değiştiğini belirtmektedir. Buna ilişkin gözlemleri şöyledir:

“Mesela Suriyeli aileler 6 yaşındaki çocukları atölyelere getiriyor ki bali, yapıstırıcı kokusuna alışsınlar, işi öğrensinler ve 8 yaşından sonra eve

haftalık ücret getirsinler. Yani 6-8 yaş arasında çocuk çalışıyor ama ücret dahi almıyor. Bu çaresizliğin tablosudur mülteciler açısından. Daha önce sendikalara çalışan çocukların yaşını sorduğumda 12-14 yaşlarını alıyordum ama Suriyelilerle birlikte bu yaş 6'ya kadar düştü”.

Görüşülen bir ebeveyn ise zaman zaman toplumda ve yöneticilerde mültecilere yönelen nefret söyleminin, düşmanlığın özellikle çocukları çok etkilediğini gözlemlediğini aktarmış ve bu söylemin ve düşmanlığın görmezden gelindikçe mülteci çocuklara yönelik sözlü ya da fiziksel şiddete dönüşebilme riskini vurgulamıştır.

Refakatsiz Göçmen Çocuklar

Görüşülen bir avukat, mülteci çocuklara adli yardım hizmeti verdiğini ve bu süreçte refakatsiz çocukların çok daha derin bir ayrımcılığa, farklı muameleye, ihmale maruz kaldığını aktarmaktadır:

“Özellikle refakatsiz çocuksa barınma imkânları çok sınırlı oluyor. Kamu idaresinin uygulamalarından dolayı bu haklarına erişimleri güçleşiyor, belki de özellikle birtakım uygulamalarla güçleştiriliyor. Özellikle Afgan çocuklar ırk ve etnik temelli çok fazla ayrımcılığa maruz kalıyor. Ülkemizde, Afganistan'dan ülkemize yapılan yasadışı göçte 15-45 yaş arasında genç bir erkek nüfusu var ve ülkemize çalışma amaçlı geldikleri kabul ediliyor. Ama neticede 18 yaş altındaki çocuklar hangi amaçla ülkemize girmiş olursa olsun devlet olarak uluslararası sözleşmelerden kaynaklı tüm haklarını sunmak zorundayız. Ama öyle olmuyor. Bu çocuklar barınma hakları konusunda büyük sıkıntı yaşıyor. Kurum bakımı altında olmayıp, eğitime devam edebilecek durumları varsa eğitim hakları ihlal ediliyor”

Sivil toplum alanından bir görüşmeci Türkiye'nin göç politikasının ve uygulamalarının mülteci çocuklara yönelik ayrımcılığı derinleştirdiğini belirtmektedir. Suriyeli çocukların ilk geldikleri zaman eğitim hakkına ulaşmada farklı sorunlar yaşadıklarını, akran zorbalığına maruz kaldığını ancak geldiğimiz noktada ayrımcılık pratiklerinin değiştiğini belirtmektedir. Görüşmeci son döneme ilişkin gözlemlerini şöyle aktarmaktadır:

“Gelinen noktada şu var. Geçici koruma statüsünde bulunan çocukların aileleri, kendilerine Göç İdaresi'nin belirlediği pilot şehir dışında yaşadıkları için hiçbir haklarına erişemiyor. Çünkü belirlenen şehir dışında yaşamaları mümkün değil. Hatta böyle bir durumda sınır dışı edilmeleri söz konusu. Bu nedenle aileler çocuklarını okula yazdıramıyor. Sağlık hizmeti almalarını sağlayamıyor”

“İçeride” Göç

Göçmenlik durumunun sadece bir başka ülkeden göç etmek anlamına gelmediğini belirten bir görüşmeci iç göç nedeniyle de çocukların “göçmen” olabildiğini ve ayrımcılığa maruz kalabildiğini aktarmaktadır. Örneğin dili iyi kullanamamak, köyden ya da daha küçük bir kentten büyük kente göç etmiş olmak da bir çocuğun ayrımcılığa maruz kalmasına yol açabilmektedir.

Benzer bir ayrımcılık örüntüsünün kent içinde de yaşanabildiği, kentin içindeki bazı semtlerin “taşra” sayıldığını belirten bir gazeteci Ankara özelinde şöyle bir örnek aktarmaktadır:

“Kent içerisinde Mamak’ta ya da Sincan’da bulunan çocuklarla Bahçelievli’deki çocuklar arasında bile ayrımcılık yaşanıyor”

Mevsimlik çalışmak üzere göç etmek zorunda kalan ve tarım işçiliği yapmak durumunda olan çocuklar açısından da benzer bir ayrımcılığın yaşandığı, görüşülen meslek uzmanı tarafından şöyle aktarılmıştır:

“Çocuklar okul kapanmadan birkaç ay önce mevsimlik tarıma götürülüp, okullar açıldıktan birkaç ay sonra okula gönderiliyor. Sistem de bunu bir şekilde sürdürüyor. Zaten tarım işçisi çocukların devam ettiği okulların öğretmenleri sürülmüş ya da isteği dışında oraya gönderilmiş oluyor ve öğretmenler rapor alıyor. Dolayısıyla okulda öğretmenler olmuyor. Çocuklar da bu sistem içerisinde kayboluyor”.

33

Mevsimlik tarım işçiliği alanında çalışmalar yürüten bir diğer görüşmeci ise mevsimlik tarım işçisi çocukların güvencesiz çalışan aileleriyle birlikte giderek modernleşen dijitalleşen, her şeyin kayıt altına alındığı bir dünyada kayıt dışı kalabildiklerini belirtmektedir.

G. Etnik Köken Temelinde Ayrımcılık

“Çocukların etnik kökenleri sebebiyle eşitliğe aykırı ve insan hakları ihlali yol açıcı muameleye maruz kalabilmeleridir. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları Kürtlerin ya da Ermenilerin yaşadıkları ayrımcılık, çoğunluktan farklı dinsel inanç ve/veya anadile sahip bir etnik grup olarak birden çok ayrımcılık alanının biraradalığının sonuçlarını göstermektedir...”⁹

Görüşmecilerin dile getirdiği, çocukların maruz kaldığı bir diğer ayrımcılık alanı da etnik köken temelli ayrımcılıktır. Eşitlik üzerine çalışmalar yürüten sivil toplum alanından bir görüşmeci etnik köken temelli ayrımcılıkla ilgili Lozan Antlaşmasına vurgu

⁹
Türkiye’de Çocuğa Karşı
Ayrımcılık 2013 Raporu,
Gündem Çocuk Derneği,
Ankara, Temmuz 2014

yaparak bu anlaşmada azınlık olarak tanımlanan grupların çocuklarının kendi kültürlerinde ve anadillerinde eğitim alma hakkı bulunurken bu tanımın dışında kalan çocukların bu haktan yararlanamadıklarını belirtmektedir. Meslek uzmanı görüşmeci de etnik kökene dayalı ayrımcılıkta her dönem bir grubun öteki olarak görülebildiği, bunun da o gruba mensup çocuklar için ayrımcılık yarattığını vurgulamıştır.

Kürtlerin yoğun yaşadığı bölgelerde çalışmalar yürüten sivil toplum alanından bir görüşmeci Kürt çocuklarının yaşadıkları ayrımcılığa ilişkin gözlemlerini şöyle aktarmaktadır:

“Bulduğum coğrafyadan hareket ederek baktığımda en çok tanıklık ettiğim ayrımcılık meselesi biraz daha sinsî geliyor bana. Yani neyin ayrımcılık olduğunu neyin olmadığını, hangi suçun ayrımcılığı pekiştirdiğini bir bütün olarak değerlendirmek gerekiyor. Fakat biz oturup ‘ayrımcılık nedir?’, ‘çocuklar nelere maruz kalıyor?’ sorularını konuşmamış, tartışmamışız. Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bölgede çocukların maruz kaldığı ayrımcılık çok daha derin. Sistem ve iklimin etnik açısından çocukları derinlemesine mağdur ettiğini görebiliyorum. Örneğin Şırnak’ta bir istismar vakası yaşanmıştı. Bir askerın küçük bir çocuğa istismarı anında yakalanmıştı, suç üstü yani... Olay sosyal medya aracılığıyla kamuoyunda genişçe yer etmişti. Bu olaya dair bir kamu görevlisinin bir değerlendirmesi şöyleydi: ‘Burada bunlar yetmiş yaşında bir adamla küçük çocukları evlendirebiliyorlar, aslında bu çok normal bir şey. Dolayısıyla abartmayın, zaten bu çocuğu evlendirebilirler’ demişti... Kamu görevlisinin bile yaklaşımı böyleydi... Bu çok sinsî bir ayrımcılık”.

Çocuk adalet sistemi alanında çalışmalar yürüten sivil toplum alanından bir görüşmeci de etnik temelli ayrımcılığı çocuk hapisanelerinden bir örnekle şöyle anlatmaktadır:

“Örneğin bir çocuğun memleketi, infaz koruma memurunun memleketi ile aynıysa daha farklı davranmasına neden oluyor. Çocuklar arasında da durum aynı. ‘Sen nerelisin?’ ‘Şuralıyım’, ‘Ben de oralıyım, ama o çocuk değil, hatta o Roman, Kürt’ diyerek hemen kendi içlerinde ötekileştirebiliyorlar”

Sivil toplum alanında yoksulluk üzerine çalışan bir görüşmeci etnik kökenle sınıf ve ekonomik temelli ayrımcılık kesiştiğinde çocukların çok daha derin bir ayrımcılığa maruz kaldığını belirtmektedir. Bu konuda Roman çocuklarının yaşadığı kesişimsel ayrımcılığı görüşmeci şöyle aktarmaktadır:

“Geçen hafta biz 1500 lira baraka için para topladık. 45 günlük bir çocuk var... Roman bir aile... O çocuğun geleceği nasıl olacak? Evet dayanış-

mayla oluyor bazı şeyler ama bir sosyal devlet politikası geliştirilmediği müddetçe o çocuktan nasıl bir gelecek var edeceğiz? Biz o çocuğun 7 yıl sonraki halini az çok tahmin edebiliyoruz, çünkü onun babası da zaten 10 yıl önce aynı durumdaydı”.

Görüşmeciler ayrıca çocukların etnik kökenleri temelinde anadilleri üzerinden de ayrımcılığa maruz kaldığını belirtmektedir. Sivil toplum alanında çalışan bir görüşmeci bu konudaki deneyimini şöyle aktarmaktadır:

“Sanırım ayrımcılık bağlamında düşününce ilkokulda anadili Türkçe olmadığı için rehabilitasyon merkezinde gönderilen çocukların oranının çok fazla olması beni çok etkilemişti. Bu dümdüz ayrımcılık, dümdüz planlanmış bir kötülük, dümdüz asimilasyondur. Anadili yasaklamak bir şey, ama bir de o yasakladığın dil nedeniyle çocuğu cezalandırmak ne büyük bir kötülük, nasıl bir yıkım. Bu halen sürüyor ama en azından artık yönlendirmeleri takip eden mekanizmalar var, aileler daha bilinçli; bir öğretmen ya da rehber öğretmen ‘Al çocuğunu rehabilitasyona götür’ dediğinde pek doktor geziyor. Yalnızca derneğe gelen çocuklar için üç tane durum biliyorum böyle. Biri için Kur’an kursunun hocası, diğeri içinse öğretmenlerden biri, anneyi okula çağırıp ‘Bu çocukların mental eksikliği var, götür bunları rehabilitasyona’ demesi üzerine kadın ‘Benim çocuklarımın bir şeyi yok, neden böyle diyorlar?’ diye bize gelip ‘Bu çocuklar sizin de çocuklarınız sayılır, siz de tanıyorsunuz, söyleyin, bir şey var mı?’ dediğini biliyorum ve gerçekten çocuklar son derece sağlıklı çocuklar. İşte ayrımcılık buralardan bile besleniyor”.

H. Dinsel Temelli Ayrımcılık

“Dini inanç kişisel bir olgu olsa ve aileden edinilen kaçınılmaz kimlik öğelerinden (ırk ve etnik köken gibi) birisi olmasa da sosyolojik ve kültürel arka planı ile birlikte değerlendirildiğinde çocukların içinde yetiştikleri aile ve toplumsal kesimin dinsel inancı ile anılmaları ve değerlendirilmeleri bir genellik arz etmektedir. Bu sebeple çocuklar, içinde buldukları toplumda çoğunluktan farklı bir dinsel inanca sahip bir ailede yetişmelerinden ya da toplumsal kesimin/ grubun üyesi olmalarından dolayı eşitliğe aykırı muameleye maruz kalmaktadırlar.”¹⁰

Çocuğa yönelik ayrımcılık alanında sıklıkla gözlemlendiği belirtilen bir diğer ayrımcılık türü ise dinsel temelli ayrımcılıktır. Görüşmecilerin çoğu, çocukların ebeveynlerinin ya da içinde buldukları topluluğun ya da kendisinin sahip olduğu dinsel kimlik nedeniyle ayrımcılığa maruz kaldığını belirtmektedir.

Görüşmeciler dinsel temelli ayrımcılık alanı olarak öncelikle zorunlu din derslerini dile getirmişlerdir. Sivil toplum alanından bir görüşmeci bu alanda yaşanan ayrımcılığı şöyle aktarmaktadır:

“Din gibi bir dersin zorunlu olması başlı başına tartışılması gereken bir durumdur. Artık normal Milli Eğitim okullarında neredeyse 6 saate yakın din dersi var. Bunların 2 saati zorunlu olmakla beraber kalan 4 saati de seçmeli sunuluyor. Bu dersler Temel Dini Bilgiler, Kur’anı Kerim, Hz. Muhammed’in Hayatı. İncelediğimde bazı okullarda daha çok da yoksul ilçelerde, köylerde bu din derslerinin velilerin inisiyatifine değil de yönetimin, okullarının kararına bırakılmış durumda olduğunu gördük. Böylece çocuk o 3 dersi seçmek zorunda kalıyor ve haftada 6 saat din dersine maruz kalıyor. Bu çocuk herhangi bir inanca sahip olmadığı gibi başka bir inanç grubuna da dahil olabilir. Ama bu çocuğun hiçbir şekilde fikri sorulmuyor; okullarda çocukların hiçbir konuda söz hakkı yok zaten... Oysa çocuk bu sistemin içine dahil olmaya okulla başlıyorsa ilk olarak özgür hissettiği alanlardan biri okul olmalı. Okulda kendi anadilinde özgürce konuşabildiği, inancına dair istediği dersi alabildiği, herhangi bir şeyin ona dayatılmadığı bir alanın oluşması gerekiyor ama dezavantajlı gruplar için böyle bir şey söz konusu değil...”

Din dersleriyle ilgili bir diğer konu da zorunlu din dersinden muaf olmak için verilen dilekçeler olmuştur. Bir görüşmeci muafiyet dilekçesi vermenin ebeveynler için büyük bir çekince meselesi olduğunu belirtmiştir. Görüşmeci bu çekincenin nedenini şöyle aktarmaktadır:

“Din derslerinden muaf olmak konusunda veliler çekinceli oluyorlar. Çünkü bunun bütün okulda duyulması halinde çocuğun akran ya da öğretmen zorbalığına maruz kalması söz konusudur”.

Aynı konuda bir diğer görüşmecinin verdiği örnek ise Alevi ailelerin çocuklarının Ramazan aylarında okulda yemek yiyemeden, din dersleri almak zorunda kalarak büyümeleri olmuştur.

Sivil toplum alanından görüşmeci ise Lozan Anlaşmasını referans göstererek Türkiye'deki Ermenilerin Katolik eğitim verebildiklerini ancak Alevilerin kendi inançlarını öğretebileceği ya da tartışabileceği bir yere sahip olmadıklarını, okullarda da böyle bir hakları olmadığını aktarmaktadır.

Adalet Sisteminde Dinsel Temelli Ayrımcılık

Hapishanelerde bulunan çocukların dinsel inançları nedeniyle ayrımcılığa maruz kalmaları, görüşülen bir avukatın aktardığı doğrudan gözlemi ile şöyle vurgulanmaktadır:

“Mesela bir infaz koruma memuru sorumlu olduğu 100 çocuğun özelliklerini ‘Bu namaz kılıyor, iyi çocuk’ şeklinde etiketleyerek aklında tutuyor ve ayrımcılık uyguluyordu”.

I. Engellilik Temelli Ayrımcılık

“Engellilik yetişkinler ve çocukların ortaklaştığı ayrımcılığa maruz kalma sebeplerindedir. Çocukların yetişkinlere olan ekonomik, sosyal bağımlılığı engellilikle birlikte artmakta ve mutlaklaşmaktadır. Engelli çocuğun bağımlı olduğu yetişkinin kamusal olarak desteklenmesindeki eksiklikler, engelli çocuğu doğrudan etkilemekte ve zincirleme hak ihlallerinin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.”¹¹

Engellilik temelli ayrımcılık da görüşmecilerin dile getirdiği bir diğer karşılaşılan ayrımcılık türüdür. Görüşmeciler genel olarak fiziksel engelli çocuklar için engel durumuna göre gerekli erişilebilirlik düzenlemelerinin yapılmadığını vurgulamıştır. Erişilebilirliğin tam anlaşılmadığı bir toplumda yaşıyor olduğumuz da ayrıca eklenmiştir.

Bir görüşmeci engelli çocukların eğitim hakkı için oluşturulmuş bir mekanizma olan kaynaştırma eğitimine değinmiştir. Bu mekanizmanın yapısal ve yaklaşım olarak çok oturmadığı, uygulamada çok da başarılı hale gelmediği belirtilmiştir. Görüşmeciye göre yapısal ve yaklaşım olarak tam oturmayan bu tür kaynaştırma sistemleri çocuklar üzerinde ayrımcılığın derinleşmesine yol açmaktadır.

Bir diğer görüşmeciye göre de çocukların görünür, herkesin ilk anda tespit edebildiği bir engel durumunun olması o çocuğa karşı tutum ve davranışların farklılaşmasına yol açmaktadır. Böylece çocuklar ihtiyaç duydukları ve gelişimleri için elzem olan sosyal çevrenin bir anda dışında kalabilmektedir.

Engelli çocuklara yönelik zaman zaman iyi niyetle yapıldığı söylenen “korumacı” tutum ve davranışların da çocuklar açısından ayrımcılıkla sonuçlanabildiği dile getirilmiştir. Bu tür durumlarda en sık görülen ayrımcılık eğitim hakkına erişmeme olmaktadır. Sivil toplum alanından bir görüşmeci çocuk zarar görmesin diye düşünüldüğünü ve okula gönderilmediğini yani normal gelişim gösteren çocuklardan farklı olarak eğitim hakkından faydalanamadığını vurgulamıştır. Engelli çocukların ev içinde de ayrımcı muameleye maruz kaldığı yine aynı görüşmeci tarafından belirtilmiştir. Çocuk, ebeveyni tarafından aslında iyi niyetle, korumak amaçlı eğitim hakkından mahrum kalabilmektedir.

Kamunun sorumluluğunda olan park, çocuk oyun alanı gibi ortamların tüm çocukların erişimine uygun hale getirilmemesinin de ayrımcılık olduğu yine görüşmeciler tarafından belirtilmiştir. Görüşülen bir sivil toplum çalışanı bu konudaki görüşünü şöyle ifade etmektedir:

11
Türkiye’de Çocuğa Karşı
Ayrımcılık 2013 Raporu,
Gündem Çocuk Derneği,
Ankara, Temmuz 2014

“Özel bir algı, yaklaşım yok. Yani engelli çocuğun sokakta diğer çocuklarla oynayabileceği bir kent dizaynı olmadığı için artık eve bağlı, toplumsal hayattan kopuk oluyor o çocuk.”

Görüşülen bir ebeveyn, fiziksel engele yönelik ayrımcılığın daha kolay görünür olduğunu ama insanların bilgi ve zeka ile kurdukları ilişkiden doğru da çocuklara ayrımcılık yapıldığını belirtmektedir.

J. Ebeveynin Durumu Temelli Ayrımcılık

“Çocuğun ebeveynlerinin, ona bakmakla yükümlü olan kişilerin ya da birinci derece yakınlarının toplumun değer yargıları sebebiyle hoş karşılanmayan/ hor görülen / benimsenmeyen / itibarsız addedilen iş veya meslek sahibi, durum vb olmalarından dolayı ayrımcılığa uğrayabilirler.”¹²

Çocukların ebeveynlerinin farklı durumları, statüleri, meslekleri vb. çocukların hak ve özgürlüklere erişimde farklı muamelelere maruz kalmasına yol açmaktadır. Bu durumlara örnek olarak çocuğun ebeveyninin seks işçisi olması ya da cezaevinde bulunması verilebilir.

Görüşülen bir meslek uzmanı, çocukların ebeveynlerinin meslekleri, statülerine göre de ayrımcılığa maruz kaldığını şu örnekle aktarmaktadır:

“Kızım ilkokula başlayacağı zaman okul araştırmasına girmiştım. Anıtepe’de bir okul önermişlerdi, işyerime de yakındı ama sonra öğrendim ki askeri lojmanla iç içe bir ilkokuldu ve çocukları bayrak törenlerinde, bayramlarda okul bahçesinde babalarının rütbesine göre sıraya diziyorlardı. Sonra başka bir ilkokulda karar kıldım yine işyerine yakın olduğu için tercih etmişim. Kızımın sıra arkadaşının babası sivil polisti, elektrik dağıtım şirketi önünde mesleki haklar için bir diploma yakma eyleminde denk geldik kendisi ile. Selamlaştık, onun elinde telsiz eylemi takip etti, benim elimde kameram eylemi haberleştirdim. Ertesi gün kızım okuldan dönünce sıra arkadaşının babasının kendisi ile oturmasını yasakladığını söyledi. Sanırım bir yetişkin tarafından ayrımcılığa maruz bırakılmaya güzel bir örnek. Diğer çocuk açısından da oldukça kötü bir durum, akranına ayrımcılık uygulamak üzere başka bir baskıya maruz kalmak söz konusu.”

Ebeveyninin mesleki durumunun algılanma biçimi toplum ve kültürler içinde değişebilir. Örneğin Covid-19 küresel salgını sırasında sağlık çalışanlarının çocuklarının zaman zaman çeşitli şekillerde ayrımcılığa uğradığı bilgisi de yine görüşmeciler tarafından aktarılmıştır.

Ülkedeki politik atmosferden kaynaklı pek çok kişi çeşitli şekillerde kolaylıkla etiketlenmekte ve suçla ilişkilendirilebilmektedir. “Ebeveyni etiketlenen çocuklar açısından bu durum ayrımcılık yaratmaktadır” diyen sivil toplum alanından bir görüşmeci gözlemlerini şöyle aktarmaktadır:

“Bu politik atmosfer içinde sanıyoruz ki çocuklar hiçbir şeyden etkilenmiyor ama bence en fazla çocuklar etkileniyor. Benim gönüllü olarak ilgilendiğim, bu şekilde ayrımcılığa maruz kalan çocuklar var. Örneğin babaları Fetullah Gülen Cemaatine üyelikten açığa alınan 3 çocukla ilgileniyorum. Hepsi travmatik, okullarda kimliklerini saklamak zorundalar. O küçücük çocuğun içerisinde kocaman bir insan olgunluğu oturmak zorunda kalıyor ve büyük bir öfkeyle yetişiyor bu çocuklar. Benzer bir durumu ilgilendiğim Kürt ve mülteci çocuklarda da görüyorum. Sanıyoruz ki sadece anne-babaları ayrımcılığa maruz kalıyor ya da çocuklar bunu hatırlamıyor ama ebeveynlerinin politik ortamdan kaynaklı yaşadığı ayrımcılık çocukların hayatında ağır bir travma olarak kalıyor”

Aynı görüşmeci çalışma yaptığı çocukların öfke, nefret ve travmalarla büyümek zorunda bırakıldığını belirtmektedir. Görüşmecinin aktardığı deneyim şöyledir:

“Beş yaşında bir kız çocuğu bana dünya hayalini anlattığında çok sarılmıştım. Kötülüğün gittiği bir dünyayı, ‘Saddam nasıl öldüyse, Kaddafi nasıl öldüyse...’ diyerek ikisinin de videolarını açmıştı ve ‘... ben her gece bu videoları izliyorum ki babam da haksızlığa uğradı, o dışarı çıktığında da böyle olacak’ demişti.”

Çocuğun anne ve babasının ayrı olması nedeniyle maruz kalınan ayrımcılığın çocuklara yansımalarının “acıyarak davranma” ya da diğer çocukların yanında “abartılı şekilde sevgi gösterilme” olduğu belirtilmektedir. Bir görüşmeci toplumun algısından dolayı boşanmanın çocuğun ömür boyu yaşayacağı bir mağduriyet olarak algılanmakta olduğunu belirtmektedir. Bunun dışında ebeveynlerden birinin vefat etmiş olması da çocuğa farklı davranılmasına neden olabilmektedir.

II.2. Ayrımcılığın Nedenleri

Çalışma kapsamında çocuğa yönelik ayrımcılığın nedenleri üzerinde de durulmuştur. Görüşmeciler çocukların maruz kaldığı ayrımcılığın görünür olan ve olmayan nedenleri üzerinden gözlemlerini ve görüşlerini aktarmışlardır. Verilen yanıtlar aşağıdaki gibi sınıflandırılmıştır:

A. Devletin Yapısı, İşleyişi, Demokrasiye Bağlılığı

Görüşmecilere göre çocuğa yönelik ayrımcılığın nedenlerinden biri, devletin yapısı, işleyişi ve demokrasiye bağlılığı olmuştur. Bu bağlamda devletin yapısı devlet yurttaş ilişkisini ve işleyişini belirlemektedir. Bu yüzden de çocuğa yönelik ayrımcılığın ortaya çıkmasında temel belirleyici olmaktadır.

Sivil toplum alanından bir görüşmeci devlet politikalarının ayrımcılığa temel neden oluşturmasına ilişkin görüşlerini şöyle aktarmaktadır:

“Ayrımcılığın temel nedeni tabii ki devletin politikaları. Ve bunların nasıl uygulandığı. Anayasal haklarımız kapsayıcı ve herkese eşit mesafede ve adil bir dünya için sunmak için hazırlanmış olsa bile devlet gücünü kaybetmemek ve elinde tutmak, farklı olanı kontrol etmek ve kendine benzemek için politikalar işletiyor. Tüm bunlar çocuklara yönelik ayrımcılık olarak karşımıza çıkıyor”

Devlet nezdinde eşit yurttaşlık algısı

Devlet-birey/yurttaş ilişkisinin de ayrımcılığı ortaya çıkaran nedenlerden biri olduğu görüşülen bir gazeteci tarafından vurgulanmaktadır. Buna göre özellikle bazı etnik kökenden çocukların devlet tarafından algılanma şeklinin eşit yurttaşlık tanımını ihlal ettiği belirtilmiştir. Görüşmecinin bu konudaki gözlemleri şöyledir:

“Okullarda Kürt çocukları halen potansiyel ‘terörist’ olarak görülebiliyor. Bu yüzden de örneğin özel olarak İstiklâl Marşı'nı en iyi şekilde okumaları bekleniyor... Hala Hakkâri'ye göreve giden bir öğretmenin sürgüne gönderildiği algısı yerleşik. Bunlar eşit yurttaşlık algısının olmayışından...”

Aynı alandan bir diğer görüşmeci aynı sorunu devletin yerleşik ideolojik kodları olarak tanımlamaktadır. Görüşmeci bu kodların çocukların algılanma şeklini de etkilediği ve ayrımcılığa yol açtığını dile getirmektedir.

Görüşülen bir diğer gazeteci de devletin işleyiş kurallarını oluşturan mevzuatın ayrımcılığı önleme konusunda eksikliklerinin yanı sıra doğrudan ayrımcı pratiklere yol açmasını temel bir neden olarak tanımlamaktadır. Aynı görüşmeci ayrımcılığın cezasız bırakılmasını bunun kanıtı olarak göstermektedir:

“Ayrımcılıkla mücadeleye ilişkin sağlıklı bir devlet politikası olmaması temel neden. Yani kamu hizmeti sunanların yaptığı ayrımcılığa ilişkin sağlıklı bir devlet politikası göremiyoruz. Hizmetin verilmesi, işleyişi, ayrımcılık uygulayan kişilerin genellikle cezasızlıkla karşılaşılıyor olması bu anlamda ciddi bir devlet politikası olmadığını gösteriyor”.

Bir başka görüşmeci ise bunların yanı sıra devlet kurumları arasında eşgüdümlü bir işleyişin olmamasını da ayrımcılığı ortaya çıkaran ve derinleştiren bir neden olarak belirtmektedir.

B. Hiyerarşik Toplum Yapısı Ve Algısı

Görüşmeciler çocukların uğradığı ayrımcılığın nedeni olarak eşit ilişkilerin kurulmasını önleyen toplumun hiyerarşik yapısı ve hiyerarşik düşünme biçimini de vurgulamaktadır. Görüşülen bir gazeteci bu hiyerarşik yapıyı şöyle tanımlamaktadır:

“Ayrımcılığa sebep olan bu sistemde örneğin herkes zengin olamaz. Anayasada tanımlı bir hak olsa da herkes aynı eğitimi alamaz. Bir başka örnek, bir Kürt asla makbul vatandaş sayılmaz. Tüm bunlar bir öğretmenin öğrencilerine, bir bakkalın alışveriş yapmaya gelen çocuğa ya da toplum içinde hepimizin, birbirimize yönelik davranışlarına kadar yansımız durumda. Ama bunlar zaten birbirinden besleniyor. Örneğin hiçbir politikacı çıkıp da ‘Ben kız çocuğumu okula göndermiyorum’ diyemez ama kadına yönelik politikalarla kadını zaten ev içine hapsederek bu ayrımcılığın önünü açar. Ayrımcılık tam da böyle normalleştirilen bir şey. Mesela sorsanız kimse dilinden, dininden, ırkından dolayı ayrımcılığa maruz bırakılmaz bu ülkede ama bir öğretmenin karşısına biri Türk diğeri Suriyeli iki öğrenci gelse ve kayıt için sadece birini alabilecek olsa hiç düşünmeden, başka bir kıstasa bakmadan Türk olanı alır. Sonra da sorduğunuzda size bunu öyle bir açıklar, altını doldurur ki ikna olursunuz. Aynısı kız çocukları için de yıllarca ‘Bu zaten yarın öbür gün evlenecek, ev temizleyecek, ne gerek var okumasına’ şeklinde yapıldı. Belki uzaya gidecek kız, sen ne biliyorsun ki! Ama daha çocukken hayatına yön veren adımlar böyle ayrımcı, böyle hiyerarşik bir çerçevede atılarak tüm geleceğini belirliyor insanın”.

Sivil toplum alanından bir görüşmeci de hiyerarşik yapıya değinerek insanların ayrımcılığa yol açan bu yapıya neden ihtiyaç duyduğunu şöyle aktarmaktadır:

“İnsanlar birisini kendinden ayrı tuttuğu zaman, yani belli özellikleriyle kendini daha özel atfettiği zaman o hiyerarşide ihtiyaç duyduğu bir şey var: Sayılmak, kabul görmek, değer görmek, o toplumda sözünün geçmesini sağlamak. Eğer kişinin kendisini ifade etme olanakları yoksa, kendini gerçekleştiremiyorsa o zaman ‘ben onlardan farklıyım’ demek zorunda hissediyor. Yani bunun en çarpıcı örneklerinden birini Tarlabası’nda yaşayan ve burada yaşadığı için ayrımcılığa uğrayan bir gruptan verebilirim. Tarlabası’nda ayrımcılığa uğrayan birçok alt grup bir arada yaşıyor. Bu gruplar yoksulluk ya da belli kültürel kimliklerinden ötürü ayrımcılığa uğruyorlar. Ve bu çok ortak bir mesele. Ama yine de

Romanlar 'Ben Kürt değilim, beni Kürtlerle bir tutma' diyor. Onları aşağılayarak, onları hor görerek kendini daha önemli bir yerde tutmaya çalışıyor. Genel geçer, kabul gören ahlakın, sözün, normun yanında durmaya çalışarak kendine bir değer biçmeye çalışıyor”.

Bir diğer görüşmeci ise toplumun hiyerarşik yapısından kaynaklanan, bireyler arası eşitlik ilişkisi kuramamanın toplumun kimyasına işleyen bir ayrımcılık oluşturduğunu, çocukların da tüm bunlardan payını aldığını belirtmiştir.

C. Eğitim Sistemi

Görüşmeciler eğitim sisteminin; içeriğiyle, sınav sistemiyle, çocukların ihtiyaçlarını görebilmedeki yetersizliğiyle ve rekabete dayalı yaklaşımıyla büyük eşitsizlikler yarattığını dile getirmektedir. buraya öğretmen çocuk ilişkisine dair bir şey desek mi örneklerde hep var ya ; öğretmenin tutumu...

Meslek uzmanı bir görüşmeci eğitimin içeriğine vurgu yaparak içeriğin dışlayıcı olduğunu, toplumun tamamını kapsayıcı olmadığını belirtmektedir. Farklı olana saygı konusunda herhangi bir amacının olmamasının da toplum içindeki ayrımcı pratikleri güçlendirdiğini dile getirmektedir.

Görüşülen bir gazeteci ise içerikte çocukların maruz kaldığı toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılığın önlenmesinde önemli bir rolü olabileceken içeriğin bunu hedeflemediğine, aksine toplumsal cinsiyet rollerini yeniden pekiştirdiğine dikkat çekmektedir.

Sivil toplum alanından bir başka görüşmeci ise içeriğin mültecilik/göçmenlik ve sınıfsal temelli ayrımcılık konusunda da önleyici niteliği olmadığını aksine bu ayrımcılığı pekiştirecek, pek çok grubu “ötekileştirecek” milliyetçilik algısını içerdiğini vurgulamaktadır. Görüşmeci eğitimin içeriği ile ilgili gözlemlerini şöyle paylaşmıştır:

“ ‘Türkler’, ‘Türk olmayanlar’ gibi konular çocuğa derslerde vurgulanırken ortaya bir ‘öteki’ meselesinin çıkmasına sebep olunuyor. Bu her alanda ortaya çıkıyor. Tıpkı toplumsal cinsiyette olduğu gibi...”

Eğitim sisteminin genel yapısının, bölgelere ve okullara göre eğitimin niteliğinin farklı olabilmemesinin, herkesin eşit ve nitelikli eğitime erişememesinin hem bir ayrımcılık alanı hem de diğer ayrımcılık alanlarını ortaya çıkaran temel neden olarak görüldüğü, görüşmeciler tarafından belirtilmektedir.

Veli toplantıları

Görüşülen bir ebeveyn, veli toplantısının rekabete dayalı eğitim sisteminin bir sonucu olduğu ve aslında çocuklar arasında ayrımcılığı beslediğine dikkat çekmektedir. Toplantıya giden ve gitmeyen ebeveynler arasındaki farklılıkların altının çizildiği toplantı ortamı, ebeveynlerin birbirleriyle rekabetinin çocuklara yansması gibi durumların çocuklara yönelik ayrımcılığı ortaya çıkardığını göstermektedir. Meslek uzmanı bir görüşmeci, ebeveynlerin okulla ve öğretmenle kurdukları ilişkilere değinmiştir. Görüşmeci ebeveynlerin okulla kurduğu ilişkiye göre çocukların öğretmenler ve yöneticiler tarafından farklı muameleye maruz kalabildiğini aktarmaktadır. Görüşmeci bunun nedenini eğitim sisteminin çocukları merkeze almak ve çocukların ihtiyaçlarını görmek konusundaki yetersizliğine bağlamaktadır.

Rekabete dayalı eğitim sisteminin özellikle sınıf ve ekonomik temelli ayrımcılığın hem nedeni olduğuna hem de bu ayrımcılığı derinleştirdiğine vurgu yapan bir başka ebeveyn ise anne babası “yoksul” olan çocuğun diğer çocuklara göre farklı bir muameleye maruz kalabildiğini paylaşmaktadır. Görüşmeciye göre eğitimin buna izin veren yapısı çocuğun ebeveyninin ekonomik ve sınıfsal konumunun çocuk için bir dezavantaja neden olabilesine yol açmaktadır.

D. Çarpık Çocukluk Algısı

Görüşmeciler; bir ayrımcılık alanı olarak tanımladıkları yaş ayrımcılığının da temelini oluşturan toplumun çocuk algısını pek çok alandaki ayrımcılığın temel nedeni olarak tanımlamaktadır. Görüşmeler sırasında toplumun ve buna bağlı olarak medyanın ve kamu idaresinin çocukları görmezden gelen, gördüğünde ise onları yetersiz ve eksik insan olarak algılayan yaklaşımına, çocukların bağımsız bireyler olarak görülmeylelerine, çocuğun bir “ürün, mülk” olarak görülmesine ve bunun da yetişkinlerden farklı olarak haklarına erişmelerindeki en büyük engellerden biri olduğuna sıklıkla değinilmektedir.

Sivil toplum alanından bir görüşmeci çocukluk algısının neden olduğu ayrımcılığı konuşurken modernizm ve mülkiyet ilişkilerimiz üzerine konuşmamız gerektiğini de söylemiştir. Görüşmeci çocuk ve yetişkin ayrımını ve ikiliğini yaratan yapının modernizmle ilgili olduğunu düşünmektedir. Yetişkini tam, yeterli, çocuğu ise bilmez, yetersiz ve olmamış olarak kodlayan sistemin çocukları insan olarak görmediğini, haklarını yok saydığını ve ihlal ettiğini belirtmektedir. Görüşmeciye göre bu da çocuklar için sistematik bir ayrımcılık anlamına gelmektedir.

Çocuk alanında çalışmalar yürüten sivil toplumdaki bir görüşmeci de çocukların eksik insan olarak algılanmasına değinmekte ve bu konudaki gözlemlerini şöyle aktarmaktadır:

“Çocukların ‘eksik insan’ olduğu varsayımı temel neden olabilir. Kendi gözlemlerim de bunu doğruluyor. Yetişkin olamamış, bakıma muhtaç ve karar alamayan varlıklar olduklarına inanılması ayrımcılığa yol açıyor olabilir. Aslında ‘çocuk’ tanımını ve ‘ayrımcılık’ tanımını doğru kavram-sallaştırabilirsek, buradaki yanlışların nasıl teşkil ettiğini görebiliriz”.

Sivil toplum alanından bir diğer görüşmeci, bunun kimi zaman farkında olmadan kendisinin de yöneldiği bir yaklaşım olduğunu belirterek bu konudaki görüşlerini şöyle ifade etmektedir:

“Diğer savunusunu yaptığımız hak alanlarına dair bunu hissetmiyorum mesela. Ama özellikle çocuk hakları alanında çalışan arkadaşlarımla bir araya geldiğimde bazen ben de kendimi çocuğu özne yerine koymuyormuş, çocuğun yerine konuşuyormuş gibi hissediyorum. Kendimi, o zaten söz söyleme kapasitesinde değilmiş gibi düşünürken yakalıyorum. En temelde yapılan ayrımcılık da bu hence; çocuğun kendi adına konuşabileceğine inanmamak, onu bir özne olarak kabul etmemek ve çocuk adına, çocuğun haklarını bile ondan daha iyi savunabileceğine inanmak. ‘Yetişkinler olarak zaten biz ondan daha iyi biliriz’ kabulü bu.”

Çocukların yetersiz görüldüğüne vurgu yapan bir başka görüşmeci ise ev içinde çocuğun algılanmasına değinmektedir. Görüşülen ebeveynin gözlemleri şöyledir:

“Genelde çocuğun yetersiz olduğunu düşünüyoruz. Çok klasik ama ilkokulda bile çocuğa yemek yediren anneler var. Sürekli çocuklara ‘Dur, sen yapma, yaparsan şöyle bir şey olur, kırarsın, yakarsın’ deniliyor. Bu algı evin içinde başlıyor aslında ve 18 yaşını doldurana kadar ‘senin yetersiz bir durumun var’ deniyor. Bu da çocuklara hiçbirşey sorulmamasına, yetişkinler kadar iyi olmadıklarını düşünmemize yol açıyor. Bu da ayrımcılık yaratıyor”.

Makul çocuk

Görüşmelerde dile getirilen bir konu da yetişkinlerdeki tek tip çocukluk algısıdır. Bu algının aslında biricik olan her bir çocuğun ihtiyaçlarının görünmez olmasına, karşılanmamasına ve o tek tipe indirgenemeyen çocukların pek çok nedenle dışlanmasına yol açtığı görüşmeciler tarafından özellikle vurgulanmaktadır.

Sivil toplum alanından bir görüşmeci benzer olarak toplumun büyük bir kısmında benimsenmiş olan “makul insan” ve bunun yansıması olarak “makul çocuk” algısına değinmektedir. Görüşmeci toplumun var olan algıların dışında gördüğü bu çocukları

çocuk olarak görmemeye bile başladığını anlatmaktadır. Görüşmeciyeye göre “makul çocuk” algısı ve çocukların çocuk olarak görülmeysi kamu kurumlarının politikalarında da etkili olmaktadır.

Görüşülen bir gazeteci, çocukların ebeveynlerinden bağımsız ayrı kişiler olarak görülmediğini bunun da ayrımcılığa yol açtığını şöyle vurgulamaktadır:

“Bir yetişkin için ‘o bir başkası ve sınırları var’ diyebiliriz ama ebeveynle çocuk arasında böyle bir durum yok. Çocuğu kimse ebeveyninden ayrı birisi olarak görmüyor. Ona ait bir varlık olarak görüyor. Bu da bilinçli ya da bilinçsiz olarak bir sürü ayrımcılığın yaşanmasına neden oluyor. Tabii bir de bu çok örtük yaşanıyor”.

Sivil toplum alanından görüşmeci toplumun çocuk algısında yetişkinliği çok kutsayan, deneyim ve bilginin yaşla birlikte geldiğine inanan “çocukları çok seven bir toplum” olmamıza rağmen aksine çocukluk dönemine ve çocuklara değer vermeyen ve çocukları ciddiye almayan yaklaşımın yaygın olduğunu vurgulamaktadır. Görüşmeciyeye göre bu yaklaşım çocukları ciddiye almadığı gibi yetişkinliği gereğinden fazla ciddiye almaktadır. “Bu yaklaşımla hak ihlali yaratmak, ayrımcı uygulamalar yapmak daha kolaylaşıyor” diyen görüşmeci “çok da önemsemediğimiz, kafa yormadığımız, kendi eşitimiz görmediğimiz bir grubun haklarına da kafa yormamız gerekmez” diye de eklemektedir.

Çarpık Algının Yargı ve Adalet Sistemine Yansması

Çocukları birer özne olarak kabul etmeyip onları yetişkinlere ve özellikle de ailelerine ait birer mülk olarak gören bu çarpık çocukluk algısının yargı süreçlerindeki yansımalarına değinen bir avukat, görüşlerini şu şekilde aktarmaktadır:

“Örneğin Ankara’nın yoksulluk sınırındaki, tamamen güvencesiz işlerde çalışan ya da illegal işler yapan ailelerinin çocukları da genellikle geleceğin illegal işler yapacak olan yetişkinleri olarak sınıflandırılıyor. O yüzden karakollardaki polisler de duruşma salonundaki hâkimler de ‘Bu mahalledeki herkes hırsız. Elimizde bu çocuğun akrabalarının da bir sürü dosyası var’ diyerek çocuğa ilişkin bir önyargıya sahip oluyorlar. Aile bu işlerle geçimini sağlıyorsa o eve yapılan bir baskında çocuğun yaşı küçük olsa bile hepsiyle birlikte o da alınıyor. Kimi dosyada çocuk da suçun faili olabilir ancak yeri geldiğinde olup olmadığına ilişkin onu ayırtırmaya yönelik ayrıntılı bir araştırma yapılmadan çocuk da ailesi, akrabalarıyla birlikte bir anda adli sisteme şüpheli olarak dahil edilmiş oluyor ve bundan sonra kendini aklamak zorunda kalan o çocuk oluyor.”

Çarpık Algının Çocuklar Arasındaki Yansıması

Yetişkinlerin sahip olduğu, çocukları eksik, yetersiz, henüz olmamış gören algının çocuklara yansımasının da çocukların kendi içlerinde ayrımcılığa yol açtığı, görüşülen bir meslek uzmanı tarafından şöyle dile getirilmektedir:

“Çocukluk bir statü ama çocukların aralarında da bir güç ilişkisi var. Bir iki gün büyük olan çocuk, diğerine ‘bana abi desene, bana abla desene’ diyor. Yaş farkı bir yaş bile olsa fark etmiyor ve büyük çocuğun otorite olmasını sağlıyor. Bir yaş büyük olan çocuğa bir yaş küçük olan emanet ediliyor örneğin. Aslında o da bir çocuk ama o andan itibaren karar verici otorite olur. Bu da çocukların birbirlerine ayrımcılık yapmasına yol açıyor.”

E. Politik İklim

Görüşmeler sırasında, politik iklimin kutuplaştırıcı etkilerinin çocuklara yönelik yeni ayrımcılık alanlarına yol açtığı da vurgulanmaktadır. Görüşmeciler politik iklimi “savuş-çatışma ortamlarının olması”, “toplumda düşman grupların oluşması-oluşturulması”, “nefret söyleminin yaygın olması ve pekiştirilmesi”, “milliyetçilik ideolojisinin araçsallaştırılması”, “ayrımcılık pratiklerinin meşru görülmesi”, “son yıllarda gitgide derinleşen bilim dışı öğretilerin yaygınlaşması” olarak tanımlamaktadır.

Meslek uzmanı bir görüşmeci bu iklimin meslektaşlarına da yansıdığını ve bunun doğrudan çocuklara yönelik ayrımcılık sonucu doğurduğunu vurgulamaktadır. Görüşmecinin gözlemleri şöyledir:

“Zaten farklılıkları kabul etmekte güçlük çeken bir toplumsal yapımız var. Son yıllarda herhangi bir farklılığa tahammülün kamu idaresi nezdinde çok daha az kabul gördüğünü ve hatta farklılıklara karşı saldırgan tutumların meşrulaştığını gözlemliyorum. Özellikle çocuklarla çalışan profesyonellerin, özellikle sağlık ve eğitim gibi temel hizmet alanlarında çocuklara karşı ayrımcı tutumları bu döngünün en görünür kısmı gibi geliyor. Bir yandan da bu kısır döngüden çıkılamamasının ve ayrımcı tutumların yeniden üretilmesinin de yolunu açıyor diye düşünüyorum. ‘Farklılıklara saygı’ neredeyse bütün eğitim programlarında yer alırken gündelik hayatta gerçekten hayata geçirilmesine yönelik sosyal politika üretilmemesi de çözümsüzlüğün en önemli nedenlerinden biri”.

Aynı görüşmeci meslek uzmanlarının bu ayrımcı tutumlarının nedenini yetişkin olan bu kişilerin de farklılıklarının kabul edilmemesi, toplumsal yaşamda bir “erk” kullanma gereksinimi olarak tanımlamaktadır.

Sivil toplum alanından bir görüşmeci ise ideolojik olarak araçsallaştırılan milliyetçiliğin, düşmanlar yaratarak farklı gruplar üzerinde ayrımcılığa yol açtığını çocukların da bundan derin bir şekilde etkilendiğini belirtmektedir. Görüşmeci düşmanlaştırılan grupların belirlenmesinin de “konjonktürel” ve değişken bir durum olduğuna, her dönem ve her konjonktürde farklı grupların kutuplaştırıldığına ve düşmanlaştırıldığına dikkat çekmektedir. Bunun çocuklara yansımaları görüşmeci şöyle aktarmaktadır:

“Örneğin barış sürecinden çatışma sürecine geçildiğinde Kürt çocukları ortada kaldı, düşman olarak işaret edildi. Öldürüldü, terörist ilan edildi. Bu çocuklar düşman gibi gösterildiği için hakları bile savunulamadı. ‘Onlar çocuk değil terörist’ dendi... Yine ekonomik olarak işçi haklarının gerilemesi ile işçi sözleşmelerinin çoğu işçi aleyhine döndü örneğin maddenci çocukları da haklarını arayan ebeveynlerinin yanında sokak protestolarının bir parçası haline geldi, hedef gösterildi”.

Aynı görüşmeci siyasi söylem ve eylemlerin yanı sıra yaşanan yoksulluk, salgın, çatışma gibi her durumun da çocuklara yönelik ayrımcılığın bir nedeni olduğunu dile getirmektedir. Buna örnek olarak da toplumsal cinsiyet eşitliği kazanımları geri alınmaya çalışıldığında kadınları işgücünden koparmaya, işgücü dışında bırakmaya çalışan ortamın, kız çocuklarının da eğitimden uzak kalmasını sağlamaya çalışmasını; yoksulluğun artışıyla çocuk işçiliğinin yükselişini ve çatışma bölgesinde olan çocukların öldürülmesi ile çocukların ‘çocuk değil terörist’ olarak görülmesini göstermektedir.

Mültecilerle ilgili habercilik yapan bir gazeteci Türkiye’de son dönemde ekonomik gidişatın kötüleşmesinin ve yoksulluğun artmasının nedeninin Suriyeli mülteciler olduğu algısının çocuklar açısından pek çok ayrımcı ve şiddete varan sonuçları olduğunu belirtmektedir. Görüşmecinin kronolojik bir sırayla aktardığı Suriyeli mültecilere yönelik tutumlara ilişkin gözlemleri şöyledir:

“Türkiye’nin mülteciler özelinde üç büyük kırılması vardır: Biri 2014’teki linç dalgaları, dükkan yakıp yıkmaları. Diğer 2016’da Suriyelilere vatandaşlık verileceği söylendiğinde mahallelerde galeyana gelinmesi, sokaklarda ırkçı gösterilerin yapılması... Diğer de bugünler. Bugünlerde çeşitli küçük mahallelerde, küçük grupların yaptığı saldırılar ya da bir-iki kişinin yalnız bulup öldürmeleri yaşanıyor. Son aylarda bu çok arttı ve ne yazık ki gördüğümüz şey, çocuklar çocukları öldürüyor. Ebeveynlerin evlerde yaptıkları ırkçı, ayrımcı konuşmalar ya da ‘onlar geldi işlerimizi elimizden aldı’ gibi söylemler beraberinde, pandemiyle birlikte daha da ağırlaşan ekonomik şartlarda insanların öfkelerinin nesnesi Suriyeliler oluyor. Zaten medyada da böyle bir propaganda var ve tüm bu bilgiler çocuğun bilinçaltında bir öfke ve düşmanlık oluşturuyor. Saldırılara baktığımızda ‘Pis Suriyeliler! Defolun, ülkenize gidin!’ gibi yetişkinlerin kavgalarında kullanılan dil var. Daha da ilginç kamera kayıtlarından

bulunup tutuklananlar var; mesela Bursa'daki olay da, en son Samsun'daki olay da öyle. Sonra bu çocuklar, çocuk cezaevlerinde yatıyor, suça sürüklenen çocuk olarak yargılanıyorlar. Bu ülkenin geldiği hali de gösteriyor. Türkiye'de doğan 500-600 bin Suriyeli çocuk var. Bir kısmı 8-9 yaşlarında oldular. Bu kuşakla birlikte büyüyen Türkiyeli çocuklar da var. Ve bu kuşakta büyüyen bütün çocuklar, yetişkinler arasındaki kavgayı kendi kuşaklarına çok daha sert bir biçimde, daha kanlı taşıyor. Toplumsal olarak bu çok endişe verici bir gelişme”.

Aynı görüşmeci Hatay'da yaşanan, iki çocuğun maruz kaldığı ırkçı, ayrımcı şiddeti ve bunun temel nedenini şöyle aktarmaktadır:

“Hatay'da yaşanan olayda yabancı dil kursundan çıkan iki çocuk evlerine giderken aynı yaştaki 20 kişilik bir grup bunları tehdit edip sonra linç ediyorlar. Çocuk beyin travması geçirdi ama neyse ki sonra kurtuldu. Ben o olay üzerine Eğitim Sen'i aradım ve ‘Sınıfta bu olaylar nasıl yaşanıyor? O çocukların öğretmeni kim?’ diye sordum. Bana dedikleri suyu: Aslında Türkiyeli çocuklar Suriyeli çocuklara hep sataşüyor... Biz de her seferinde ‘Yapmayın, siz kardeşiniz’ diye uyarıyoruz ancak bize verdikleri yanıt her defasında ‘annelerimiz-babalarımız onlar yüzünden işsiz kaldı, onlar yüzünden evimizde hep kavga çıkıyor. Biz onları istemiyoruz’ oluyor.’ Yani işin sosyo-ekonomik arka planı doğrudan doğruya çocuklara sirayet ediyor. Böyle başlayan ayrımcılık da 15-16 yaşında çocuklarda bir linç, şiddet, cinayet olarak görünürlük kazanıyor”.

F. Kültürel, Toplumsal, Dini Değerler, Önyargılar

Görüşmeciler çocuklara yönelik gerçekleşen ayrımcılığın genel ayrımcılık örüntüleriyle ilişki olduğunu toplumdaki kültürel, dini değerlerden, önyargılardan, mitlerden beslendiğini belirtmektedir. Bu değerler temelinde toplumun bireyler arası ilişkilerdeki empati yoksunluğu, farklılıklara saygı duymayan, tek tip indirgemeciliği, farklı olana “kendisinden olmayana” güvensizlik gibi sosyal psikoloji örüntülerinin de ayrımcılığı ortaya çıkardığını vurgulamaktadır.

Görüşülen bir ebeveyn önyargılara ilişkin gözlemlerini şöyle anlatmaktadır:

“Ayrımcılığın sebebi önyargılar. Kulaktan dolma duyulan şeyler. İnsanlar nesnel yaklaşmıyorlar yanındakine, yakınındakine... Örneğin öğretmen... Öğretmen çocuklara tamamen nesnel yaklaşmalıyken, en başta onlar yapamıyor bunu, başaramıyorlar. Altı yaşındaki bir çocuğa ‘Hey şişko gözlüklü sana söylüyorum, çarpık bacaklı’ diyen öğretmenlere şahit oldum. O çocuk, o sosyal ortamda kendini nasıl anlatsın, nasıl kabul ettirebilsin? Öğretmeni böyle söylediğinde arkadaşları da öyle demeye başlıyor...”

Görüşmeciler arasında yer alan bir gazeteci bazı gruplara yönelik genel yargıların çocuklara da yansıdığı ve böylece diğer çocuklardan farklı olarak ayrımcılığa maruz kaldığını şöyle aktarmaktadır:

“Mesela yeni yaptığım bir haberde, 17 yaşında Roman bir çocuk, 15 yaşından itibaren hapse girmiş çıkmış. Çünkü mahallesinde herkes çalıyor. Orada ekonomik sistem bunun üzerine kurulu. O çocuk çalmadan hayatını idame ettiremez. Ben o haberde bilinçli olarak ne mahallenin adını, ne de çocuğun Roman olduğunu yazdım. Çünkü biliyorum, sadece onlara bakılacak ve haberin içeriği okunmayacak. ‘E bunlar zaten Roman, hepsi hırsız’ denilecek. Ama orada asıl mesele sistem eliyle çocuğa başka bir hayat tahayyülü bırakılmaması. Aynı şekilde bir avukat arkadaşım kendi çocuğuna cinsel istismar uygulayan bir babanın serbest bırakıldığını söylemişti geçenlerde. Ben bunu haber yapmadım ama sosyal medyada yazarken adamın Suriyeli olduğunu söylemedim. Çünkü mesele bu kez de ırk olacak. Böyle böyle haberin özü tartışılın diye kendime otosansür uyguluyorum aslında”.

Sivil toplum alanından bir görüşmeci de çocukluktan itibaren yetiştirilme kodlarımıza yansıyan toplumsal, kültürel, dini değerlerin ayrımcılığa yol açmasına ilişkin gözlemini şöyle paylaşmaktadır:

“Bu sanırım yetiştirilme kodlarımız ile ilgili bir şey. Daha çocuklukta bizden olmayana güvenmeme, onu sevmeme, ondan uzak durma algısıyla yetiştiriliyoruz. Dolayısıyla ayrımcılık tam da o noktada başlıyor. Yani nedeni, nesilden nesile aile değerleri. Onları da tabii sistemin istediği makullükler belirliyor. Yani başta sistem, devlet, egemen kuvvetlerle başlayıp aile ile devam eden bir düzen. Farklılıkları gözetmeyen, herkesi teklife iten sistem işte zaten ayrımcılığı en çok besleyen şey”.

Toplum içerisinde benimsenmiş homofobi, transfobi, ırkçılık ve yetiştincilik gibi kodlar insan hakları değerlerinin yaygınlaşmaması ve içselleştirilmesi de yine görüşmecilerin ayrımcılığın nedenleri arasında belirttiği konulardır. Meslek uzmanı bir görüşmeci bunlara ek olarak farklı olana dair bilinmezliklerin, bilgi eksikliklerinin de korkuya ve mitlere neden olabildiğini vurgulamaktadır:

“Zaten ideolojiler, dinler, sistemler içerisinde farklı olana yönelik cephe, ayrımcılığı doğuran nedenler arasında tanımlanabilir. Belki bilinmezlikler, belirsizlikler, korkular ve bunlara bağlı oluşan mitler de bunun bir parçası. Mesela kadın hareketine, LGBTİ hareketine baktığımızda, bu hareketlerin bir arada yaşam talebini dillendirmesi ile onlarla ilgili bir sürü mitin de oluşmasına yol açıyor. Bunlar ayrımcılığa sebep olabiliyor...”

Bir başka görüşmeci de demokrasinin toplumun temel değerlerinden birisi olarak kabul görmeyişinin çocuklar için doğrudan ayrımcılık yarattığını belirtmektedir. Görüşmeciye göre sadece toplumda değil ev içinde, okulda ve pek çok alanda demokrasi ne kadar kabul görürse ayrımcılık o kadar az açığa çıkar. Görüşmeci demokrasinin en önemli etkisinin ifade özgürlüğü olduğuna değinerek “kişi kendini rahat ifade edebiliyorsa haklarına erişebiliyorsa ve haklarıyla değerlendirildiğinden eminse orda ayrımcılığa çok az rastlanabilir” demektedir.

Görüşülen bir gazetecinin vurguladığı alan ise bu toplumsal değerler içinde yer alan çocuğun ayrımcılığa maruz kaldığı değerlerden muaf olamamasıdır. Yani görüşmeciye göre çocuklar da bu değerleri benimseyerek diğer çocuklara ayrımcılık yapabilmektedir. Görüşmecinin gözlemleri şöyledir:

“Çocuk ayrımcılığa maruz bırakıldığı, sosyalleştiği çevrenin de bir parçası ve cinsiyetten, homofobiden, bifobiden, transfobiden, ırkçılıktan, yetiştirilme ortamından ayrı büyümüyor. Dolayısıyla çocuklar hem maruz bırakılıyor hem de ayrımcılığın uygulayıcısı olacak şekilde sosyalleşiyor. İdeolojiler de bu bağlamda oldukça etken tabii”.

Ev içi demokrasi

Görüşmeler sırasında ev içi ortamın da kültürel değerlerle şekillenebildiği ve bu ortamın demokrasiye dayalı olmamasının çocuğa yönelik ayrımcılığı ortaya çıkaran önemli bir neden olduğu dile getirilmektedir. Buna ilişkin, görüşülen bir meslek uzmanı “Geçmişte de bugün de demokratik aile kültürünün olmaması, ebeveynlerin ya da fiziksel olarak büyük olanın küçük olana, yani çocuğa hükmetmesi demek olduğunu düşünüyor. Bu da anne babalarda kendini güçlü gören bir yetişkin ortaya çıkarıyor. Bu da çocuklara düzenli baskı ortamı yaratıyor. Bu baskıyı düzenli olarak yapıyor ki kendisi ayakta durabilirsin” demektedir.

II.3. Ayrımcılığın Etkileri

Görüşmelerde çocukların maruz kaldığı ayrımcılığın etkileri de ele alınmıştır. Verilen yanıtlarda ayrımcılığın çocuklar üzerinde genel olarak güvensizlik, içe kapanma, üzüntü, öfke, özbenliğin yıkımı, suçluluk hissetme gibi psikolojik temelli etkilerin yanı sıra adalet duygusunun zedelenmesi ya da yitimi, erken olgunlaşma ve büyüme, gelecek algısının değişmesi gibi etkilere yol açtığı düşünülüyor görülmektedir. Ayrımcılığa maruz kalan çocuğun ayrımcılık yapması da bir diğer etki olarak eklenmektedir. Dışlanma ve uzaklaşma, zorbalık, bu zorbalığa karşı örgütlenme, kolektif olarak ayrımcılığı ortaya çıkaran değerlerin örüntülerinin devamlılığı da görüşmecilere göre çocuğa yönelik ayrımcılığın etkileri arasında yer almaktadır.

Derinleşen Gelişimsel ve Travmatik Etkiler

Görüşmelerin tamamında ayrımcılığın çocukların gelişimini, yaşam kalitesini yani çocukların yaşamını her boyutta etkilediği ifade edilmektedir. Sivil toplum alanından bir görüşmeci ayrımcılığın etkisini geniş bir kavram olsa da travma olarak tanımlayabileceğimizi belirtmektedir. Meslek uzmanı bir görüşmeci ise ayrımcılığın bu etkilerinin katlanarak ve derinleşerek yaşandığını aktarırken sivil toplum alanından bir görüşmeci, bireysel ve sosyal dışlanmanın yarattığı bu sonucun çocuklarda genellikle öfke ve yaşam alanlarından uzaklaşmak olduğunu gözlemlediğini ve ayrımcılığın etkisinin çocuklarda davranış bozukluğu şeklinde ortaya çıktığını da söylemektedir. Görüşmeci gözlemlerini aktarmaya şöyle devam etmektedir:

“Çocukların iyi olma hallerini ve grup içinde sosyal uyumlarını etkileyen, zorlayan bir durum oluşuyor. Bunun psikolojik boyutu da katmanlanarak devam ediyor ve çocuklar dezavantajlılar grubuna dönüşüyor. Okulda akran grubunda kabul edilmeyen çocuk ya da alışveriş merkezine alınmayan çocuk – ki Roman çocuklar bunu çok yaşıyor– çok öfkeniyor. Kendi yaşıtları kendi mahallerindeki alışveriş merkezine alınırken kendisi giremiyor. Roman olduğu için güvenlik görevlisi almıyor çocuğu. Tüm bunlar da başta okuldan, kendi isteklerinden ya da girmek istedikleri tüm alanlardan uzaklaşmaları sonucunu doğuruyor.”

Ayrımcılığın özellikle benlik duygusunda derin izler bıraktığını belirten görüşmeciler ayrımcılık kaynaklı kabul görmeme duygusunun travmalara neden olduğunu ifade etmektedir. Görüşülen bir ebeveyn, çocuğunun yaşadığı bir olayı şöyle aktarmaktadır:

“Çocuğum bir gün ‘ben iğrenç bir çocuk muyum?’ diye sordu. Ben de neden öyle düşündüğünü sordum. Yanıt olarak ‘Çünkü öğretmenim arkadaşlarıma, bakmayın ona görmezden gelin, ilgilenmeyin dedi’ şeklinde yanıt verdi. Öğretmeninin neden böyle dediğini sorunca da ‘Çünkü ben öğretmenimin onaylamadığı bir davranış yaptım’ dedi. Ben de bu davranışın ne olduğunu sordum. ‘Arkadaşımın kalem kutusunu çöpe attım’ şeklinde yanıtladı. Ben de bu kez neden attığını sordum. O da ‘Diğer arkadaşlarımdan biri benden arkadaşımın kalem kutusunu çöpe atmamı istedi, bunu yaparsam da benimle oyun oynayacağını söyledi’ dedi. Çocuğum sürekli böyle şeyler yapıyor. Ve her seferinde öğretmen kızıyor. Ama arkadaşları sürekli ondan böyle şeyler istiyor ve o da yapıyor. Her seferinde oyuna girmek için yapıyor bu davranışları, aslında kaygı duyuyor, yanlış yaptığını da biliyor ama yine de yapıyor. Çünkü amacı arkadaşlarıyla sosyalleşmek. Öğretmenin ona kızması da umrunda olmuyor. Ama tabii burada öğretmenin ‘konuşmayın ilgilenmeyin’ demesi sosyalleşmek isterken daha çok ötekileşmesine neden oluyor ve

iş büyük bir çıkmaza giriyor. Bu çıkmaz bütün hayatını etkiliyor. Evdeki ilişkilerini, parktaki çocuklarla olan ilişkilerini etkiliyor. Ve herkesin onu oyuna alması için birşey yapması gerektiği kaygısına kapılıyor. Çünkü onda ben beceriksizim ben yapmam kaygısı oluyor. Böyle bir psikoloji oturdu oğlumda”.

Paylaşılan bir başka görüş de ayrımcılığın çocuklarda özgüven zedelenmesine yol açması ve güven duygusu zedelenen çocuğun hırçınlaşıp, hırslanabilmesi olmuştur. Bu konuya değinen bir diğer ebeveyn gözlemlerini şöyle aktarmaktadır:

“Kızım bazen kuzenleriyle bir konuda kıyaslanıyor, çarpıştırılıyor. Buna çok içerliyor. Mesela bu kıyaslama okumayı ilk öğrendiklerinde çok oluyordu, ‘Baban şu yaşta okudu, şu ayda okudu’ ya da ‘Herkes Aralıkta okuyor, sen de Aralıkta okumayı sökmelisin’ gibi... Söker ya da sökmez.. Hem bu sadece çocukla ilgili değil ki öğretmenle de alakalı. Öğretmenin nasıl olduğu, arkadaşlarından neler gördüğü de önemli ama biz farkında değiliz. Çocukları o kadar acımasız yetiştiriyoruz ki. Bu kıyaslamalardan kaynaklı kızımda öfkelenme, eşyaları fırlatma, ağlama davranışları oluyordu. Yapamadığında başarılı olamadığında krize giriyordu. Biz bunu yumuşatmaya çalıştık ve biraz azaldı.”

Görüşülen bir avukat çocukların bugün maruz kaldıkları ayrımcılığın geleceklerini etkilediğini, çocuklarda dönüşü olmayan izler bıraktığını vurgularken meslek uzmanı bir görüşmeci de buna çocukların eğitime erişimleriyle ilgili bir örnekle şöyle değinmektedir:

“Bir ayrımcı tutumun çocuğun eğitim hayatını bitirdiğini ve sonrasında bunun geri dönülemez noktaya geldiğini biliyoruz. Geçtiğimiz sene yaşadığımız bir durum vardı. Altındağ’da bir okulda Suriyeli çocuklara akranları yoğun bir şekilde hem fiziksel hem psikolojik şiddet, ayrımcılık uyguluyormuş. Çocuklar bu konuda öğretmenlerden destek istemişler ama çocuklar reddedilmişler. Bu yüzden, gerekli desteği bulmadıkları için alilerine yansıtılmışlar durumu. Aileler de can korkusu nedeniyle çocukları, - önce kız çocukları tabii- okuldan çektiler. Bunu oğlan öğrenciler takip etti. Hiçbiri bir daha okula dönmedi”

Görüşmelerde özellikle yaş ayrımcılığının çocukların özne olarak görülmesinin önünde engel oluşturmasının yanı sıra onların ciddiye alınmasını da engellediği belirtilmektedir. Meslek uzmanı bir görüşmeciye göre; ayrımcılık çocukları ciddiye almayı, onları bir özne olarak görmeyi engellediği için bu durum çocukların potansiyelinin, bilgeliğinin ve enerjisinin de dikkate alınmamasına yol açıyor.

Aynı görüşmeci çocukların kendi aralarında gerçekleştirdikleri ayrımcılıkta sadece ayrımcılığa maruz kalan çocuğun değil bu ayrımcılığı uygulayan ve ayrımcılığa tanık olan çocuğun da etkilendiğine değinmiştir. Görüşmeci gözlemlerini şöyle aktarmaktadır:

“Ayrımcılığı uygulayan ve maruz kalan diye ayırmak çok zor çünkü aslında bu ayrımcılığa tanık olanlar da var. Bunları konuşabilen bir toplum değiliz ama herkesin çok fazla etkilendiğini düşünüyorum. Maruz kalan açısından güvensizlik, üzüntü, öfke, adalet duygusunun zedelenmesi gibi bir sürü olumsuz duygu tanımlayabiliriz. Ayrımcılık uygulayan içinse yaptığı doğru olduğuna inandığı için daha şabloncu, daha kuralcı, daha çeşitliliği yok sayan bir yerde durmasına yol açıyor. İnsani duyguların giderek köreldiğini söylemek de mümkün bence... Çünkü bilerek birilerine ayrımcılık uygulamak, uygulanmasına izin vermek artık yavaş yavaş bu yaptığıyla bir başa çıkma mekanizmasını da beraberinde getiriyordur ve böylece çocukta bu tür özellikler geliyordu”.

Ayrımcılığın etkisiyle çocuğun benlik algısının, ‘ben’ olma hissini zedelendiğine tanıklık ettiğini belirten meslek uzmanı bir görüşmeci bu hissini zedenlenmesinin, çocuğun hem çocukluk hem de yetişkinlik döneminde otoriteyle sorunlu bir ilişki kurmasına yol açtığını belirtmektedir. Görüşmeciye göre bu sorunlu ilişki yetişkinlikte iş veren , öğretmenle ve devletle de devam etmektedir.

Zorbalık

Görüşmelerde ayrımcılığın en sık görülen etkilerinden biri olarak zorbalığa değinilmektedir. Görüşülen bir avukata göre çocuğa yönelik ayrımcılığın sonuçları, diğer ayrımcılık türlerinden bağımsız değildir ve farklılıklara tahammülsüzlüğün, zorbalığın ortaya çıkmasına ve süreklileşmesine yol açmaktadır. Görüşmecilerin çoğu zorbalığın temel sonuçlarından birinin çocukların dış dünyaya dair güven duygularının zedelenmesi olduğu konusunda ortaklaşmaktadır.

Görüşmeciler tarafından zorbalığın, yani bir tür şiddetin zaman zaman akranlar arasında olabilirken zaman zaman da çocuğun tanımadığı ya da uzaktan tanıdığı kişiler ve gruplar tarafından gerçekleşebildiği belirtilmektedir. Görüşmecilere göre zorbalığın her iki biçimi de çocuklar üzerinde fiziksel ve ruhsal açıdan derin etkiler yaratmaktadır. Meslek uzmanı bir görüşmeciye göre eğer akran zorbalığı görünür değilse ya da görünür kılınıyorsa maruz kalan çocuk üzerindeki etkileri çok daha yıkıcı ve iyileştirilmesi çok daha güçtür.

Zorbalığın etkilerinden biri kendini koruma, saklama güdüsü ile çocukların kendilerini ifade edememesi, gerçekleştirememesidir. LGBTİ+ hakları üzerine çalışan, sivil toplum alanından bir görüşmeci cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği farklı olan bir çocuğun

maruz kaldığı zorbalık sonucu çocukta kendini saklama güdüsünün daha en temelde nasıl geliştiğini ve olası sonuçlarını bir örnekle şu şekilde aktarmaktadır:

“Bir arkadaşımın yeğeni 6 yaşında, ne olduğunu bilmiyorsun ama toplum ona ‘erkek’ diyor. Ojeleri var çünkü çok seviyor onları kullanmayı. Bebekleri var, hep onlarla oynuyor. Aile de rahat, evin içinde rahatlar. Trans mı değil mi gibi bir tartışma da yok çünkü ‘daha 6 yaşında, o kendisi ileride karar verecektir’ diye bakılıyor, dolayısıyla ev içinde kendini ifade etmek konusunda oldukça rahat. Ama bir gün arkadaşım ‘Sokağa çıktığımızda bebeklerini saklamaya çalıştığını gördüm ve bu asla onu uyardığımız, konuştuğumuz bir konu değildi’ dedi. Bunu kendisinin gözlemleyip, uymaya çalışması, o çocuk için çok ağır bir durum aslında. Beş yaşındaki bir çocuğun kendini korumayı öğrenmesi çok ağır bir yük. Bir şeyler ona doğrudan söylenmese bile hissetmiş demek ki ona olan bakışları, gülmeyi... Çünkü bunu yetişkinlerden de yetişkinleri taklit eden çocuklardan da görüyor. Bu sefer çocuğun güvenli alanı kalmıyor ve o alanı kendisi yaratmaya çalışıyor. Yani ayrımcılık çocuklarda özgüven sorunu ve kendini koruma içgüdüğü oluşturuyor. Bu da kendini ifade edememesine, kendisindeki ayrımcılığa uğradığı o noktayı kabul etmemesine ve ayrımcılığa uğramayacağı şeye benzeme arzusunun yol açıyor”.

Avukat bir görüşmeci de ayrımcılığa maruz kalan çocuğun öz değerinin sarsıldığı için kendini sakladığını şöyle örneklemektedir:

“Örneğin yabancıysa, gözlüklüyse ya da yoksulsa onunla ilgili; evet bu ben eksikim ve bunu göstermemeliyim diye düşünüyor. ‘Gözlük takmamalıyım, yoksulluğumu dile getirmemeliyim, zengin gibi davranmalıyım, yabancı gibi davranmamalıyım, Türkçeyi düzgün konuşmalıyım, aksanlı konuşmamalıyım, anadilimi inkar etmeliyim’ gibi düşüncelere kapılıyor”

Görüşmeciler benzer bir durumun suçla ilişkilenen çocuklar açısından da düşünülmesi gerektiğini ayrıca vurgulamaktadır. Görüşmeciler suçla ilişkilenen çocuklarda “Zaten ben uyumsuzum, ben haşarıyım, ben suçluyum” gibi düşüncelerin yerleştiğini ve bu yüzden de sosyal hayata uyum sürecinden uzaklaştıklarını belirtmişlerdir.

Ayrımcılığın neden olduğu akran zorbalığının daha sık görüldüğü yerler olarak okullar, kreşler, anasınıfları işaret edilmektedir. Meslek uzmanı bir görüşmeci kendisinin de bu tür durumlarla karşılaştığında ne yapması gerektiği konusunda tam bilgiye sahip olmadığını, hazır olmadığını belirtmekte ve bu konuda kendisi gibi pek çok öğretmenin desteğe ihtiyacı olduğunu paylaşmaktadır.

Bir görüşmeci de maruz kalınan zorbalığın etkisiyle çocukların kendilerine benzerlerle bir araya gelmenin yollarını ürettiklerini ve bu şekilde ayakta kalmaya çalıştıklarını belirtmektedir. Sivil toplum alanından görüşmecinin gözlemi şöyledir:

“Ama belli bir yaştan sonra mesela liselerde artık örgütlenme başlıyor. Yalnız olmadığının farkına varıp kendine benzeyeni bulma ve onlarla aile gibi olmanın getirdiği güçle ayakta kalma, bir şeyleri başarabilmek başlıyor. LGBTI+ alanı üzerinden düşündüğümde bunu çok rahat söyleyebilirim. Kendine benzerlerini buldukça yani akran danışmanlığı aldıkça hayatı kurtuluyor. Gerçekten çok etkili...”

Ayrımcılığa ve İnsan Hakları İhlallerine Yol Açan Değerlerin, Örüntülerin Devamı

Görüşmelerde, çocuğa yönelik ayrımcılığın kolektif alanda insan hakları ve eşitlik açısından sorunların devamına yol açtığı belirtilmektedir. Sivil toplum alanından bir görüşmeci çocuğa yönelik ayrımcılığın en temelde çocuk ve yetişkin ikiliği üzerinden kurulan yetişkin dünyası ile kadın ve erkek ikiliği üzerinden kurulan erkek dünyasının devamlılığını sağladığını vurgulamaktadır. Görüşmeciye göre bu ikilikler insan haklarına, barışa dayalı bir toplum için engeldir. Bir arada eşit yaşam için önce bu ikili tanımlamaların ve normların yıkılması gerekmektedir. Sivil toplum alanından bir başka görüşmeci de çocuğa yönelik ayrımcılığın bir arada yaşama olan etkilerine şöyle değinmektedir:

“Çocuğa yönelik ayrımcılıkla hiyerarşik, yetişkin egemenliğindeki ve toplumun kocaman bir bölümünü oluşturan bir grubun yok sayıldığı bir görmeme, duymama düzeni devam ediyor. Yani aslında özünde bir arada yaşama imkânlarımız, ihtimallerimiz azalıyor. Ayrımcılığa maruz bıraktığın, yok saydığın, haklarını tanımadığın daha en baştan eşitlik ilkesini çiğnediğin bir düzende, barış içinde bir arada yaşamak nasıl mümkün olabilir ki?”

Meslek uzmanı bir görüşmeci ayrımcılığın çocuklar üzerindeki psikolojik etkileri dışında toplumda hak algısının gelişmesini geciktirdiğini de belirtmektedir. Görüşmeciye göre özellikle yaş ayrımcılığı ile çocuğun kendisinin hak talep edebilecek bir özne olarak görülmemesi, çocuğun da kendisini öyle görmemesine ve böylece bireylerde hak sahibi olma fikrinin çok geç gelişmesine yol açmaktadır.

Meslek uzmanı görüşmeciye göre çocuğa yönelik ayrımcılık çocukta ait olduğu toplumdaki nefret etme gibi sonuçlar doğurabilmektedir. Çünkü çocukları toplumda bir şeye zorunlu olarak bir taraf olma durumunda bırakmakta ve bu durum çocuklarda rahatsızlık ve öfke duygularını geliştirmektedir. Bu rahatsızlık bazı çocukların aidiyet duygusunu yitirmesine ve yabancılaşmasına yol açmaktadır. Görüşmeciye göre bu

durumda bir arada yaşama devam etmenin anlamı kalmaz. Bu durum 15-20 yıl içerisinde toplumsal krizlere, sosyal ve ekonomik gelişememeye neden olabilir. Sivil toplum alanından bir görüşmeci bu durumu, Kürt çocuklarının maruz kaldığı ayrımcılığa ilişkin tanıklık ettiği gözlemleriyle şöyle aktarmaktadır:

“Çalıştığım çocuklardan biliyorum... Ayrımcılığa maruz kalan bir Kürt çocuğu 10 yıl 15 yıl sonra kendi etnik kökeninden nefret edebilir. Bu ayrımcılığa yabancılaşmak için ondan kurtulabilmek için kendi kimliğine büyük bir nefret duyabilir. Bu da onun öfke ile yaşamaya başlamasına yol açar”

Ortaya çıkan bu öfke ve rahatsızlık duygusunun çocuklar için zaman zaman aciz olana zulmetmeye de dönüşebileceğini belirten bir diğer ruh sağlığı alanında çalışan meslek uzmanı, bunun nedeninin temelde bir güç gösterme ihtiyacı olduğunu eklemektedir.

Ayrımcılığa maruz kalanın ayrımcılığı öğrendiği, taklit ettiği ve böylece eşitsizliklere ve ihlallere yol açan ayrımcı kodların toplum içinde devam ettiği bir kısır döngü yarattığı ayrıca belirtilmektedir. Görüşülen bir ebeveyne göre siz neyseniz çocuğunuz da odur. Bugün kime, ne kadar ayrımcılık uyguluyorsanız rol modeli olduğunuz çocuk da yarın aynı oranda etrafına bunu yansıtacaktır. Kaldı ki okulda, sokakta, oyun parkında, markette, girdiği tüm sosyal ortamlarda ayrımcılığın normalleştiği bir ortamda büyüyen çocuklar geleceğin toplumunda bunun sürdürücüsü olurlar.

Ruh sağlığı alanında çalışan bir meslek uzmanı ayrımcılığın etkisinin zincirleme olarak bugünden yarına gerçekleştiğini ve toplumda kısır bir döngü yarattığını şöyle aktarmaktadır:

“Zaten farklı olanı ayırtırmaya, hor görmeye, itelemeye çok eğilimli bir kültürel yapımız var. Bir terapist olarak da çocukluk yaşantılarının yetişkinlikteki davranışları, algıları ve vizyonu etkilediği görüşü ile bu zincir reaksiyonu görebiliyorum. Ayrımcılığa uğrayan insan incinir ve ömür boyu incinmişliklerini telafi etme durumunda kalabilir. Ayrımcılık kaçırılan fırsatlar, iskaladığı olanaklar demektir. Ayrımcılığa maruz kalırken eşitsizliğin öğrenilmesi de cabası. Ayrımcılık yapanlar (muhtemelen ayrımcılık yaptığının farkında bile olmaksızın) sonsuz bir toplumsal körlük ve patolojik bir kibirle yaşarken, ayrımcılığa maruz kalanların da öğrenilmiş bir çaresizlik ile yaşayacağını düşünüyorum. Bu da kısır bir döngü oluşturacaktır. Bu döngü kaçınılmaz olarak bireylerin ve toplumun bugününü ve geleceğini etkileyecektir.”

Görüşülen bir gazeteci zincirleme oluşan bu kısır döngüyü, medyada çıkan bazı haberlerden örnek vererek açıklamaktadır. Görüşmeciye göre ayrımcılığa maruz kalan

çocukların maruz kaldığı ayrımcılığın nedenlerine değil de yarattığı etkiye odaklanılması ayrımcılığın devam etmesine yol açmaktadır:

“Bazı çocuklar hayata 1-0 yenik başlıyorlar... Ayrımcılığın olduğu bir yerden sen bir şey bekler misin? Ya da hiç değilse beklentini çok düşük tutarsın. O yüzden zaten basında ‘Hakkâri’den çıktı, şu okulu kazandı!’, ‘Muş’tan çıktı, Amerika’ya gitti!’ gibi haberler görürsünüz. Bu nasıl bir haber dili? İstanbul’dan Amerika’ya giden çocuk için o haberi öyle yapmaz. Ama Kürt çocuk, öyle bedbaht koşullara sahiptir ki onun nasıl gittiği haber niteliği taşır. Bu da bir ayrımcılık işte...”

Hayata “yenik” olarak başlamak zorunda olmanın; ayrımcılığı yetişkinlikte yani toplumun genelinde de devam ettirdiğini sivil toplum alanından bir görüşmeci Kürt çocuklarının anadilde eğitim alamadıkları için yaşadıkları zorluklar üzerinden örneklemektedir:

“Anadilinde eğitim hakkı tanınmayan, bu anlamda ayrımcılığa maruz kalan bir çocuğun kendisini gerçekleştirme, yeteneklerini ve kapasitesini ortaya koyma noktasında Türkiyeli çocuklara göre -eğitimin Türkçe olmasından kaynaklı olarak söylüyorum- hayata çok daha ekside başladıklarını görebiliyoruz. Eğitimdeki adaletsizlik, eğitimin anadilde yapılmasına yönelik engellemeler sebebiyle çocukların diğerlerinden farklı olarak dezavantajlı bir şekilde yetişkinliğe adım attığını söyleyebilirim. Bu da ayrımcılığın yetişkinlikte de devamına yol açıyor”.

II.4. Çözüm Önerileri

Görüşmeler sırasında çocukların maruz kaldığı ayrımcılığın ortadan kalkmasına yönelik çözümler üzerinde de durulmuştur. Görüşmeciler pek çok öneride ortaklaşmaktadır. Sundukları çözüm önerileri arasında; çocukluk paradigmasının hak temelli dönüşümü ve katılım hakkının gözetilmesi/çocuğun fikrinin dinlenmesi; sosyo-ekonomik, gelir dağılımı eşitliğinin sağlanması; demokratik yaşam kültürünün benimsenmesi; çocukların hak ve özgürlüklerine ilişkin, ayrımcılığa, ırkçılığa karşı bilinçlendirilmesi; ebeveyn/yetişkin eğitimleri; eğitim sistemi ve müfredat değişiklikleri; adalet sistemi değişiklikleri (onarıcı adalet/çocuk cezaevlerinin kapatılması...); STK’ların çalışmalarının güçlendirilmesi; danışmanlık ve destek mekanizmaları; kapsamlı politika geliştirilmesi; toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması; çocuk örgütlülüğü, akran danışmanlığı ve çocuk bakanlığının kurulması yer almaktadır.

Çocukluk Paradigmasının Dönüşümü

Çözüm önerilerinin başında çocukluk paradigmasının dönüşümü ve çocukların katılım hakkının gözetilmesi ve görüşlerinin dinlenmesi gelmektedir. Görüşmecilere göre çocuk hak sahibi birey olarak kabul edilmeye başlandığında bu ayrımcılığa karşı temel bir çözüm üretilmiş olacaktır. Toplumdaki çocuk algısının dönüşümü anlamına da gelen öneriye olan ihtiyacı ve bunun nasıl yaratılabileceğini sivil toplum alanından görüşmeci şöyle aktarmaktadır:

“Zihniyet dönüşümü ihtiyacımız olan. Toplum olarak çocuk algısının değişmesi gerekiyor. Bunun için sadece öğretmen ya da sadece aile ile çalışamazsın. Çocuk algısı üzerine çocuklarla da ebeveynlerle de öğretmenlerle de çalışmak hatta büyükanne, büyükbabalarla çalışmak, medya çalışanlarıyla, politikacılarla çalışmak gerekiyor. Dolayısıyla tüm toplumda ciddi bir zihniyet dönüşümüne ihtiyacımız var. Bu dönüşümün önemli bir parçası liderler. Devlet başkanları, meclis başkanları, parti başkanları.. Örneğin imamlar... İmamların verdikleri vaazlar insanların zihinlerinde çok etkili... Ya da muhtarlar. Yani kimse o toplum üzerinde etkisi olan lider, önce onun dilinin ciddi anlamda değişmesi gerekli”

Yüzleşme

Görüşmeciler ayrımcılığın günlük yaşantımızın her alanında yaşandığını ve bu durumun çocuklara da yansıldığını vurgulamaktadır. Meslek uzmanı bir görüşmeci çocuklarla ilgili çalışmalar yürüten profesyonellerin alınan eğitime rağmen ayrımcı tutumlara sahip olabildiğini belirtmektedir. Görüşmeciye göre bunun nedeni içselleşmeyen öğrenme süreçlerimiz ve kendi gündelik pratiklerimizi es geçmemiz yani kendimizin ayrımcı düşünceleriyle ve tutumlarıyla yüzleşmememizdir. Görüşmeciye göre bu yüzden ciddi yüzleşmelerin yapılmasına ihtiyaç bulunuyor. Bu yüzleşmenin çocuğa yönelik ayrımcılığın temelini oluşturan öğrenilmiş, ezberlenmiş sosyal kodlardan arınmayı ve en azından bunlara karşı eleştirel bakabilmeyi sağlayacağı düşünülmektedir.

Görüşmecilerin ifade ettiği, yüzleşmeyi de sağlayacak önerilerinden biri ayrımcılık meselesinin derinlemesine konuşulmasıdır. Bir görüşmeci tarafından örnek olarak sunulduğu üzere Sakarya’da Kürt işçilere yönelik yapılan saldırı açık şiddet içerdiği için ırkçılık olarak daha kolay tanımlanabilmekte ancak daha “hafif” gibi görünen ve hatta bir iyi niyet atfedilen ayrımcı tutumlar görünmez kılınmaktadır.

Görüşmecilere göre ayrımcılıkla ilgili tutumların ve bunların temelindeki ideolojilerin görünüyor olması, deşifre edilmesi çok önemlidir. Bir görüşmeciye göre de toplumun ayrımcılık meselesini nasıl algıladığını, nasıl baktığını iyi anlamak ve tespit etmek gerekir çünkü ancak bu şekilde etkili politikalar geliştirilebilecektir.

Görüşülen bir avukata göre ayrımcılığın kavramsal temelleri eğitim ve farkındalığın artmasıyla / kazanılmasıyla öğrenilebilir ve ayrımcılık yapma eğilimi bir mizaç özelliği ya da tedavisiz bir hastalık değildir. Ancak bu konuda ısrarcı olmak gerekmektedir. Sivil toplum alanından bir görüşmeci de benzer düşüncelerini şöyle aktarmaktadır:

“Çocuk alanı diğer eşitsizliklerden beslendiği için, onlardan bağımsız dönüşemiyor ne yazık ki. Her politik söylemin ya da eylemin çocuklarda da karşılığı olduğunu biliyoruz. Eğitim sistemi değişmeden, öğretmenin, ailenin, akrabasının bilinci değişmeden, özetle çocukla temas edenlerin bilinci değişmeden çocuğun dünyasının değişmesinin çok zor olduğunu akılda tutarak ama köklü bir değişim beklentisiyle ertelemeci davranmadan kararlı ve ısrarcı adımlarla yürümek gerektiğini düşünüyorum. Adım atmadan ilerlenmiyor çünkü”.

İnsan haklarına ve çocuk haklarına dayalı, demokratik yaşam kültürünün benimsenmesi

Çocuğa yönelik ayrımcılığın ortadan kalkması için çözümün neler olabileceğine dair görüşmelerde çocuk hakları açısından vurgu yapılan ilkelerden biri çocuğun yüksek yararınıdır. Çocuğun yüksek yararı BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin temel ilkelerinden biridir ve çocukla ilgili tüm politikalarda, yasalarda ve uygulamalarda çocuğun yararının merkeze alınmasıyla ilgilidir. Görüşmeciler çocuğun yüksek yararı ilkesinin ana akım haline gelerek toplumda benimsenmesinin çocukların maruz kaldığı ayrımcılığı önleyebileceğini belirtmektedir. Bu konuda gazeteci bir görüşmeci görüşlerini şöyle aktarmaktadır:

“Çocuğun yüksek yararı ilkesinin sadece çocuklarla çalışan ya da spesifik gruplara dahil olan kimselerin bilmesi gereken bir kavram gibi değil de çocuklarla temas eden herkesin benimsediği bir ilke haline dönüşmesi çok önemli. Çocuk hakları çocuk koruma çocuklarla çalışırken dikkat edilmesi gerekenler vb. herkesin bilmesi gerekiyor. Yani aslında çocuk haklarını herkesin bilmesi, anlaması gerekiyor. Farklı yöntemlerle farklı alanlarda gösterilmesi ve aktarılması gerekiyor. Bunu çocuklarla yapmak gerekiyor. Hatta alanı biraz onlara bırakmak gerekiyor”.

Sivil toplum alanında bir görüşmeci de yasalar çocuğun yüksek yararı ilkesini amasız uygulamak zorunda olduğunu, ancak çocuğa yönelik şiddet ya da cinsel istismar davasında çocukların korunmadığını, yüksek yarar ilkesinin uygulamadığını gördüğünü belirtmektedir.

İnsan haklarına ve çocuk haklarına dayalı bir kültürün benimsenmesi için çocukların bu konuda güçlendirilmesi görüşmeciler açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Görüşmeciler çocukların sahip oldukları hak ve özgürlüklere, ayrımcılığa, ırkçılığa karşı

bilinçlendirilerek güçlenmesinin önemli olduğunu vurgulamaktadır. Çocukların birbirlerine yaptığı ayrımcılığın önüne geçmek için de “farklılıklarımızla barış içinde bir arada yaşama” ilkesine benimsenmesi yönünde çalışmalar da ayrıca önerilmektedir.

Görüşmeciler ebeveynlerin de insan hakları, çocuk hakları, ev içi demokrasi gibi konularda farkındalıklarının, bilgilerinin ve becerilerinin artırılmasına yönelik çalışmaların önemine değinmişlerdir. Görüşmecilere göre bu tür çalışmalarla insan hakları, çocuk hakları ve demokrasi kültürü benimsenebilir. Görüşmeciler göre ayrıca bu tür çalışmalar ebeveynlerin ayrımcılık üreten dillerinde de dönüşüm sağlayabilecektir. Bir görüşmecinin ebeveynlerin ayrımcılık üreten dillerine ilişkin gözlemleri şöyledir:

“Ebeveynlerin dilinin çok önemli olduğunu düşünüyorum. Gündelik meselelerde cinsiyetçi, şiddet içerikli, özensiz, bencil bir diliniz varsa özel meselelerde bunun yansımaları görebiliyorsanız. Dil meselesi eğitimcilerin de en önemli meselesi bence. Yeri geliyor çocuklar öğretmenlerini ebeveynlerinden daha çok ciddiye alıyor. Öğretmeni tarafından bir ayrımcılığa maruz kalırsa, ya da başak bir akranına ayrımcılık uygulanırsa, ya da öğretmeni bir ayrımcılık durumunda sessiz kalırsa çocuk da bunu çok kolay normalleştirebiliyor. Önce dili sonra da davranışları da ayrımcılıktan arındırmak gerek diye düşünüyorum”.

İnsan haklarında dayalı kamu politikaları...

Görüşmeciler devletlerin kapsamlı bir insan haklarına dayalı, ayrımcılık karşıtı kamu politikalarının geliştirilmesi gerektiğini sıklıkla dile getirmektedir. Özellikle kamu görevlilerinin ayrımcı iklimi yaratacak ya da devam ettirecek sistemi değiştirme yükümlülüğünü yerine getirmesi temel çözüm olarak vurgulanmaktadır. Meslek uzmanı bir görüşmeci ayrımcılığı insanların değil devletler ve sistemlerin ürettiğine vurgu yaparak bu ayrımcılığın temizlenmesi için insanların bir arada yaşama kültürüne ait değerlerin öne çıkarılmasını önemsemektedir. Görüşmeci bu değerlerin benimsenmesini sağlayacak çalışmaları yapmanın devletlerin, hükümetlerin sorumluluğunda olduğunu belirtmiştir.

Görüşmeciler ayrıca ayrımcı uygulamaların ortadan kalkması için işlemeyen uygulamaların kaldırılması, var olan cezaların uygulanması gibi politikaların hayata geçirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bir görüşmeci bu tür politikaların adalete olan inancımızı yeniden oluşturacağını düşünmektedir.

Bir diğer çözüm önerisi olarak çocukların tüm alanlarda uğradıkları ayrımcılığı görüp ortadan kaldırmak için politika geliştirebilecek ve uygulayacak, çocuklara özgü çalışan bir yürütme organının kurulmasıdır. Çocukların yaşadıkları ayrımcılığı derinlemesine analiz eden hak temelli politikalar geliştiren bir bakanlık bir görüşmeci tarafından

önerilmektedir. Aynı görüşmeci tüm ayrımcılıklara ilişkin veri akışının, ihbar, başvuru, dilek-öneri gibi her şeyin sağlanabileceği bir sistem kurulmasının da önemine değinmektedir. Çocuk hakları konusunda hak temelli bir veri sistemi oluşturulması da çocuğa yönelik ayrımcılığın ortadan kaldırılması için temel önerilerden biri olmuştur.

Görüşmeciler hem mevzuatın hem uygulamaların yanı sıra kamu görevlilerinin söylemlerinin de insan haklarına dayalı olması gerektiğini belirtmektedir. Kamu idaresinin; eğitimden dini kurumlara kadar farklı alanlarında ayrımcılık karşıtı, insan haklarında dayalı politikalar üretmesi ve uygulamaya geçirmesi gerektiği ifade edilmektedir. Görüşmeler sırasında tüm bunların denetlenmesinin ve sivil toplum tarafından izlenebilir olmasının önemi de ayrıca vurgulanmaktadır.

Sivil toplumun güçlenmesi...

Sivil toplum alanının ve öznelerinin güçlendirilmesi çocuğa yönelik ayrımcılığın ortadan kalkmasında önemli olduğu görüşmelerde vurgulanmaktadır. Görüşmecilere göre kamu idaresinin uygulamalarını denetleyen, yeri geldiği zaman uyarıcı güçlü bir sivil toplum çocuğa yönelik ayrımcılığın ortadan kaldırılmasında önemli rol oynayabilir. Bu denetleme ve uyarı için sivil toplumun izleme çalışmaları yapması gerekmektedir. Bu yüzden sivil toplumun ayrımcılığı izleme çalışmalarında güçlendirilmesi önerilmiştir.

Sivil toplum alanından bir görüşmeci STK'ların çocuk çalışmalarında ezberden kurtularak onların özne olarak yer aldığı çalışmalar yürütme konusunda güçlendirilmesi gerektiğini düşünmektedir. Bunun çocuğa yönelik ayrımcılığın ortadan kalkmasına katkı vereceğini belirten görüşmecinin önerileri şöyledir:

“Çocuk alanında çalışan STK'lara, gönüllülere, profesyonellere böyle ayrımcılık karşıtı, eşitlik insan hakları vb. bir eğitim kurgulamak iyi olur. Ayrıca çocuğu merkeze alacak şekilde çocuk katılımını gerçekten sağlayacak şekilde çalışmaları nasıl yaparız, bunu öğrenmemiz önemli. Birbirimize çocuk haklarını yeterince anlattık. Artık işi tersine çevirelim ve çocuklar bize çocuk haklarını anlatsın...”

Görüşmeler sırasında ifade edilen bir başka öneri de çocuklarla ilgili yasaları tesis edilebilecek, bazı ayrımcılıkları ortadan kaldırabilecek değişimleri sağlamak üzere sivil toplum örgütlenmeleri, dayanışmayı sağlayan ağlar oluşturmaktır.

Eğitim sisteminin dönüşümü...

Görüşmecilere göre çocuğa yönelik ayrımcılığı ortadan kaldırılması için çözüm alanlarından birisi eğitimidir. Eğitim sisteminde içeriğe/ eğitim programlarına ve amaca dahil edilecek insan hakları ve eşitlik- barış kavramlarının önemi görüşmeciler tarafından vurgulanmaktadır. Gazeteci bir görüşmecinin paylaşımları şöyledir:

“Eğitim müfredatı devletin sistemi ve normlarına göre hareket eden bir biçimde. Bu müfredatta LGBTİ+ çocuklar, etnik kimliğinden dolayı ayrımcılığa uğrayan çocuklar en çok etkilenenler arasında. LGBTİ+ bir çocuksun ama müfredat toplumsal cinsiyet normlarına göre ikili sistem üzerine kurulu. Kürt bir çocuksun senin kimliğine ait hiç bir şey yok. Aksine sana dayatılan başka bir kimlikler var, uluslar var. Ya da Alevi bir çocuksun müfredatta senin dini değerlerin, inanç sistemlerin görünmüyor, görünse bile aşağılanarak görünüyor. Zaten müfredat nefret söyleminden oluşuyor. Çocuklar ailede ayrımcılıktan arındırılmış bir eğitim alabiliyorsan da okula geliyorsun müfredat sana bambaşka şeyler söylüyor. LGBTİ+ çocuklarla ilgili yaptığımız görüşmelerde iki çocuk gelişimci çocuk gelişimi alanının ikili cinsiyet üzerine kurulu olduğunu belirtmişti. Trans bir çocuğa aile nasıl davranması gerektiğini bilmiyor. Hasta ya da bambaşka bir özellikmiş gibi bakıyor. Ama uzman da ona nasıl yaklaşması gerektiğini bilmiyor. Bu da değişmeli”.

İçeriğin yanı sıra eğitimcilerin tutumlarının da ayrımcılığın ortadan kalkmasında önemli bir role sahip olduğu belirtilmektedir. Ebeveyn bir görüşmeci kendi deneyimini şöyle aktarmaktadır:

“Bu yıl çocuğuma üçüncü sınıfı tekrar ettirdim. Akran zorbalığından dolayı şiddet görüyordu, dışlanıyordu. Ruhsal olarak çok büyük sıkıntıdaydı. Psikiyatristi bize bir gölge öğretmen olmadan okula devam etmesinin sağlıklı olmayacağını söyledi. Ve okula devam edemez dedi. Ben de üçüncü sınıfın ikinci döneminde çocuğumu okuldan aldım. Yepyeni öğretmen ve sınıfla yolumuza başladık. Yeni öğretmen şehir dışından tayin olarak gelmişti. Emekli olan öğretmen de yirmi çocuktan on beş tanesini kendi gittiği özel okula götürdü. Sınıfta beş çocuk kaldı. Benim oğlum da altıncı çocuk olarak o sınıfa geldi. Öğretmen bir hafta içinde çocukları tanıdı. Benim çocuğum ve diğer çocuklar sorun yaşamadı. Neden bu sınıfta sorun yaşanmadığını merak ettim ve gözlemlerim. Çünkü öğretmen diğer öğretmenlerden farklı olarak hiç bir çocuğu birbirinden ayırt etmedi. Ekonomik durumlarına bakmadı, maddiyata değer veren bir kadın değildi. Her biriyle ayrı ayrı ilgilendi ve onları sevdi. Ayrımcı olmadan bütün ailelerle iletişim kurdu. Çocuklarla sürekli ilgilendi. Çocukları eşleştirip çocukları sorumluluk veriyordu. Öğretmenin tutumu değişince, ayrımcılığın etkileri de ortadan kalkabiliyor ben bunu gördüm”

Eğitimin içerik ve uygulamalarının denetlenmesi de görüşmeciler tarafından dile getirilen bir başka çözüm önerisidir. Görüşmecilere göre düzenli denetleme okul içinde yaşanan ayrımcılığı önleyebileceği gibi okul idarecilerinin üzerini kapattığı olayların da görünür olmasını sağlayabilir.

Eğitimin bir parçası olan din öğretiminde değişiklik öneren sivil toplum alanında bir görüşmeci din öğretiminin merkezi otorite ile şekillendirildiğini belirtmektedir. Aynı görüşmeci bu konudaki tanıklığını şöyle aktarmaktadır:

“Geçen yıl, Çukurcuma’daki farklı inanç guruplarından çocukların gittiği bir liseye giden çocuk okul müdürlerinin 1 ay boyunca herkesi Cuma günleri, Müftülüğün görevlendirdiği bir imamla birlikte camiye götürüldüğünü anlattı. Çocuk kendilerinin ya da velilerin isteyip istememesini dikkate almayı bırakın zorla götürüldüğünü belirtti. Burada öğretmen çocukları kiliseye de ya da herhangi bir başka inanç mekanına da götürse aynı tepkiyi verirdim. Bu bir dayatma. Milli Eğitim Bakanlığı ile Diyanet arasında protokoller var. Bu protokoller çocukların inanç dünyasını, karakterini ve geleceğini yönlendiren protokoller. Bu protokoller kapsamında çocuklar tek bir dini temel alan panellere götürülebiliyorlar. Bunu yaptıkları yerler de genel olarak yoksul mahalleler, tarikatların daha yaygınlaşabildiği yerler. Çocuklar buralarda kafa karışıklıkları yaşıyor. Bir trans ya da eşcinsel çocuğun yaşadıklarını düşünsenize... Din çok belirleyici oluyor bu tip durumlarda. Din öğretimi ayrımcılığı yeniden yeniden üretebiliyor. O yüzden dini öğretiminin mutlaka değişmesi gerekiyor”

Ayrımcılığın hem sonucu ve hem de yeniden üretilmesine yol açan akran zorbalığına ilişkin bir öneri de çocukların farklılıkların daha az görüldüğü çeşitli ortamlarda bir araya getirilmesi olmuştur.

Meslek uzmanı bir görüşmeci okullardaki meclislerini hatırlatmakta ve bu tür mekanizmaların çocukların erken yaşta demokrasiyi anlayabilmesine, farklılıklara saygı duyma becerisini artırmasına yani okul içindeki ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına yardımcı olacağını belirtmektedir.

Aynı görüşmeci farklılıklara saygı duymanın özel okulların yaygınlaşmasıyla ortadan kalktığını belirtmektedir. Görüşmeciye göre ekonomik ve sınıfsal temelli ayrışma farklı çocukların birarada yaşama olanaklarını azaltmaktadır.

Çatışma iklimin barışa dönüşmesi...

Uzun yıllardır devam eden Kürt meselesinden kaynaklı çatışmalı politik iklimin değişmesi de bazı görüşmeciler tarafından bir çözüm önerisi olarak belirtilmektedir. Bu çatışma ortamı çocukların yaşamında doğrudan ayrımcılığa yol açabilmektedir. Sivil toplum alanından bir görüşmeciye göre; eskiden ayrımcı olmak utanç verici bir şeyken çatışmalı iklimden kaynaklı o utançtan ve nezaketinden artık çok uzağındayız. Görüşmeciye göre her bir çocuk için ayırım yapmadan “ama”sız önlemler alındığında çocuklara kendilerini ifade etmeleri için alan açılmış olacak ve ayrımcılıkla mücadele güçlenecek.

Cezasızlığın ortadan kalkması...

Pek çok ihlal alanında olduğu gibi ayrımcılık da cezasızlığın yaşandığı bir alandır. Özellikle ayrımcılığı gerçekleştiren kamu görevlilerine yaptırımların uygulanması, gerçekleşen ihlallerin cezasız kalmaması görüşmeciler tarafından dile getirilen bir başka çözüm önerisidir.

Tabii bunun için ayrımcılık ve nefret suçlarıyla ilgili kanun maddelerinin içerik olarak uygun olması gerekir. Ancak sivil toplum alanında çalışan bir görüşmeci bu yasa maddelerinin kapsamının genişletilmesi ve yaptırımların çeşitlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Görüşmeciler ayrımcılık gerçekleşmişse de yapılabilecekler olduğunu ifade etmektedir. Bunun için öncelikle hızla müdahale edebilecek bir sistemin olması gerektiği paylaşılmıştır. Görüşmecilere göre failleri, sorumluluk zincirini bulmak ve cezasız kalmamasının sağlanması oldukça önemlidir. Cezasızlığa değinen avukat görüşmecinin önerileri şöyledir:

“Ayrımcılığa uğrayanın zararının tazmini mümkün mü, nasıl onarılabilir diye bakılmalı. Bununla ilgili adli merciler, danışmanlık hizmetleri, destek mekanizmaları kurulmalı. Bir de elbette benzer bir durumun tekrarlanmaması için politika düzeyinde çok net kararlar alınmalı. Yani üçlü önleme basamaklarını: Gerçekleşmemesi için ne yapmalı? Gerçekleşirse ne yapmalı? Bir daha gerçekleşmemesi için ne yapmalı?”

Çocuğa yönelik ayrımcılığı hem yaratan hem de bunun devamını sağlayan çocuk hapisanelerinin kapatılması da dile getirilen bir başka çözüm önerisidir. Görüşmeciler çocuğa yönelik ayrımcılığın çok net görüldüğü çocuk adalet sisteminin yeniden ve hak temelli bir şekilde kurgulanması gerektiğini söylerken önerirken çocuk hapisaneleri yerine alternatif yöntemlerin uygulanmasını önermektedir. Görüşmeciler hepimizin cezalandırmaya dönük değil onarıcı ve dönüştürücü bir adalet anlayışını oturtmaya kafa yormamız gerektiğini ayrıca belirtmektedir.

BÖLÜM 3

“DÖRT ÇOCUK DÖRT AYRIMCILIK” VAKA DEĞERLENDİRME

Bu bölüm son beş yılda yaşanan çocuğa yönelik ayrımcı tutum ve davranışlara, pratiklere ilişkin seçilmiş dört vakanın değerlendirilmesinden oluşmaktadır. Bu vakalar FİSA Çocuk Hakları Merkezi'nin basın yoluyla izlemesini yaptığı ayrımcılık vakaları arasında yer almaktadır.

Vakalara ilişkin raporda yer alan bilgiler öncelikle basın yoluyla elde edilmiş ardından çeşitli kaynaklardan teyit edilerek derlenmiştir. Dört farklı alanda dört çocuğun yaşadığı bu ayrımcılık vakaları devletlerin çocuk hakları yükümlülükleri temelinde değerlendirilmiş ve öncelikli talepler dile getirilmiştir.

[Vakalar varsa; ulaşılmayan, kaynaklara yansımayan ya da raporun kapsadığı tarihten sonraki dönemlerde yaşanan gelişmeler temelinde güncellenmeye açıktır].

VAKA BİR: MÜLTECİLİK DURUMUNA DAYALI AYRIMCILIK VE YAŞAM HAKKI İHLALİ

Vakanın Özeti

Suriye’de 2011 yılında başlayan iç savaştan kaçarak 2014 yılında ailesiyle birlikte Türkiye’ye gelen 9 yaşındaki Vail El Suud, 3 Ekim 2019 tarihinde Kocaeli’nin Kartepe İlçesindeki bir mezarlığın demir parmaklıklı kapısına asılı olarak bulundu. Olay yerine çağrılan sağlık ekipleri yaptıkları ilk incelemede Vail El Suud’un hayatını kaybettiğini belirledi. Olayla ilgili Kocaeli Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından soruşturma başlatıldı.

Vail’in ölümünün ardından annesi; arkadaşlarının çocuğunun kıyafetleriyle dalga geçtiğini ve küçük çocuğun bundan çok etkilendiğini anlattı. Anne “Oğlumun okuldaki arkadaşlarının baskısı altında olduğunu davranışlarından hissediyordum. Mahallede de bana ve aileme baskı vardı” dedi.

Maşukiye’de turist rehberliği yapan baba Mustafa El Suud ise dördü oğlan biri kız beş çocuğundan biri olan Vail’in hassas, zeki, hayatı seven, sakin bir çocuk olduğunu söyledi.

Vail’in olaydan bir gün önce okulda arkadaşlarıyla kavga ettiğini ve hırpalandığını söyleyen baba gazetecilere verdiği röportajda, “Yer kavgası olmuş, çanta asma mevzusundan. Ancak bu kavgadan bize bahsetmedi. Olaydan sonra Türk arkadaşlarından duyduk” ifadelerini kullandı.

Baba El Suud, açıklamada Vail’in öğretmeniyle bir sorunu olmadığını ancak arkadaşlarınınca dışlandığını söyledi. Babasının verdiği bilgiye göre Vail, okulundaki tek Suriyeliydi ve çok büyük bir hevesle okuluna başlamıştı. Ancak okuldaki arkadaşları tarafından sürekli olarak “Sen Suriyelin” denilerek dışlanıyordu ve Vail bu durumu ailesine de anlatıyordu.

Vail El Suud’un 5’inci sınıfta okuduğu Türk-Fransız Kardeşlik Ortaokulu’nda olay günü nöbetçi olan öğretmeni de o gün derste Vail ile iki arkadaşı arasında sırayı öne çekme meselesinden dolayı kısa bir tartışma yaşandığını söylemişti. Rehber öğretmeni ise Vail’in uyumlu bir öğrenci olduğunu ancak Suriye’de yaşananlardan dolayı zaman zaman içine kapandığını anlattı.

Vail’in kavga ettiği çocuklar T.T. ve E.A. da ‘bilgi sahibi’ sıfatıyla verdikleri beyanlarda Vail ile tartıştıklarını, öğretmenin kendilerini dışarı çıkardığını, daha sonra da barıştıklarını söylediler.

Baba El Suud, olay gününü şöyle anlattı: “O gün okuldan gelmiş kız kardeşiyle yemek yerlerken ikinci okununca ‘Ben camiye gidiyorum’ diyerek evden çıkmış. Zaten sürekli ikindiye camiye giderdi. O gün de camiye gitmiş ancak dönmemiştir.”

Milli Eğitim Bakanlığı, Vail El Suud hakkında yaptığı yazılı açıklamada çocuğun “Suriyeli olduğu için öğretmeni tarafından azarlandığı ve arkadaşlarınınca dışlandığı” iddialarının asılsız olduğunu belirtti.

Kocaeli Cumhuriyet Başsavcılığı, ailenin komşuları, akrabaları, Vail’in okuldaki öğretmenleri ve sınıf arkadaşlarının bulunduğu 50’den fazla kişinin ifadesine başvurdu. İfade verenlerin çoğu, Vail El Suud’un genel itibarıyla sessiz ve içine kapanık bir çocuk olduğunu söyledi.

Soruşturma kapsamında Vail’e ait resim defteri savcılık tarafından çocuk psikiyatrisi uzmanlarından oluşan bir bilirkişi heyetine gönderildi. Vail’in çizdiği resimlerin yaşına uygun olduğu öğrenildi.

Mezarlık kapısına asılı olarak bulunan Vail El Suud’un ölümüne ilişkin bir savcılık yetkilisi bir gazeteye, soruşturmanın devam ettiğini belirterek ölüm nedeninin intihar olduğu konusunda bir kanaat oluştuğunu belirtti. Vail ölmeden kısa süre önce takıldığı bir kamera kaydında elinde ip veya kemer ile yürürken görülüyordu. Savcılık yetkilisi aynı zamanda Vail’in elinde görülen nesnenin kemer olduğunu ve olayda kullanılan kemer ile aynı olduğunu kaydetti. Vail o kemer ile yarım asılı olarak ölü bulunmuştu.

Soruşturma dosyasında Vail’in ölümünden sorumlu herhangi bir şüpheli bulunmuyor. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı da dosyayı takip ediyor.

Şubat 2020’de dosya kapsamında tüm belgeler önce İstanbul Adli Tıp Kurumu’na gönderildi ancak Vail’in kesin ölüm nedeni belirlenemedi. Bu nedenle dosya içerisindeki adli raporların Adli Tıp Kurumu Genel Kurulu’na gönderilmesi kararı verildi. Ölüm nedenine ilişkin son kararı dosyadaki tüm bilgileri yeniden değerlendirecek olan Adli Tıp Genel Kurulu verecek.

DEĞERLENDİRME

- Çocuğun herkes tarafından bilinen, içe kapanık olma durumu okul tarafından dikkate alınmamış, görmezden gelinmiştir. Bu durumun nedenlerini ortaya çıkaracak, çocuğu güçlendirecek okul içinde bir psikososyal destek programı uygulanmamıştır.
- Çocuk bir şiddet türü olan akran zorbalığına maruz kalmış ancak okul yönetimi ve öğretmenler bununla ilgili zorbalığa maruz kalan, zorbalığı uygulayan ve buna şahitlik ederek etkilenen çocuklar için destekleyici bir adım atmamış, şiddetin önlenmesini sağlamamıştır.

- ▶ Çocuğun mülteci/göçmen olduğu bilindiği halde okulda bir arada, barış içerisinde yaşama konusunda bir çalışma yapılmamıştır.
- ▶ Göç etmek zorunda kalan çocukların zorlu sürecin etkisi ile belli düzeyde psikososyal sorun yaşaması çok olağandır. Vail El Suud'un da yaşadığı bu duruma okul içinde bir arada yaşam ve barış ikliminin inşası sağlanmadığı için açığa çıkan dışlanma ve akran zorbalığı eşlik etmiştir. Ayrımcılığın tezahürü olan tüm bu durumlar çocuğun desteklenme ihtiyacını artırmıştır.
- ▶ Okul içinde birarada yaşama kültürünü sağlayacak olan birimlerin başında rehberlik servisleri gelmektedir. Ancak bu olayda sınıf öğretmeninin yanı sıra okul rehberlik servisi de zor bir süreç yaşamış mülteci/göçmen çocukları güçlendirecek, şiddete varacak ayrımcılığı önleyecek bireysel takip yapmamış, okul genelinde bir program uygulamamıştır.
- ▶ Akran zorbalığına maruz kalan kadar zorbalık yapan çocuklar da hak ihlali-ne maruz kalmaktadır. Bu yaklaşım okul içinde benimsenmemiş, bu çocukların neden zorbalık yaptıklarına dair bir inceleme gerçekleştirilmemiştir. Zorbalık yapan çocukların da korunma ve güçlenme programına ihtiyacı göz önünde bulundurulmamıştır.
- ▶ Mültecilik durumu çocuklar açısından bir ayrımcılık alanı olabilmektedir. İl Milli Eğitim Müdürlüğü bu bilgiyi temel alarak okullara ilişkin bir risk analizi yapmamış, ayrımcılığı, şiddeti önleyici politikalar geliştirmemiş, bunları izlememiştir. Ayrıca böyle bir olay yaşandıktan sonra benzerinin yaşanmaması için herhangi bir önleyici çalışmanın yapıldığı bilgisi de bulunmamaktadır.
- ▶ Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından Uyum Strateji Belgesi ve Uyum Eylem Planı hazırlanmıştır. Bu belgede çocukların eğitim ortamlarındaki süreçlerine dair "uyum" hedefi de bulunmaktadır. Zaten henüz uygulamaya geçmeyen bu belgelerde yer alan "uyum" tek taraflı bir süreci tanımlamakta olup konuyu dar bir bakış açısıyla ele alan bir kavramdır. Bu durum strateji belgesinin ve eylem planının hak temelli, çocukları ayırım yapmadan onları merkeze alan bir yaklaşımla hazırlanmadığını göstermektedir.
- ▶ Çocuk haklarının uygulanmasından sorumlu olan kamu kurumu Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın göçmen/mülteci çocukların durumunu izlemeye, çocukların her birinin hak ve özgürlüklerinin hayata geçmesine ilişkin etkili araçları bu olayda da kullanılmamıştır.

TALEPLER

- Dokuz yaşındaki Vail El Suud’un yaşamını kaybetmesiyle ilgili olarak soruşturmanın genişletilmesi, devletlerin çocukların yaşam hakkına ilişkin pozitif yükümlülüğü temelinde sorumluluk zincirinde yer alan kişi ve kurumların da bu sürece dahil edilmesi, sorumluluğu olanların cezasız kalmaması sağlanmalıdır.
- Okul içinde yaşanan bu olaya ilişkin çocuklara hak temelli bir açıklama yaparak tüm çocukların bir arada, barış içinde yaşamasını sağlayacak bir okul iklimi yaratacak program uygulanmalıdır.
- Soruşturma kapsamında bilgisine başvurulmuş çocukların korunması, yaşadıkları, tanık oldukları bu sürecin olumsuz etkilerinin ortadan kalkmaması için psikososyal destek programı başlatılmalıdır.
- Vail El Suud’un kardeşleri ve arkadaşları başta olmak üzere tüm yakınlarına yaşam hakkı ihlaliyle sonuçlanan bu ayrımcılık olayına karşı, onları güçlendirecek bir destek programı uygulanmalıdır.
- Özellikle mülteci/göçmen nüfusun yoğun yaşadığı yerlerde; yerel yönetimler, kamu idaresi, sivil toplum örgütü işbirliği ile hak temelli, ayrımcılığa karşı politikalar üretilmeli, uygulanmalı ve bu uygulamaların izlenmesi yapılmalıdır.

VAKA İKİ: ENGELLİLİK DURUMUNA DAYALI AYRIMCILIK VE EĞİTİM HAKKI İHLALİ İLE ŞİDDET

Vakanın Özeti

6 Kasım 2019 tarihinde Aksaray'da bulunan Merkez Mehmetçik İlkokulu'ndaki velilerin okulda eğitim gören otizmliler öğrencilerin sınıflarının kapatılmasını talep ettikleri bir protesto yaptıkları ve bu sırada otizm tanısını konmuş çocukları yuhaladıkları haberi sosyal medyaya yansıdı.

Haberlerin ardından basın ve kamuoyunun ilgi ile okulda "Otistik Öğrenci Sınıfları" diye ayrı bir bölüm oluşturulduğu, bu sınıflara devam eden çocukların ana giriş kapısı yerine arka kapıdan okula girdikleri, otizmliler çocukların okulda eğitim gören diğer öğrencilerin "psikolojisini kötü etkilediğini" savunan bazı velilerin okul idaresine başvuru yaptıkları, mahalle muhtarının bu velilerle birlikte Aksaray Valiliği'ne şikayette bulunduğu ortaya çıktı.

Konuyla ilgili idari soruşturma başlatan Aksaray Valiliği 'yuhalama' iddialarının gerçek olmadığını söyledi.

Milli Eğitim Bakanlığı konu ile ilgili yaptığı açıklamada, okul müdürü hakkında soruşturma başlatıldığını ve Aksaray Mehmetçik İlköğretim Okulu'ndaki 'Otistik Öğrenci Sınıfları' tabelasının derhal kaldırıldığını açıkladı. Zira 'otistik' kelimesinin mevcut müfredatta bir karşılığı olmadığı gibi ayrımcı bir tanımlama sayıldığı için MEB içindeki tüm kullanımlarına da son verilmişti.

MEB bir diğer açıklamasında, Bakanlık müfettişleri tarafından olayla ilgili soruşturma başlatıldığını duyurdu ve "Söz konusu okulumuzda özel eğitim sınıfı uygulamasının gerektirdiği hassasiyetler dikkate alınarak, okul içerisindeki alanlarda ilgili düzenlemeler yapılmış olup, eğitim-öğretim faaliyetleri devam etmektedir." ifadelerine yer verdi.

Mehmetçik İlköğretim Okulu'ndaki özel öğrenci velileri, son birkaç aydır okul idaresi eliyle kendilerine yönelik olarak 'yıldırma' politikası güdüldüğünü ve çocuklarının okuldan uzaklaştırılmak istendiğini söyledi.

Bir veli "Çocuklarımızın bölümü paravanla ayrılmış durumda, sınıflarından çıkamıyorlar. Okula arka kapıdan girip çıkıyorlar, yemekhaneleri ayrı, tuvaletleri ayrı... Diğer çocuklarla muhatap edilmiyorlar. Ama ne olduysa son birkaç aydır tamamen yıldırma politikasına gidildi. Çocuklar istenmemeye, itilip kakılmaya başlandı. Diğer veliler otizmliler çocukların velilerine hakaret etmeye başladı." şeklinde açıklamada bulundu.

Aynı veli ayrıca “Sınıfta toplamda 50’ye yakın öğrenci vardı, ancak velilerin çoğu bu tacizler sonucunda çocuğunu okuldan aldı ve artık hiçbir okula göndermemeye başladı. Önceki müdürde böyle bir şey yaşamıyorduk. Okulların açılmasıyla müdürümüz değişti ve bu sorunlar başladı.”

Bir başka veli ise dokuz yaşındaki otizmlili kızının üç senedir Mehmetçik İlköğretim Okulu’na gittiğini ancak ayrımcılık ve taciz sorunlarının bu yıl başladığını söyledi. Okuldaki otizmlili çocukların diğer öğrencilerle iyi anlaşabildiğini ancak velilerin okul yönetimi ve muhtarlık tarafından kışkırtıldığını söyledi. Okul yönetiminin bazı velilere ‘Sizin çocuklarınızı bu okuldan atacaklar, burayı otistik okulu yapacaklar’ dediklerini belirtti.

Mahallenin muhtarı Şükrü Genç ise, ‘Vatandaşı galeyana getirdiğimi kabul etmiyorum’ diyerek mahallede bir süredir yaşanan gerginliği şöyle anlattı: “Biz orada hiçbir özürle, hafif otizme karşı değiliz. Ama okula yakınlarda 17 tane ağır otizmlili öğrenci geldi. Bu sebeple durum değişti. Velisinin hep yanında olması gerekiyor. Sınıfları ayırdık ama teneffüste mecburen birbirlerini görüyorlar. Ağır otizmlili olanların yaşları 14-16. Bu durum rahatsızlık yaratıyor.”

Milli Eğitim Bakanı Ziya Selçuk da Twitter hesabından yaptığı açıklamada, “Otizmlili çocuklarımız ve ailelerini inciten hadise, ne eğitim sistemimizle ne de toplumsal değerlerimizle örtüşmektedir. Engelli çocuklarımıza ve ailelerine yönelik yürüttüğümüz her çalışmada hassasiyet gösterirken, böylesi bir münferit olayın yaşanmış olması kabul edilemez” ifadelerini kullandı.

Kısa sürede çok sayıda sivil toplum örgütü, otizmlili çocukların ve ailelerinin taciz edilmesi iddiaları hakkında açıklama yaparak olayı kınadıklarını ve takipçisi olacaklarını duyurdu.

DEĞERLENDİRME

- ▶ Otizm tanısı konmuş çocukların farklı kapılardan okula girmesi ayrımcı bir uygulamadır.
- ▶ Otizm tanısı konmuş çocukların diğer çocukların psikolojilerini kötü etkilediğine dair algı ayrımcılığı ortaya çıkaran mitlerden biridir ve bu konuda bilimsel, çocukları merkeze alan bilginin hem yetişkinlerde hem de çocuklarda benimsenmesi için herhangi bir çalışma yapılmamıştır.
- ▶ Okula devam eden normal gelişim gösteren çocukların ebeveynlerinin otizm tanısı konmuş çocuklara yönelik ayrımcı tutum ve davranışlarında yerel yöneticilerden muhtar yükümlülüğünü yerine getirmediği gibi ayrımcı tutum ve davranışlara eşlik etmiştir. Halbuki muhtar her bir çocuk için eşit ve nitelikli eğitim hakkını savunması gereken bir kamu görevlisidir.

- Valilik “yuhalama” iddialarını yalanlamıştır. Oysa kamu idaresinin görevi bu tür ayrımcılık iddialarında failleri savunma pozisyonuna geçmesi değil olayı tüm hakikatiyle ortaya çıkaracak etkin bir soruşturma yürütmesi gerekir.

TALEPLER

- *Çocuklara yönelik her türlü ayrımcılığın yasak olmasını sağlayacak yasal düzenleme yapılmalıdır.*
- *Her bir çocuğun eğitim hakkına eşit ve nitelikli şekilde erişmesi için hak temelli bir denetleme mekanizması oluşturulmalıdır. Türkiye genelinde yaygın bir denetleme yapılarak ayrımcı tüm uygulama ve fiziksel düzenlemeler ortadan kaldırılmalıdır.*
- *Engelliliğe dayalı ayrımcılığı ortadan kaldıracak bir paradigma dönüşümü için sivil toplum örgütleri ve uzmanlarla işbirliği yaparak mikro ve makro ölçekte politikalar geliştirilmeli ve bu politikalar hayata geçirilmelidir.*
- *Eğitim programlarının ve eğitimin fiziksel ortamının tüm çocukların bireysel gereksinimlerine yanıt verecek nitelikte olmasına özen gösterilmelidir. Bu konuda yeterli idari ve eğitim kadrosu sağlanmalıdır.*
- *Ayrımcılık yaratan yanlış düşüncelerin ve mitlerin yerine bilimsel bilgi yaygınlaştırılmalıdır.*
- *Farklı gelişim gösteren çocukların bir araya gelmesi sağlanmadan önce çocukların ve ebeveynlerinin hazır bulunuşlukları artırılmalıdır.*

VAKA ÜÇ: DİNSEL VE ETNİK TEMELLİ AYRIMCILIK, YAŞ AYRIMCILIĞI VE ÇOCUĞUN İSTİSMARI İLE DİN VE VİCDAN ÖZGÜRLÜĞÜNÜN İHLALI

BÖLÜM 3
“DÖRT
ÇOCUK
DÖRT
AYRIMCILIK”
VAKA
DEĞERLENDİRME

Vakanın Özeti

12 Mayıs 2019 günü İlahiyatçı ve Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Rektörü Nihat Hatipoğlu, İstanbul Sultanahmet Meydanı'nda yaptığı ve televizyondan canlı yayınlanan iftar programında, 13 yaşındaki bir Ermeni çocuğun dinini değiştirmek istediğini söyleyerek İslam'ı seçme ritüeli uyguladı. Hatipoğlu, canlı yayında “Kelime-i Şehadet” getirttiği çocuğun, ailesinin de bu duruma ilişkin bilgisi olduğunu söyledi.

Yayından sonra A.'nın Ermenistan'da yaşayan annesi A. Y. Ermenistan'da yayın yapan bir basın kuruluşuna yaptığı açıklamada “Çocuğum Müslüman olmadı. Biz Ermeniyiz, Hıristiyanız. Ben bilseydim çocuğumun yanına giderdim ama bilmiyordum. Dükkanda çalışıyorum. Aniden bana haber geldi. A. 13 yaşında bir çocuktur. Suriyeli arkadaşı ‘gel beraber canlı yayında konuşalım sonra bize hediyeler verirler, onlarla da oturup yemek yeriz’ demiş, çocuğum da saf saf onunla gitti. Çocuktur o, yanlış yaptı. O Müslüman olmadı, sünnet olmadı.” şeklinde açıklama yaptı.

Hatipoğlu ise A.'nın çocuğunun haberinin olup olmadığını sorduğunu, izin alınması gerektiğini belirttiğini ve program sorumlularının aileyle görüştüklerini söylediklerini belirtti ve “Gelmiş programa, hür iradesiyle bir delikanlı. Anne ve üvey baba da duruma onay verdi. Ancak aile daha sonra tepkilerden dolayı söylemini değiştirdi. Bazı kişilerin söylemleri, mahalle baskısı ve sosyal medyada yazılıp çizilenler, ailenin kararını değiştirmesinde etkili oldu” diye devam etti.

Konuyla ilgili Ermeni Patrikhanesi de bir açıklama yaptı. Açıklamada; “Prof. Dr. Nihat Hatipoğlu'nun 11 Mayıs 2019 Cumartesi günü bir kanalda yayınlanan iftar programında üzülerek bir sahneye şahit olduk. A. isminde, reşit olmayan 13 yaşındaki Ermenistanlı bir çocuğun yayın esnasında İslam dinini kabul ettiği ve Nihat ismini aldığı ekrana yansdı.

Bu yayın sadece Ermeni cemaatince değil, aynı zamanda İslam dinine mensup çeşitli kesimler tarafından da kabul görmedi. Konunun dini mahiyeti hasebiyle cemaatimizden hassasiyet sergileyen birçok kişi şahsıyla temasa geçerek, Patriklik Makamımız'ın duruma müdahil olmasını istedi” dendi. Yapılan görüşmeler hakkında bilgi verilen açıklamada şöyle devam edildi:

- “1) Öncelikle 13 yaşındaki bir çocuk reşit değildir ve din değişimine karar veremez.
- 2) Bu mahiyette bir yayın sadece dini propaganda izlenimi doğurur ve vicdan özgürlüğüyle bağdaşamaz.
- 3) Anne onay verse bile çocuk dinini değiştiremez. Eğer çocuğun babası yoksa ve sadece annesi varsa, annenin de dininin İslam olması gerekir ve çocuk da otomatikman İslam sayılır. Eğer çocuğun babası hayattaysa ve İslamsa, çocuk zaten babasının dininden addedilir. Dolayısıyla bu yayın kendiliğinden anlamını yitirir.
- 4) Biz Ermeni Resuli Kilisesi olarak 18 yaşın üstündekileri bile Hıristiyanlığa kabul etmeyiz. Kabul edecek olsak dahi, ailesini çağırıp yazılı rızasını alırız. Akabinde, kimliğinde Hristiyan olduğunun zikredilmesi gerekir. Kabul ettiği din hakkında bilgi sahibi olabilmesi için 6 aylık ruhani ve manevi hazırlık süreci başlar, en sonunda ise vaftiz olarak Hıristiyan dinine geçmiş olur.
- 5) Tüm dinlere saygımız var. Sizlerin de diğer dinlere saygınızın olduğundan şüphemiz yoktur. Televizyonlarda bunları reyting aracı olarak kullanmak sadece üzüntü veriyor.

Sayın Nihat Hatipoğlu'na bu akşamki programda bu konu hakkında izahat vermeleri ve tansiyonun düşürmesi yönünde katkı sağlamaları yönündeki beklentilerimizi ifade ettik.

Toplumumuzu bu süreç bağlamında bilgilendiriyor, gelişmeleri soğukkanlılıktan uzaklaşmadan izlemeyi öğütlüyoruz. Türkiye'nin farklılıkları bir arada ve uyum içerisinde barındırma geleneği, bu üzücü durumların aşılabilmesi bakımından en büyük güvencemizdir.”

Konuyla ilgili Diyarbakır Barosu Çocuk Hakları Merkezi, İnsan Hakları Derneği (İHD) Irkçılık ve Ayrımcılığa Karşı Komisyonu ve Diyarbakır Milletvekili Garo Paylan, Hatipoğlu ve ATV yöneticileri hakkında suç duyurusunda bulunarak RTÜK'e de bir başvuru yaptı. RTÜK'ün Ocak 2021 tarihi itibarıyla konuyu halen gündemine almadığı öğrenildi.

TBMM milletvekili Hüda Kaya ise Cumhurbaşkanı Yardımcısına bir soru önergesi verdi ve Nihat Hatipoğlu ve kanal hakkında idari bir sürecin başlatılıp başlatılmadığını sordu. Süresi geçtikten sonra yanıtlanan önergeyi Kültür ve Turizm Bakanı yanıtladı ve böyle bir bilginin kendilerinde bulunmadığını belirtti.

DEĞERLENDİRME

- Çocuğun ebeveynlerinin dini kimliği ayrımcılığın bir yansıması olarak medya ve yetişkinler tarafından kendi çıkarları için kullanılmış, istismar edilmiştir.
- Çocuğun korunması yükümlülüğü yetişkinler ve medya tarafından sağlanmamış, özel hayatın gizliği ilkesi ihlal edilmiştir. Böylece çocuk ayrımcı, ırkçı davranışlara çok daha fazla açık hale getirilmiştir.
- Ermeni Patrikhanesi tarafından yapılan açıklamada 13 yaşındaki bir çocuğun din değiştiremeyeceği ifade edilmiştir. Yetişkinler için bir yaş sınırı bulunmazken çocuklar için kendi iradesi ile olsa da din değiştirme beyanı yasaklanmıştır. Bu söylem yaşa dayalı ayrımcılık yaratmaktadır.
- Çocukların hak ve özgürlüklerinden sorumlu kamu kurumu Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bir çocuğun istismarının yaşandığı olaya çocuk lehine müdahil olmamıştır.
- Olayda çocukları kendi çıkarları doğrultusunda kullanan yetişkinler ve medya kuruluşu hakkında, şikayete karşın, herhangi bir adli süreç başlatılmamış, çocuğun dinsel temelli ayrımcılık üzerinden araçsallaştırılması ve istismarı cezasız kalmıştır.
- Çocuklar hak arama mekanizmalarına erişim konusunda yetişkinlere oranla daha kısıtlı olanaklara sahiptir. Bu noktada kamu idaresinin devletin çocuk adına bunu yapma yükümlülüğü yerine getirilmemiştir. Çocuğun ve ebeveyninin hak arama sürecine STK'lar destek olmuştur.

TALEPLER

- *Çocukların dinsel temelli ayrımcılık temelinde araçsallaştıran kişi ve kurumların cezasız kalmaması sağlanmalıdır.*
- *Çocuk koruma mekanizmasının ayrımcı muameleyle maruz kalabilecek çocukların korunması için risk analizleri yapmalı ve buna göre çocuktan yana, hak temelli politikalar geliştirilmeli ve uygulanmalıdır.*
- *Medya kuruluşlarında ayrımcı tutum ve pratiklere karşı bir özdenetim mekanizması kurulmalı ve bu mekanizmalar çocuk hakları temelli bir yaklaşımla güçlendirilmelidir.*
- *Medya kuruluşlarında özdenetim mekanizmasının işlemediği durumlarda bağımsız denetim mekanizmaları işletilmeli, çocukların medya aracılığı ile ayrımcı muameleyle maruz bırakılmaları önlenmelidir.*

VAKA DÖRT: SINIF VE EKONOMİK TEMELLİ AYRIMCILIK İLE EĞİTİME ERİŞİM VE YAŞAM HAKKI İHLALI

Vakanın Özeti

5 Ekim 2020 tarihinde İstanbul Esenyurt İncirtepe Mahallesinde yaşayan 8 yaşındaki Çınar Mert internet altyapısında sorun olduğu için uzun süre EBA'ya giremedi. İnternet altyapı sorunu çözülene kadar babası komşusundan rica etti ve internet hattı çekmek için çatıya çıktı. Babasının peşinden çatıya çıkan Çınar, ayağının kaymasıyla 4'üncü kattan düşerek hayatını kaybetti.

Çınar Mert'in babası Önder Mert, altyapı sorunu olduğundan için interneti uzun süredir bağlatmaya çalıştıklarını söyledi. Olayın yaşandığı güne değinen baba Mert, "İnterneti devletin vermeyişinden dolayı, bizim de kendi internetimiz olmayışından dolayı kısa süreliğine komşudan interneti çekmek için çatıya çıktım. Çünkü 'Altyapı sorunu olduğu internetin on gün sonra kurulacağını' söylediler. Oğlum derslerden geri kaldığını söyledi. Çok ısrar etti. Komşu ile konuştum çatıya çıktım, o da arkamdan gelmiş tabii daha sekiz yaşında bir çocuk. Ben uğraşırken o da havalandırma boşluğuna düştü" dedi.

Oğlunun 8 yaşında ve 3'üncü sınıf öğrencisi olduğunu anlatan iki çocuk babası Önder Mert devamında şunları söyledi: "EBA başımızı yedi. Günlerdir EBA ile uğraşıyorduk. Olmadı, çocuğumuzun hayatına mal oldu. Oğlum gitti. Eylül'ün 9'unda doğum gününü kutladık. Oğlum cep telefonundan iki üç gün girdi ama interneti yetiştiremediğimiz için giremedi. İnternetimiz bitti. Her şeyden kısarık bilgisayar almıştık. O gün gelmişti. Oğlum o bilgisayarın kapağını bile açamadı. Olan çocuğumuza oldu. Oğlum ne EBA geri getirebilir ne başka bir şey. Başka canlar yanmasın. İnternet ücretsiz verilsin. Eğitim hani bedavaydı, herkese eşitti? Sözde bedavaydı."

Öğretmenin 8-10 öğrenciden hiç haberi olmadığını belirttiğine de değinen Mert, "Öğretmen 'Ne internetleri var ne de EBA'dan şifre aldılar, kayıp çocuklar' dedi. Yüz binlerce öğrenci eğitim alamıyor. Eğitim sistemimizi sıfırladılar. Elleri yüzlerine bulaştırdılar." şeklinde konuştu.

İnternete erişim ve her çocuğun gerekli cihazlara sahip olamama sorununun salgının başından beri devam ettiğine dikkat çeken Eğitim-Sen Genel Başkanı Feray Aytekin Aydoğan konuyla ilgili şunları söyledi: “Hiçbir adım atılmadı. Bu sorunların hepsi çözülebilirdi. Kamu kaynaklarındaki bütçe öğrencilerimiz için kullanılabilirdi. Yüz yüze eğitimin başlaması için gerekli ve yeterli önlemler alınabilirdi. Öğrencilerimiz uzaktan eğitime ulaşmakta büyük bir çaba sarf ediyor, bu durum yaşamlarına ilişkin riskler de taşıyor. Eğitimin en temel ilkesi eşitliktir. Kamusal eğitimin ne kadar yaşamsal bir mesele olduğunu her olayda bir kez daha görüyoruz. Uzaktan eğitimde öğrencilerimizin ihtiyacı olan bütün cihazlar ücretsiz olarak sağlanmalı, internet erişim sorunu bir an önce çözülmeli. İnternet sınırsız ve ücretsiz olmalı. Bu sorunların farkında olmasına rağmen Milli Eğitim Bakan ısrarla bir şey yapmıyor. 12 yıllık temel eğitim zorunludur ve Milli Eğitim Bakanlığı bütün öğrencilerimizin kamusal eğitim hakkından sorumludur. Yaşanılan eşitsizliğin giderilmesi için bir an önce adım atmalıdır.”

Konuya ilişkin CHP Milletvekili Ali Şeker ise: “İnternete erişmek için bir çocuk öldü diyebiliriz. Bu dönemde, internet çağında Telekom’un özelleştirilmesinin sıkıntılar doğurduğunu bir kere daha gördük. İnternet erişim firmaları bu dönemde bırakın indirim yapmayı çok yüksek zamlar yaptılar. Böylesi bir dönemde devletin, herkesin uzaktan eğitime erişebilmesi için bir düzenleme yapması gerekiyordu. Ve çocukların eğitim hakkına ücretsiz ulaşabilmesi için, ücretsiz internet erişimini çocuklara yönelik planlamalı ve bunu hayata geçirmeliyiz.”

Veli Derneği (Veli-Der) Başkanı İlknur Kaya ise “Çocukların uzaktan eğitimi takip edebilmek için TV, bilgisayar gibi araçlara, bunları kullanabilmeleri için dijital altyapıya ihtiyaçları var. Çoğu durumda evlerde sınırlı araç gereç olduğunu birden fazla çocuğun olduğu ailelerde araç gereç yetersizliği olduğunu, bunun yanında hâlâ özellikle elektrik kesintileri, internet ulaşım altyapısının hiç olmaması ya da yetersiz olması gibi nedenler, özellikle ve başta tarım olmak üzere çalışmak zorunda olan çocukların gün içinde çalışmayı bırakıp uzaktan eğitimi takip edememeleri en sık yaşanan sorunlar. Öncelikle çocukların eğitim olanaklarından mahrum kalmasının ulusal bir sorun olarak başta devleti yönetenler tarafından kabul edilmesi ve bu hassasiyetle konunun değerlendirilmesi gerekirdi. Mart ayında okulların kapanmasından itibaren saydıklarımızın yapılmış olmasını bekliyorduk. Fakat ne yazık ki MEB kağıt üzerinde birtakım planlar yapmanın ötesinde sorunlarımızı çözecek etkili adımlar atmadığı gibi, okulların her türlü ihtiyacının karşılanmasını yine velilerin üzerine bıraktı. Çocuklarımızın araç gereç eksikliklerini de halktan toplanacak bağışlara havale etti” değerlendirmesinde bulundu.

DEĞERLENDİRME

- Çocuk ekonomik ve sınıf temelli ayrımcılık sonucunda yaşamını kaybetmiştir.
- Küresel salgın döneminde yaygın olarak kullanılmaya başlanan EBA sistemine ilişkin MEB daha önceki dönemlerde bir çalışma yaparak bu sisteme erişiminin kimin olmadığını izlememiş ve buna göre önlem ve düzenleme yapmamıştır. Her çocuk bakımverenlerinin olanaklarına bağlı olarak sisteme erişmeye çalışmıştır. Bu da online eğitime erişimde ayrımcılığı ortaya çıkarmıştır.
- Küresel sağlık sorunu olan küresel salgın gibi kriz durumlarında kamu idaresinin çocuk hak ihlallerinin önüne geçecek politikaları ve mekanizması bulunmamaktadır.
- Var olan eğitim sistemi farklı yöntemleri içerse de farklı grupların erişimi açısından yeterince kapsayıcı değildir.
- Devletlerin çocuk hakları yükümlülüğü temelinde sorumluluk zincirini kurabilecek bir insan hakları anlayışı devlette ve toplumda benimsenmediği için olay adli olarak tanımlanmış ve sorumluluk zincirinde bulunan kişi ve kurumlara yönelik soruşturma başlatılmamıştır.
- Olayı bir STK ve sendika takip etmiş ve bu durum yaşananın gündeme gelmesinde etkili olmuştur.
- Milli Eğitim Bakanlığı olayı münferit bir vaka olarak ele almış, var olan ve sistemin yaratmış olduğu eşitsizlikler üzerinden ele almamıştır. Bu da söz konusu eşitsizlikleri ortadan kaldıracak bir politika üretilmemesine yol açmıştır.

TALEPLER

- *Gerçekleşen olayda devletlerin çocuk hakları yükümlülüğü temelinde sorumluluk zincirine bağlı olarak idari ve cezai soruşturma süreci başlatılmalıdır.*
- *EBA sistemine çocukların erişim olanaklarını ortaya koyacak sistematik bir izleme yapılmalı, her bir çocuğun EBA'ya eşit erişimini sağlayacak politika ve uygulamalar hayata geçirilmelidir.*
- *Ekonomik ve sınıf temelli farklılıkların çocukların yaşamında ayrımcılığa yol açmaması için eşitleyici devlet politikalarının hayata geçirilmesi sağlanmalıdır.*

